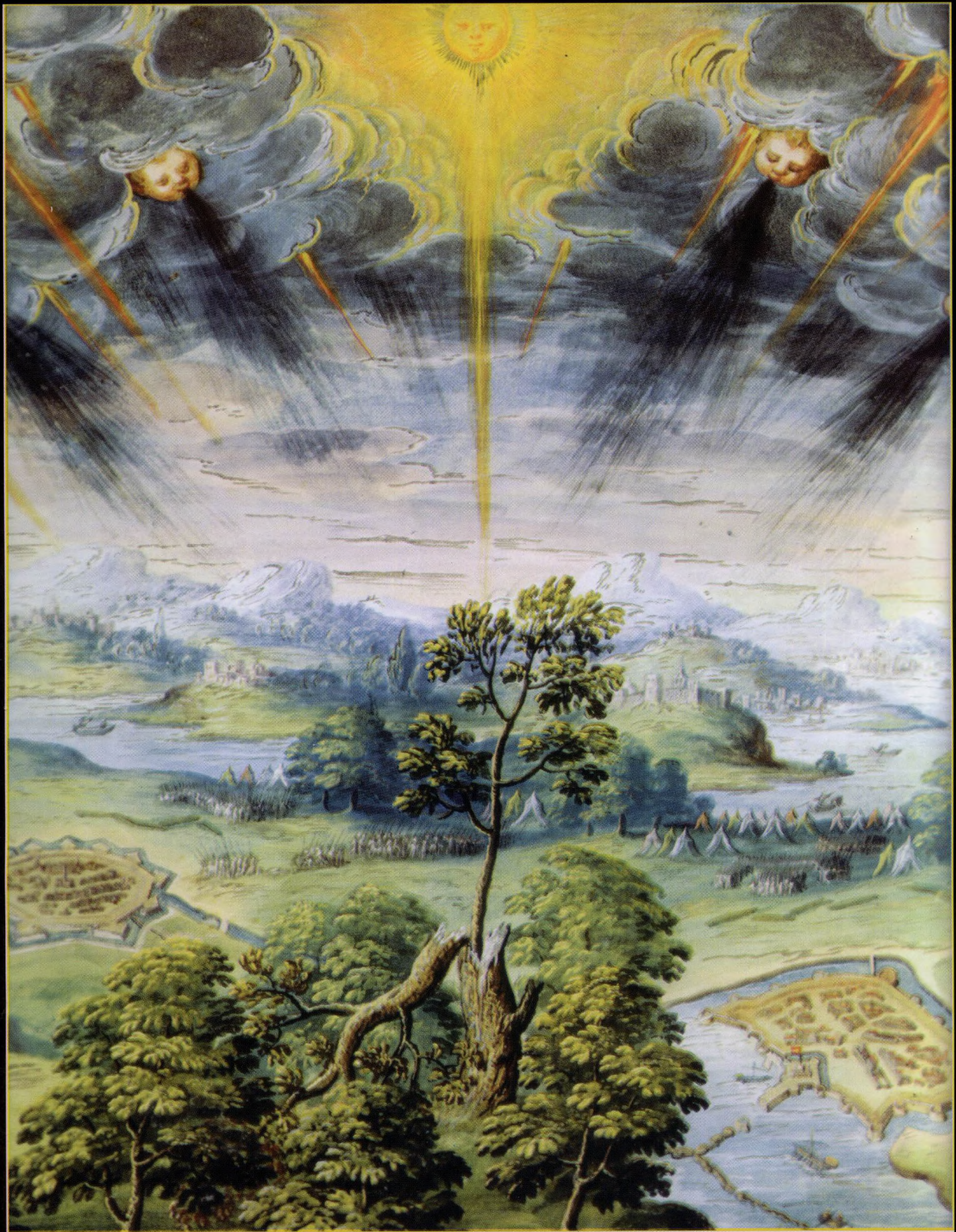

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ

Μηνιαία 'Επιθεώρηση • Ιούνιος 2007 • τεύχος 156 • € 5

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ
Μηνιαία Έπιθεώρηση
Ιούνιος 2007
τεύχος 156 • 5 €

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

Ελλάδα

Έτήσια (12 τεύχη): 40 €

Εξαμηνιαία (6 τεύχη): 20 €

Φοιτητική (12 τεύχη): 30 €

Όργανισμοί, τράπεζες κλπ.: 60 €

Ευρώπη, Κύπρος

Έτήσια (12 τεύχη): 60 €

Άλλες χώρες

Έτήσια (12 τεύχη): 70 €

Τραπεζικός Λογαριασμός:

Άγγελος Έλεφάντης

Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος
ύποκ. 132 άριθ. λογαριασμοῦ
401740-48 (παρακαλοῦμε νά
ἀναγράφεται τό ὄνομα τοῦ
καταθέτη)

ἢ

μέ ταχυδρομική ἐπιταγή
στή διεύθυνση τοῦ περιοδικοῦ

Γιά τούς συνδρομητές
τοῦ ἐξωτερικοῦ:

IBAN: GR06 0110 1320 0000 1324

0174 048

SWIFT CODE (BIC): ETHNGRAA

ΕΚΔΟΤΗΣ - ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ

Άγγελος Έλεφάντης

Ζωναρᾶ 10, Ἀθήνα 11472

τηλ. 210-6470079 &

fax: 210-6470696

e-mail: poliths@otenet.gr

Κωδικός: 1572

Έκτύπωση: Δεκάλογος Ε.Π.Ε.

Άγαθίου 3, τηλ. 210-6460338

Ἀθήνα

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Άγγελος Έλεφάντης, Ένας προαναγγελθείς θάνατος.....	5
Γιάννης Παπαθεοδώρου, Ἡ Ὠραία Κοιμωμένη: τό τελευταῖο (;) γαλάζιο παραμῦθι	7
Σταῦρος Λιβαδάς, Πάρτε κάρβουνα ἀπό τ' ἀποκαΐδια καί μαυρίστε τους!.....	8
<hr/>	
Άγγελος Έλεφάντης, Γιά τό ρόλο τῆς Ἀριστερᾶς (ἐνῶ καί ἡ Ὀλυμπία καίγεται).....	10
Νίκος Θεοτοκάς, Ἡ Ἀριστερά μπροστά στίς ἐκλογές μέ τούς πολίτες, τά κινήματα καί τόν προγραμματικό της λόγο.....	15
Ἀντώνης Μανιτάκης, Ἡ προοπτική τῆς ἄλλης Εὐρώπης καί ἡ «μεταρρυθμιστική συνθήκη».....	19
Σταῦρος Τομπάζος, Τό πολιτικό διακύβευμα τῶν κυπριακῶν ἐκλογῶν.....	25
Henri Tineq, Ὁ διωγμός τῶν Ἑβραίων ἀπό τήν Ἰσπανία στό ὄνομα τῆς καθαρότητας τοῦ αἵματος.....	28

Κώστα Βάρναλη, Φείγ Βολάν τῆς Κατοχῆς (προδημοσίευση)..... σ. 34-49
Λάχανα καί παλτά, Ὁ ἄφρων μαυραγορίτης, Ἡ ἀλληλεγγύη τῶν ζῶων, Ἡ ἀγάπη τῆς πόλεως, Τά ἀγαθά ζῶα, Τό μείδισμα, Βολέματα, Χρυσά δόντια, Ἐμπορίνες κλπ., Τό μικρό ἐμπόριο, Καφενές, Ὁ μῆνας τοῦ μέλιτος, Νερόοο!..., Μετά ἀπό τή ζωή

Ἐξώφυλλο: Ἡ ὄχρωση τῆς Λευκωσίας, τέλος 16ου αἰῶνα. Σχέδιο τοῦ κώδικα τοῦ Carlo Magi.

Καί στήν κόμη στεφάνι φορεῖ
Καμωμένο ἀπό λίγα ἀγκάθια
Πού εἶχαν μείνει στήν ἔρημη γῆ

Ἕνας προαναγγελθείς θάνατος

Τί ἔγινε φέτος τό καλοκαίρι; Μέ τή θεομηνία τῶν πυρκαγιῶν ἐπῆλθε ὁ προαναγγελθείς θάνατος. Βόρειος Πελοπόννησος, Πάρνηθα, Πεντέλη, Ὑμηττός, Εὐβοία, Κεφαλλονία, Ρέθυμνο, Γράμμος, Πήλιο, Ταῦγετος, Ἡλεία, Μεγαλόπολη, καί πάλι ὀλόκληρη ἡ Πελοπόννησος, ἑκατομμύρια καμένα στρέμματα δάσους, χορτολιβάδικῶν ἐκτάσεων, καλλιεργειῶν, ἑκατοντάδες καμένα σπίτια, αὐτοκίνητα, ἀπανθρακωμένοι πυροσβέστες καί κάτοικοι. Καί τό κακό δέν μοιάζει νά τελειώνει. Ὁ Ὀκτώβριος μέ τίς βροχές του ἀκόμα ἀργεῖ.

Ἀλλεπάλληλοι καύσωνες, ἡ θερμοκρασία σταματημένη στούς 40 βαθμούς καί ἄνω, ἰσχυρότατοι ἄνεμοι νά μεταφέρουν ἀστραπιαῖα τή φωτιά ἀπό τόπο σέ τόπο, ἡ γῆς πυρακτωμένη, οὔτε ἴχνος ὑγρότητας, τά πράσινα ἀκόμα φύλλα τῶν δένδρων (ρητινοφόρα κατά κανόνα) πύ ξεραμένα ἀπ' τά ξερά. Ἄνθρωποι ἀλαλιασμένοι, πανικόβλητοι, πυροσβέστες νά ἔχουν ξεπεράσει τά ὅρια τῆς ἀνθρώπινης ἀντοχῆς, τά μέσα πυρόσβεσης ἀνεπαρκῆ μπροστά στό μέγεθος τῆς θεομηνίας, οἱ κρατικές ὑπηρεσίες ἀποδιοργανωμένες, ξεπερασμένες ἀπ' τά γεγονότα, οἱ ἄνθρωποι φρικαρισμένοι, ὀργισμένοι, πονεμένοι.

Κι ὡστόσο τό κακό ἦταν ἀναμενόμενο. Ὅλες οἱ μελέτες καί οἱ ἐπιστημονικές ἐπισημάνσεις προέβλεπαν τόν ὄλεθρο, πού ἐπληξε μέ τόν ἴδιο ἄγριο τρόπο καί ἄλλες μεσογειακές χῶρες: Μαυροβούνιο, Ἀλβανία, Μακεδονία, Ρουμανία, Κάτω Ἰταλία, Σικελία, Πορτογαλία. Ἀλλά ἐμεῖς συνεχίζαμε ἀνέμελοι νά καταναλώνουμε τόν τόπο, τά λιβάδια, τά περιαστικά, τά ἴδια τά δάση, χτίζοντας καί ξαναχτίζοντας παντοῦ ὅπου τό τόπιό μᾶς ὑπόσχεται τήν καλοκαιρινή εὐτυχία. Περιφλεγῶς. Χωρίς ν' ἀλλάξουμε τίποτα ἀπό τίς συμπεριφορές μας, ἀπό τόν τρόπο ζωῆς πού υἱοθετήσαμε, χωρίς νά παίρνομε ὑπόψη ὅτι ἡ χώρα εἶχε γίνει μπαρουταποθήκη, πού μιά σπίθα ἀρκοῦσε νά τήν ἀναφλέξει. Καί ἡ ἀνάφλεξη ἐπῆλθε, δείχνοντας πόσο ἀνέτοιμοι κι ἀδύναμοι εἴμαστε ἀπέναντι στή φωτιά. Δέν ἐπιστρατευτήκαμε γιά νά τήν ἀντιμετωπίσουμε παρά ὅταν ἦταν πιά ἀργά.

Πρῶτος φταίχτης ἡ Πολιτεία (κυβέρνηση, ἀντιπολίτευση, κρατικός μηχανισμός, τοπική αὐτοδιοίκηση) πού ἄφησε ἀπροστάτευτη τή χώρα. Ὁ προϋπολογισμός γιά τήν πυρασφάλεια καί τή δασοπροστασία ἀνεπαρκέστατος. Οἱ ὑπηρεσίες ἀνεπερκέστατες. Κανείς δέν σκέφτηκε ὅτι τά τρομακτικά ποσά γιά τίς στρατιωτικές δαπάνες ἔπρεπε νά διοχευτοῦν ὄχι σέ φάντομ καί τάνκς ἀλλά σέ μέσα δασοπροστασίας, ἐκεῖ νά πᾶνε τά λεφτά, ἀφοῦ ὁ ἐχθρός εἰσέβαλε στή χώρα.

Πρῶτος ὑπαίτιος τά ἐκ τοῦ πονηροῦ νομοσχέδια πού προστατεύουν τούς ἀποχαρακτηρισμούς δασικῶν ἐκτάσεων, πού ἐπιτρέπουν τά δημόσια ἀγαθά νά γίνονται νομίμως ἢ παρανόμως ἰδιωτικά γαργαλώντας τή βουλιμία τοῦ καθενός. Ἕνα σπιτάκι ὄνειρεύομαι νά χτίσω καί τό ὄνειρο γίνεται πραγματικότητα. Ἀλλά προκήρυξε ἐκλογές ἡ κυβέρνηση μέσα στόν Αὐγούστο γιατί ἔτσι θεώρησε ὅτι μπορεῖ νά ξανακερδίσει, ὥστε νά συνεχίσει τό ἔργο της, ἀπό τή μιά πολιτική ἰδιοτέλεια κι' ἀπ' τήν ἄλλη πλήρης ἀνικανότητα.

Καί ἐμεῖς ἐπίσης πᾶμε γιά ἐκλογές. Ἐπίκεντρο τῆς ἐκστρατεία μας δέν μπορεῖ παρά νά εἶναι ὁ πόλεμος ἐναντία στήν οἰκολογική καταστροφή πού ἔγινε κι ἐκεῖνες πού σίγουρα θά γίνουν, ἂν δέν προστατέψουμε τή χώρα. Ὅπως συνόψισε τό ζήτημα ὁ Μιχάλης Παπαγιαννάκης, ὑποψήφιος βουλευτής τοῦ ΣΥΡΙΖΑ στήν Β' Αθηνῶν: «[...] Γιά ἑκατοστή φορά: Θά δημοσιευτοῦν οἱ δασικοί χάρτες; Θά ἀρχίσει ἡ σύνταξη δασολογίου; Θά ἀπαγορευτεῖ ἡ δόμηση ἐκτός σχεδίου πόλεως; Θά κοπεῖ ἡ φόρα τῶν οἰκοδομικῶν συνεταιρισμῶν; Θά ξεκοπεῖ στήν Ἐκκλησία ἡ διάθεση γιά ἀποχαρακτηρισμούς δασῶν; Θά ἀποσυρθεῖ ἡ πρόταση ἀναθεώρησης τοῦ ἄρθρου 24 τοῦ Συντάγματος; Θά θεσμοθετηθεῖ ἡ δήμευση κάθε ἀποδεδειγμένα αὐθαίρετου κτίσματος; Λυπᾶμαι γιά τήν μονότονη ἐπανάληψη, καί λυπᾶμαι δύο φορές, γιατί φαίνεται πώς στή συγκεκριμένη περίπτωση ἡ ἐπανάληψη δέν εἶναι ἡ μήτηρ σοφίας». Ὅμως χρειάζεται. Εἶναι ἡ μόνη δυνατή ἀπότιση φόρου τιμῆς στά θύματα τῶν καταστροφῶν πού γνωρίσαμε.»

Ἄγγελος Ἐλεφάντης

Ἡ Ὠραία Κοιμωμένη: τό τελευταῖο (;) γαλάζιο παραμῦθι

Ἐδῶ καί μερικούς μῆνες, μετά ἀπό μιά ἄστοχη πρόταση μομφῆς κατά τῆς κυβέρνησης καί μετά ἀπό τό ἐπιτακτικό αἴτημα τῆς ἀξιωματικῆς ἀντιπολίτευσης γιά τήν ἄμεση διεξαγωγή ἐκλογῶν, ὁ πρωθυπουργός δήλωσε πώς «οἱ ἐκλογές θά γίνουν στήν ὥρα τους». Ἐκτοτε, τό πολιτικό σκηνικό καί ἡ τρέχουσα ἐπικαιρότητα ἔμοιαζαν μέ ἕναν διαρκή καί ἄσκοπο τζόγο στό καζίνο των ἐκλογῶν. Ὅλα αἴφνης ἔγιναν «προεκλογικά»: τά συνέδρια τῶν δύο μεγάλων κομμάτων, οἱ δηλώσεις τῶν βουλευτῶν, οἱ λίστες τῶν κομμάτων, τά νομοσχέδια τῆς Βουλῆς, οἱ προσλήψεις, τά σκάνδαλα, οἱ περιοδεῖες στήν ἐπαρχία, τά ὁμόλογα, οἱ φωτιές, οἱ ἀποζημιώσεις. Στά τρεισήμισι χρόνια τῆς κυβερνητικῆς τῆς παρουσίας, ἡ ΝΔ ἐτοίμαζε ἤδη τήν ἐπόμενη μέρα τῆς ἐξουσίας, ἀφήνοντας τά βρόμικα νερά τῆς πολιτικῆς γιά νά ἐπιδοθεῖ στά ἐπικοινωνιακά τεχνάσματα πού ὑποδείκνυαν τά κομματικά τῆς ἐπιτελεῖα. Οἱ πυρκαγιές του Ἰουλίου ἦταν μιά καλή εὐκαιρία γιά τήν παραγωγή εὐκολων ἐντυπώσεων. Τοῦ λόγου τό ἀληθές ἐπιβεβαίωσε, ἄλλωστε, καί ἡ ἀπευθείας τηλεφωνική ἐπικοινωνία τοῦ κ. Καραμανλῆ μέ τόν Πούτιν γιά τήν ἐνίσχυση τῆς δασοφυροσβεστικῆς μέ τά ρωσικά ἀεροπλάνα. Τό ὑπηρεσιακό τηλεφώνημα πού ὄφειλε νά κάνει ὁ ἀρμόδιος ὑπάλληλος ἢ ὁ γραμματέας ἑνός ὑπουργείου, τό ἀνέλαβε προσωπικά καί μέ περισσή ἐπίδειξη εὐαισθησίας ὁ ἴδιος ὁ πρωθυπουργός, τήν ἴδια ὥρα, μάλιστα, πού τά δημοσιεύματα τῶν ἐφημερίδων κατέγραφαν τό «ἰσχυρό ἐνδιαφέρον» τῆς κ. Παπακώστα γιά τούς γαλάζιους διορισμούς καί τίς προαγωγές στήν πυροσβεστική ὑπηρεσία. Φαίνεται πώς ἡ περίφημη «ἐπανίδρυση τοῦ κράτους» μπορούσε ἀκόμα νά φιλοτεχνεῖ τήν εἰκόνα τῆς μέσα ἀπό διακριτικά τηλεφωνήματα καί ἀδιάκριτα μπιλιετάκια.

Τό ἐνδιαφέρον, ὡστόσο, στοιχεῖο των τελευταίων μηνῶν ἦταν πώς αὐτή ἡ «ἐξ ἀποστάσεως» διακυβέρνηση ἐξελίχθηκε σέ ἕνα ἰδιάζον «πολιτικό στύλ», μιά πολιτική ἔξη προσαρμοσμένη καί προσαρμόσιμη στίς ἐπιταγές τοῦ ἐπικοινωνιακοῦ μάρκετινγκ, μέ τίς καθησυχαστικές μετρήσεις τοῦ «καταλληλότερου» πρωθυπουργοῦ νά ἐμφανίζονται κάθε τόσο ὡς μόνιμο καί μοναδικό ἐχέγγυο τῆς λαϊκῆς ἐμπιστοσύνης πρὸς τήν κυβερνώσα πλειοψηφία. Σάν ἐκεῖνο τό παραμῦθι, στό ὅποιο ἡ βασίλισσα ρωτᾶει διαρκῶς «καθρέφτη, καθρεφτάκι μου, πές μου ποιά εἶναι ἡ πιό ὁμορφη», ἔτσι καί ἡ ΝΔ ἔμοιαζε νά ἀπολαμβάνει ναρκισσιστικά τήν ἐξουσία τῆς, γοητευμένη ἀπό τόν ἀντικατοπτρισμό τῆς νίκης τῆς στά γκάλοπ. Ἦταν κοινό μυστικό: τό κρυφό ὄπλο τῆς κυβέρνησης ἦταν οἱ δημοσκοπήσεις, ἡ πιό σωστά, ὁ ἐθισμός του πολιτικοῦ μας πολιτισμοῦ στό σήριαλ τῶν δημοσκοπήσεων, ἡ πληθωρική ἐκλογολογία, ἡ μιντιακή ὑποβάθμιση τοῦ κοινοβουλίου ἀ μέ ἄλλα λόγια, ἡ ἀπορρόφηση τῆς πολιτικῆς ἀπό τήν ἐπικοινωνιακή σφαῖρα. Οἱ ἐκλογές θά γίνονταν, λοιπόν, στήν ὥρα τους αὐτό ἐπαναλάμβαναν, ἄλλωστε, καί οἱ ὑπουργοί τῆς κυβέρνησης χαμογελῶντας μέ νόημα στούς ἐπίμονους δημοσιογράφους. Μόνο πού μέχρι νά ἐρχόταν ἐκεῖνη ἡ ὥρα, ἡ χώρα ἔπρεπε νά ὑποστεῖ ἕνα πρωτοφανές θεσμικό ἔλλειμμα: τήν ἄρνηση τῆς ἐκλεγμένης κυβέρνησης νά κυβερνήσει, τήν παραίτησή τῆς ἀπό κάθε δραστηριή πρωτοβουλία γιά τήν ἐπίλυση των σοβαρῶν προβλημάτων, τή νωχελική ἀδράνεια τῶν «ἀγγαρεμένων» ὑπουργῶν τῆς.

Ἡ τελευταία παρτίδα τοῦ πολιτικοῦ τζόγου τῶν ἐκλογῶν παίχτηκε μέσα στόν Δεκαπενταύγουστο. Στήν ὄντας κάλπες μέσα στίς πυρκαγιές, ὁ πρωθυπουργός ἄφησε «τά νομοσχέδια τῶν παροχῶν» ἀψήφιστα στή Βουλή καί προκήρυξε «ἐκλογές-ἐξπρές» μέ βασικό θέμα τόν προϋπολογισμό, μετατρέποντας ἔτσι τό αὐτονόητο θεσμικό καθήκον τῆς δημοσιονομικῆς διακυβέρνησης σέ πολιτικό ἐκβιασμό γιά τήν ἀνανέωση τῆς ἐμπιστοσύνης τῶν ψηφοφόρων πρὸς τό κυβερνῶν κόμμα. Δέ χρειάστηκε κἀν νά δώσει στοιχεῖα γιά τόν ἐπερχόμενο προϋπολογισμό. Οἱ συνεχιζόμενες κρυφές καί φανερές δημοσκοπήσεις, πού ἔδειχναν μιά ὀριακή,

ἔστω, νίκη γιά τή Ν.Δ. ἦταν ἀρκετές γιά νά συνεχίσει μέ σιγουριά τό γαλάζιο παραμῦθι τῶν «μεταρρυθμίσεων» καί τῆς «ἐπανίδρυσης τοῦ κράτους». Σάν ὅλα τά καλά παραμῦθια, τό παραμῦθι τῆς ΝΔ, ἔμοιαζε νά εἶναι πετυχημένο, γιατί εἶχε ἀπλή πλοκή καί εὐκόλα κλισέ. Ξεκίνησε μέ τήν περίφημη «ἀπογραφή» μιά θεαματική ἀπόπειρα κατάδειξης τῆς ἀσυνέχειας τοῦ κράτους. Τό ἐπόμενο βῆμα ἦταν ἡ ἠθικοποίηση τῆς πολιτικῆς ζωῆς μέ τό σύνθημα «σεμνά καί ταπεινά» νά δεσπόζει στήν ἀπέραντη σκανδαλολογία τῶν τελευταίων χρόνων, μέ τίς κάμερες νά ζουμάρουν στίς χειροπέδες τῶν «γαλάζιων κουμπάρων», μέ τήν παραπομπή τῶν «ὑποκλοπῶν» στό ἀρχεῖο καί μέ τό «πόρισμα Ζορμπά» στό ψυγεῖο. Τό παραμῦθι, τώρα, ἔκλεινε μέ τίς νέες ὑποσχέσεις γιά μιά «ἰσχυρή Ἑλλάδα» μέ τόν «καταλληλότερο» πρωθυπουργό στό τιμόνι τοῦ κράτους.

Τά παραμῦθια ὅμως - ὅσο καλά κι ἄν εἶναι - δέν ἀντέχουν στή σκληρή πραγματικότητα. Μέσα στήν παρατεταμένη κρίση ὅλων αὐτῶν των μηνῶν, καί παρ' ὅλες τίς προειδοποιήσεις γιά τό ὑψηλό ρίσκο πυρκαγιῶν μέχρι καί τά μέσα Ὀκτωβρίου, ὁ πρωθυπουργός ἀποφάσισε νά δοκιμάσει τά ὄρια τοῦ πολιτικοῦ μας συστήματος παίζοντας μέ τίς ἐκλογές. Τά ἀποτελέσματα αὐτῆς τῆς ἀνευθυνότητας δέν ἄργησαν δυστυχῶς νά φανοῦν. Ἡ πρόσφατη καί συνεχιζόμενη τραγωδία τῶν πυρκαγιῶν τοῦ Αὐγούστου ἀπέδειξε πῶς ἡ ἀνυπαρκτή κρατική μηχανή, ἔρμαιο κι αὐτή στό βωμό τῆς προεκλογικῆς ἀκυβερνησίας, στάθηκε ἀνίκανη νά ἐξασφαλίσει ἀκόμη καί τή στοιχειώδη πολιτική προστασία γιά τή σωτηρία τῆς ζωῆς καί των περιουσιῶν τῶν πολιτῶν. Τά ἀκραῖα καιρικά φαινόμενα, ἡ βιαιότητα τῆς φύσης, ἡ συνωμοσία γιά τό σχέδιο τῶν ἐμπρηστών, ἡ ἄνιση μάχη καί οἱ «ἀσύμμετρες ἀπειλές», τίποτε ἀπό ὅλα αὐτά δέν φτάνει γιά νά δικαιολογήσει τήν πρωτοφανή διάλυση τοῦ κράτους μπροστά στή μεγαλύτερη ἐθνική καί οἰκολογική καταστροφή πού γνώρισε ἡ χώρα στά μεταπολεμικά χρόνια. Κανένα ὀργανωμένο σχέδιο δέν μπορεῖ νά κρύψει μιά ἀνοργάνωτη κυβέρνηση, πού προτίμησε τόν τζόγο στό καζίνο των ἐκλογῶν ἀπό τήν ὑπεύθυνη ἄσκηση πολιτικῆς καί τή δημοκρατική καταφυγή στίς κάλπες σέ ὠριμότερο καί εὐθετότερο χρόνο. Ἡ κήρυξη «ἐθνικοῦ πένθους», δέ φτάνει γιά νά ἀποσείσει τίς κυβερνητικές εὐθύνες. Καί πάντως, τά δάκρυα αὐτά δέν ταιριάζουν στή ΝΔ, πού ἐπιχείρησε μέ τά γνωστά «κόλπα» νά ψηφίσει τό ἄρθρο 24, μέ τό ὅποιο ὁ ἀποχαρακτηρισμός δασῶν καί δασικῶν ἐκτάσεων θά γινόταν πλέον γενικευμένη πρακτική, προβλεπόμενη καί ἀπό τό Σύνταγμα. Ἀκόμα καί ἄν βρισκόμαστε μπροστά σέ ὀργανωμένο σχέδιο ἐμπρηστών, κάποιος τούς ἄνοιξε τήν ὄρεξη.

Ἡ κυβέρνηση τῆς ΝΔ εἶναι ἡ πρώτη μεταπολιτευτική κυβέρνηση πού ἐπένδυσε τόσο πολύ στό «φαίνεσθαι» τῆς ἐξουσίας, ἀφήνοντας τό «εἶναι» τῆς πολιτικῆς στά ἀζήτητα τοῦ κοινοβουλευτικοῦ μας βίου. Ἐφτιαξε τό παραμῦθι τῆς «ἐπανίδρυσης τοῦ κράτους» καί μέ αὐτό πορεύτηκε τρεισήμισι χρόνια. Τό παραμῦθι τελειώνει μέ μιά «ἔρημη χώρα» νά βαδίζει τυφλά πρὸς τίς «ἐκλογές τῆς πυρκαγιᾶς». Τό ξέρουμε ὅλοι: ἔχει περάσει πολὺς καιρός ἀπό τότε πού τό βασιλόπουλο τοῦ παραμυθιοῦ ἔλυνε τά μάγια. Γιά τήν καθ' ἡμᾶς ἀριστερά, ἡ ἐκλογική μάχη ὀφείλει νά ξεκινήσει ἀπό τήν ἴδια τήν πραγματικότητα καί τήν «ἀπομάγευση» τῆς πολιτικῆς. Κι αὐτό δέν μπορεῖ νά γίνει παρά μέ τή σταθερή ἀνάδειξη τῶν προβλημάτων πού σκέπασε ὁ τζόγος τῶν ἐκλογῶν καί οἱ στάχτες τοῦ ἐθνικοῦ πένθους. Σήμερα, ὁ μόνος τρόπος γιά νά ἀπαλλαγοῦμε ἀπό τήν Ὁραία Κοιμωμένη, εἶναι τό σπάσιμο τοῦ καθρέφτη τῆς: ἡ ἔξοδος ἀπό τό μιντιακό σύμπαν τῶν δημοσκοπήσεων, ἡ διάλυση τοῦ μύθου τῆς «καταλληλότητας», ἡ ἐπαναφορά τῆς πολιτικῆς στό προσκήνιο.

Γιάννης Παπαθεοδώρου

Πάρτε κάρβουνα ἀπό τ' ἀποκαΐδια καί μαυρίστε τους!

Εἶχα τήν πρόθεση νά ἐκθέσω κι ἐγώ κάποιες σκέψεις μου μέ ἀφορμή τίς ἐκλογές, καθώς αὐτές συνιστοῦν κορυφαία στιγμή στήν πολιτική μας ζωή. Ἀπό τή στιγμή μάλιστα πού ἡ ἔφοδος ἔπαψε νά πείθει ὡς μέθοδος γιά νά καταληφθοῦν τά «χειμερινά ἀνάκτορα», οἱ ἐκλογές συνιστοῦν καί τή μόνη προσφερόμενη στούς πολίτες θεσμική διαδικασία γιά νά ἐκφράσουν τήν προτίμησή τους σχετικά μέ τήν πολιτική διεύθυνση τῆς κοινωνίας μας.

Αἰφνιδιαστικά ἔγινε ἡ προκήρυξη τῶν ἐκλογῶν. Ἀπολιτική καί «ἀντιεκλογική» εἶναι ἡ χρονική περίοδος διεξαγωγῆς τους. Βρῆκε τή συντριπτική πλειοψηφία τοῦ λαοῦ στά «μπάνια» του, σέ φάση θερινῆς ραστώνης, καθώς μάλιστα προηγήθηκε ἕνα τετράμηνο μπαράζ πολιτικῆς ἀποδόμησής του μέ «δομημένα ὁμόλογα» καί ἕνας μαῦρος Ἰούλιος μέ καταστρεπτικές πυρκαϊές.

Ἐλάχιστος εἶναι κι ὁ χρόνος πού ἀπομένει ὡς τήν ὥρα τῆς κάλπης. Δέν ἐπαρκεῖ γιά τήν ὁμαλή «μετάβαση» ἀπό τή θερινή «φυγή» πρὸς χαλαρές ἀναζητήσεις στίς συνθῆκες ἐγρήγορης καί ὑπευθυνότητας πού προϋποθέτει ὁ ρόλος τοῦ πολίτη.

Γιά ἕνα τμήμα τῶν ψηφοφόρων, μάλιστα, δέν διατίθεται κἀν ὁ ἐλάχιστος αὐτός «πολιτικός» χρόνος, ἀφοῦ ἀπό στιγμή σέ στιγμή ὑποχρεωτικά θά μποῦν στήν ἀτμόσφαιρα τῶν ἀνάμικτων καί ἀντιθετικῶν συναισθημάτων πού ἀναπόφευκτα θά τοὺς προκαλέσουν τά ἐπικείμενα (ὅταν γράφονται αὐτές οἱ γραμμές καί ἤδη δημοσιοποιηθέντα πρὶν τήν ἔκδοση τοῦ περιοδικοῦ) ἀποτελέσματα τῶν εἰσαγωγικῶν ἐξετάσεων στά Α-ΕΙ. Ὅ,που τή χαρά τῆς ἐπιτυχίας, τή θλίψη τῆς ἀποτυχίας καί τή διλημματική περίσκεψη πού δημιουργεῖ στούς πολλούς ἡ ἄκουσα εἰσαγωγή σέ σχολή ὄχι τῆς ἐπιθυμίας τοῦ ὑποψηφίου, ἀλλά τῆς ἀποκλειστικῆς ἀρρεσκείας τῆς βαθμολογικῆς λίστας τῶν πανελλαδικῶν, θά διαδεχθεῖ ἡ ὑποχρεωτική «περιπέτεια» γονέων καί εἰσαχθέντων γιά τήν ὀργάνωση τῆς νέας φοιτητικῆς ζωῆς στόν τόπο πού βρέθηκε ὁ καθένας νά σπουδάσει εἴτε νά πάρει πτυχίο, ἢ στή χώρα πού θ'ἀναζητήσει τήν ἀναπλήρωση τῆς ἐν Ἑλλάδι χαμένης σχετικῆς εὐκαιρίας.

Εἶχα τήν πρόθεση, ξεκινώντας ἀπό τά «θεσμικά», νά ἀναφερθῶ στήν περιφρόνηση πρὸς τό Σύνταγμα, τήν ὁποία ἀποπνέει ἡ ἐπίκληση τῆς (ἐτήσιας κυβερνητικῆς ὑποχρέωσης) σύνταξης τοῦ προϋπολογισμοῦ, ὡς ἐθνικοῦ λόγου γιά τήν ἐπίσπωση τῶν ἐκλογῶν. Ἐνός προϋπολογισμοῦ, μάλιστα, πού σύμφωνα μέ τίς σχετικές προθεσμίες τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἑνώσεως, πρέπει νά εἶναι ἤδη ἔτομος πρὶν τίς ἐκλογές!

Θά σχολιάζα, ἐπίσης, τήν πελατειακῆς ἐμπνεύσεως καί φαλκιδευτικῆς τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας διάταξη πού ἐνυπάρχει στό Σύνταγμα, ὅταν ἀκόμα καί ἡ ὑπέρτατη διαδικασία ἐκφρασης τῆς λαϊκῆς ἐτυμηγορίας, οἱ ἐκλογές, προβλεπόμενες τύποις νά διεξάγονται ἀνά τετραετία, μετατρέπονται σέ προνόμιο τῆς ἐκάστοτε κυβέρνησης καί πραγματοποιοῦνται ὅποτε καί ὅταν, ἐντός τῆς τετραετίας, τή συμφέρει.

Τούτη ἡ θεσμική «ἰδιορρυθμία» δέν συνιστᾷ τή μοναδική ἀντιδημοκρατικὴ ἀπόκλιση στήν ἐλληνικὴ πολιτικὴ ζωή. Συνυπάρχει μέ τή συστηματικὴ ὑποβάθμιση τῆς Βουλῆς. Μέ τήν ἐνίσχυση τῆς ἀνεξέλεγκτης λειτουργίας τῶν πάσης φύσεως μηχανισμῶν τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας καί τή συρρίκνωση καί περιθωριοποίηση τῶν θεσμῶν καί τῶν διαδικασιῶν ἄσκησης δημοκρατικοῦ-λαϊκοῦ ἐλέγχου. Μέ τήν προσαρμογὴ τῆς πολιτικῆς καί τῶν πολιτικῶν στό «φαίνεσθαι» καί τήν ἀδιαφορία τους γιά τό πραγματικῶς «γίγνεσθαι» καί τό «εἶναι». Μέ τή σταδιακὴ μετάβαση ἀπὸ τήν ἀντιπροσωπευτικὴ στήν «ἐπικοινωνιακὴ» δημοκρατία.

Αὐτὴ ἡ δημοκρατικὴ ἀνεπάρκεια σέ πρώτη ματιά δείχνει ἀντιφατικὴ, ὥστόσο συνταιριάζεται ἀπόλυτα πρὸς τήν πρακτικὴ μιᾶς ἀνοχῆς στήν αὐθαιρεσία, πού σκοπίμα ἐπιτρέπεται καί τήν αἴσθησή τῆς ἀτιμωρησίας πού

ἔντεχνα καλλιεργεῖται σέ πολλές πλευρές τῆς δημόσιας ζωῆς. Αὐτή ἡ δημοκρατικοφάνεια εἶναι πού ἐπιτρέπει στό κράτος νά συγκαλύπτει τίς ἀδυναμίες καί τήν ἀνυπαρξία του. Δίνει στήν πολιτική ἐξουσία τήν εὐχέρεια ἐπιλεκτικῆς ἐφαρμογῆς τῶν νόμων. Θεσπίζει τήν εὐνοιοκρατία ὡς πάγιο κανόνα στά δημόσια πράγματα. Ἐπιτρέπει τή συναλλαγή, παρέχει στούς οικονομικά ἰσχυρούς, τούς τυχοδιῶκτες καί τούς ἀδίστακτους, λαμπρό πεδίο δόξης καί ἄνομου πλουτισμοῦ. Καλλιεργεῖ στούς πολλούς τήν προσδοκία τῆς δικῆς τους αὐθαιρέσις. Συγκαλύπτει τή μεταλλαγή τοῦ κράτους ἀπό κράτος δικαίου σέ πελατειακό. Ἐξασφαλίζει στό «σύστημα» εὐνοϊκές προϋποθέσεις γιά τήν ἀναπαραγωγή του.

Αὐτή ἡ «ἐκτροπή» ἀθροίζεται μέ τόν κομματισμό τῆς δημόσιας διοίκησης καί τήν ἐξάρτησή της ἀπό τήν ἐκάστοτε κυβέρνηση. Εὐνοεῖ ἀντιλήψεις μεταξύ τῶν ἐκάστοτε κρατούντων γιά κράτος-φέουδο, γιά κράτος-λάφυρο πρὸς οἰκειοποίηση καί διανομή, γιά κράτος-ἐργαλεῖο στήν ὑπηρεσία ἰδιοτελῶν συμφερόντων.

Αὐτή ἡ κατάσταση συμπλέει μέ τήν ἐκτεταμένη διαφθορά, πού τείνει νά γίνει κοινό σημεῖο σύγκλισης, ἐγγενές χαρακτηριστικό, τῶν πάσης φύσεως μηχανισμῶν ἄσκησης τῆς κρατικῆς ἐξουσίας. Μέ τό «πολιτικό χρῆμα», πού συνιστᾷ τόν ἕτερο πόλο τῆς διαφθορᾶς στή δυναμική ἰσορροπία μεταξύ κρατικῆς γραφειοκρατίας καί πολιτικῶν. Συμβαδίζει μέ τήν ἐνιαία ἀντίληψη καί πρακτική τῆς ὅποις, μεγάλης ἢ μικρῆς, ἐξουσίας, ἀνεξαρτήτως χρώματος, ἀπανταχοῦ τῆς κοινωνικῆς καί οικονομικῆς μας ζωῆς, νά πρμποδοτοῦνται οἱ «δικοί» μας, οἱ «κουμπάροι», οἱ «κολλητοί» καί νά περιφρονεῖται ἡ ἀξιοκρατία, ἡ ἰσονομία καί ἡ διαφάνεια. Μέ τήν προσδοκία τῶν χαμένων, ὄχι ν' ἀλλάξουν τά πράγματα, ἀλλά νά ρθει κι ἡ δική τους σειρά. Μέ τήν ἀποδοχή ἀπό μεγάλα τμήματα τῆς κοινωνίας αὐτῶν τῶν κανόνων τοῦ «παιχνιδιοῦ» καί τήν προσαρμογή τῶν ὄρων κοινωνικῆς τους ἔνταξης καί παρέμβασης σ' αὐτές τίς ἀντιλήψεις. Μέ τή γενίκευση τῶν ἀντιλήψεων «ὁ καθείς γιά τήν πάρτη του».

Ἦθελα ἐπίσης νά μιλήσω γιά τίς δυσοίωνες προοπτικές πού διαφαίνονται γιά τόν τόπο, ἀπό αὐτή τήν κατάσταση. Δέν εἶναι μόνο τά πολιτικά καί κοινωνικά προβλήματα πού συσσωρεύονται καί διογκώνονται: τό ἄλυτο ἀσφαλιστικό, τό μὴ ἐγγυούμενο ἀπό τήν πολιτεία ἐλάχιστο εἰσόδημα, τό πολύπαθο κτηματολόγιο, τό ἀνύπαρκτο δασολόγιο. Δέν εἶναι μόνο ἡ πρώτη θέση πού κατέχουμε στήν Εὐρωπαϊκὴ Ἑνωσιὴ ὅσον ἀφορᾷ τό εὖρος τῆς φτώχειας, τίς κοινωνικῆς ἀνισότητες, ἀλλά καί τήν οἰκοπεδοποίηση, τήν αὐθαίρετη δόμηση καί τίς ἀνεξέλεγκτες πυριτιδαποθῆκες-χωματερές. Δέν εἶναι μόνο ἡ τελευταία θέση πού κατέχουμε μεταξύ τῶν Εὐρωπαϊκῶν ἐταίρων, σέ κοινωνικῆς δαπάνης γιά τήν παιδεία, τήν ἔρευνα καί τήν ὑγεία, γιά τήν προστασία τῶν δασῶν καί τοῦ περιβάλλοντος. Δέν εἶναι μόνο τό γεγονός πὺς οἱ τύχες μας σήμερα καθορίζονται ἀπό σεμνοῦς καί ταπεινοῦς, μέχρις ἀνυπαρξίας, πρωθυπουργοῦ καί ὑπουργοῦς. Δέν εἶναι μόνο ἡ μαζικὴ ἀνασφάλεια πού δημιουργεῖται ἀπό τό γεγονός πὺς ἐναποτίθεται ἡ ἀσφάλεια τοῦ τόπου σέ ἰδιόρρυθμους καί γραφικούς κρατικούς λειτουργοῦς, πού θεωροῦν πὺς ἡ προβολὴ τῆς φιγούρας τους στά κανάλια, δίκην νέου Μπρανκαλέονε ἔτοιμου νά κατατροπώσει ὅλους τοὺς ἐχθροῦς, εἶναι τό ἀποτελεσματικότερο μέτρο γιά τήν ἐπιχειρησιακὴ ἐτοιμότητα τῶν σωμάτων ἀσφαλείας καί καθίσταται περιττὴ ἢ περαιτέρω σύνταξη σχεδίων ἐτοιμότητας τῆς κρατικῆς μηχανῆς, γιά τήν ἀντιμετώπιση ἐκτάκτων ἀναγκῶν. Δέν εἶναι μόνο ἡ ἀνύπαρκτη ἀντιπολίτευση, πού δέν παρέχει καμιά ἐλπίδα διεξόδου.

Εἶναι κυρίως τό γεγονός πὺς αὐτὴ ἡ πολιτεία, δείχνει ἰκανὴ νά ὑπάρχει μόνο σέ συνθήκες νηνεμίας καί ἡπίων καιρικῶν φαινομένων, καθὼς ὁ κοινωνικὸς της ἰστός βρίσκεται σέ κατάσταση διάλυσης. Δυστυχῶς, ὅμως, βρισκόμαστε σέ μιά ἐποχὴ ἀκραίων καιρικῶν φαινομένων...

Αὐτά ἐτομαζόμενα νά γράψω καί νά τὰ συνδέσω μέ τίς ἐκλογές.

Σ' αὐτό τό σημεῖο ἔγινε ἡ κόλαση. Ἡ φρίκη. Τό ὀλοκαύτωμα. Στήν ἀκυβέρνητη πολιτεία μας ἀνοίξαν ἀκόμα καί κρεματόρια...

Διακόπτω. Δεν ἀντέχω ἄλλο νά σᾶς βασανίζω μέ τίς ἐκλογές.

Μόνο μιά τελευταία λέξη τοῦ θυμοῦ: πάρτε κάρβουνο ἀπό τ' ἀποκαΐδια καί μαυρίστε τους.

Σταῦρος Λιβαδάς

ΓΙΑ ΤΟ ΡΟΛΟ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ

(ένῳ καί ἡ Ὀλυμπία καίγεται)

τοῦ Ἄγγελου Ἐλεφάντη

Ο πρωθυπουργός Κώστας Καραμανλής, καθώς τό 2004 ανέβαινε τά σκαλοπάτια τῆς ἐξουσίας δήλωνε ὅτι πρώτη του προτεραιότητα θά ἦταν ἡ «ἐπανίδρυση τοῦ κράτους». Σκοπός του δέν ἦταν νά μιλήσει μεταφορικά, ποιητικά· τό ἐννοοῦσε κυριολεκτικά: τό κράτος ἦταν ἀποθεμελιωμένο, σωρός ἐρειπίων ὕστερα ἀπό τήν πολυετή πασοκική διακυβέρνηση. Δέν ὑπῆρχε στρατός, ἀστυνομία, βουλή, οἱ βασικοί μηχανισμοί τοῦ κράτους, ὁ οἰκονομικός θεσμός, ὁ ἐκπαιδευτικός, ὁ δικαστικός, ὁ σωφρονιστικός, ὁ ἐκκλησιαστικός κ.λπ. Κατά τήν ἀποψη τοῦ πρωθυπουργοῦ ὅλα αὐτά ἤθελαν ἀναθεμελίωση ἀκόμα καί τά χωράφια εἶχαν μείνει ἀφύλακτα καί γι' αὐτό ξέθαψαν τήν ἀγροφυλακή γιά νά σταματήσει ἡ ἀδέσποτη καρποσυλλογή στήν ὁποία εἶχαν ἐπιδοθεῖ οἱ Νεοέλληνες κατακλέβοντας ὁ ἕνας τά καρπούζια καί τά ἀμπέλια τοῦ ἄλλου, ἐνῳ ἡ ζωοκλοπή εἶχε πάρει διαστάσεις σάν κι ἐκεῖνες τοῦ 19ου αἰῶνα, ἐπί ληστοκρατίας. Φαίνεται ὅτι τόν πρωθυπουργό στοιχειωνε ἡ ρήση τοῦ θεοῦ του Κωνσταντίνου Καραμανλή πού εἶχε πει θγαίνοντας ἀπό τή δικτατορία «παραλάβαμε χάος καί φτιάξαμε κράτος».

Δέν εἶχε ὅμως πρόθεση νά μιλήσει «ποιητικά» ὁ κ. Καραμανλής. Μέ τή μεταφορά τῆς «ἐπανίδρυσης τοῦ κράτους», μ' αὐτή τή μνημειώδη ἀκυριολεξία, καθόσον κράτος εἶχαμε καί μέ τό παραπάνω, ἐννοοῦσε κυριολεκτικότερα τήν ἀντικατάσταση τοῦ πολιτικοῦ-διευθυντικοῦ προσωπικοῦ τῶν κρατικῶν μηχανισμῶν μέ στελέχη νεοδημοκρατικά. Νά φύγουν οἱ Δεληγιάννηδες καί νάρθουν οἱ Δεληγιώργηδες, νά ἀποθεμελιωθοῦν οἱ πασοκτοῆδες πού εἶχαν ριζώσει γιά τά καλά, τή θέση τους νά πάρουν οἱ νεοδημοκράτες. Τό πρόβλημα δέν ἦταν βέβαια ἡ αὐτονόητη σέ κάθε κυβερνητική ἀλλαγὴ ἐπιλογή νέων ὑπουργῶν, γραμματέων τῶν ὑπουργείων καί τῶν ἄλλων κυβερνητικῶν στελεχῶν πού κάθε κυβέρνηση ἔχει δικαίωμα νά ἀλλάζει, διότι οἱ θέσεις αὐτές

εἶναι «θέσεις πολιτικῆς εὐθύνης». Ἐπρεπε ὅμως νά πάει τό μαχαίρι στό κόκκαλο, μέσα σέ ὅλα τά ὄργανα καί τοὺς ἀρμούς τοῦ κράτους, τοῦ αὐταρχικοῦ κράτους πού μέ τήν ἴδια συνταγή τῆς κομματοκρατίας εἶχε θεμελιώσει τό ΠΑΣΟΚ. Ἔτσι οἱ λέξεις πολὺ γρήγορα ἀπέκτησαν τό νόημά τους. Δέν χρειάστηκε καμιὰ περίπλοκη ἀποδόμηση πρὸς τοῦτο. Στό νεοδημοκρατικό «ἀφήγημα» τά ἴδια τά πράγματα ἦρθαν καί κόλλησαν μέ τίς λέξεις. Ἀκόμη κι ἐκεῖνη ἡ θωμιστικῆς προέλευσης ἐννοια τῆς ἐπικουρικότητας, πού ὑποτίθεται ὅτι δεσπόζει στό κοινοτικό κεκτημένο τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνωσης –δέν εἶναι ἄγιο, ἔλεγε ὁ Θωμᾶς Ἀκινάτης τόν 13ο αἰῶνα, μιά ἐξουσία πού μπορεῖ νά ἀσκηθεῖ ἀπό μιά κατώτερη στήν ἱεραρχία ἀρχή νά παραμένει στήν ἀρμοδιότητα τῆς ἀνώτατης– ἀκόμη κι αὐτή ἡ ἀρχή παρέμεινε μιά εὐκαιριακὴ ρητορικὴ φράση μέσα στήν ταχυβολία τοῦ λόγου τοῦ καί διοικητολόγου ὑπουργοῦ ἐσωτερικῶν Παυλόπουλου.

«Τί διαβάζετε, κύριέ μου;» ρώταγε ὁ Πολώνιος τόν ἀνταριασμένο Ἄμλετ: «Λόγια, λόγια, λόγια», ἦταν ἡ ἀπάντηση τοῦ πρίγκηπος τῆς Δανιμαρκίας.

Λόγια, λόγια, λόγια. Ἔτσι, στήν πολιτικὴ σκηνή, πού ἐγκαταλείπει ἡ παρούσα κυβέρνηση διεκδικώντας νά σκηνοθετήσει ἐπ' αὐτῆς τό ἴδιο, ἀλλά σέ ἀνώτερο ἐπίπεδο, ἔργο, ἐκεῖνο πού ἐδέσποσε ἦταν τά κενά περιεχομένου λόγια, ἡ ταχύβολη λογοκρατία. Ἀλλά ἀπό κάτω, λίγο νά ξεφλουδισθεῖ ἡ ἐπιφάνεια, τρυπώνουν στό μάτι τά ἔργα ἢ τά μὴ ἔργα, πού ὅσο καί νά τά γυαλίσουν οἱ λέξεις εἶναι αὐτά πού εἶναι. Ἀκόμα καί ὁ κύριος λόγος πού σοφίστηκε ὁ Κώστας Καραμανλής γιά νά δικαιολογήσει τίς πρόωρες ἐκλογές δέν ἦταν παρά ἡ μεταβάπτιση τοῦ κομματικοῦ συμφέροντος τῆς Ν.Δ. σέ «ἐθνικό θέμα». Ὁ προϋπολογισμός, πού κάθε κυβέρνηση ἔχει ὑποχρέωση κάθε χρόνο νά ὑποβάλλει στή Βουλή πρὸς συζήτηση καί ἐγκριση, θεωρήθηκε «ἐθνικό θέμα» γιά νά καλυφθεῖ ἡ ἐπιταγή τοῦ Συντάγματος.

Θά ἔπρεπε τότε, κατά λογική συνεπαγωγή, κάθε χρόνο νά ἔχουμε ἐκλογές, ἢ πολιτική τάξη ἀλλά καί τό σῶμα τῶν πολιτῶν νά ἐκλογολογοῦν ἀκατάπαντα. Κι ἐκεῖνη «ἡ ἐπανίδρυση τοῦ κράτους» ξεχάστηκε μέσα στόν ἀμητό τῆς κυβερνητικῆς ἀδολεσχίας. Οὔτε ἓνα μέτρο, αὐτούς τούς 42 μήνες τῆς νεοδημοκρατικῆς διακυβέρνησης πού θά θωράκιζε τό κοινωνικό κράτος οὔτε μία πρωτοβουλία πού θά καθιστοῦσε ἀξιόπιστο τόν κρατικό μηχανισμό οὔτε μιά ἰδέα πού θά καθιστοῦσε τούς πολίτες ἀπαρασάλευτο βάθρο τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας καί τῆς δημοκρατίας. Ἀκόμα καί τό μέγα πρόβλημα ὄλων τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν, ἡ ἔγκριση ἢ ἡ ἀπόρριψη τῆς Εὐρωπαϊκῆς Συνθήκης, παραπέμφθηκε σέ μιά ρουτινιερική συνεδρία τῆς Βουλῆς ὅπου τό ἀποτέλεσμα τῆς χειροανατάσεως ἦταν βέβαιο, συναινούντων γάρ τῶν δύο «μεγάλων» κομμάτων ὑπέρ τοῦ ναί. Ἐδῶ δέν ἔγινε τῆς Γαλλίας, οὔτε τῆς Ὀλλανδίας, καθόσον νῆπιος ὁ λαός. Ὁ Δῆμος δέν ἔχει δημότες ἢ οἱ δημότες ἔμειναν χωρίς Δῆμο. Καλό πράγμα ἡ δημοκρατία ἀλλά νά ἔχαμε καί μεῖς λίγο.

Γιά τίς ἀνάγκες αὐτοῦ ἐδῶ τοῦ προεκλογικοῦ ἀναγκαστικά κειμένον δέν προτίθεται νά ὑπενθυμίσω ἀναλυτικά τά ἔργα καί τίς ἡμέρες τῆς νεοδημοκρατικῆς θητείας. Λίγα μόνο ἐπιγραμματικά, μόλις γιά νά φανεῖ τό ἄγριο δούλεμα πού μᾶς ἔχει γίνει καί τό ὅποιο ἡ Ν.Δ., ὡς «μεγάλο» κόμμα, προτίθεται νά συνεχίσει, ἂν ἐπανεκλεγεῖ.

Γιά τό Εὐρωσύνταγμα εἶπα παραπάνω. Γιά τήν Ν.Δ. δέν χρειαζόταν ν' ἀποφανθεῖ μέ δημοψήφισμα ὁ ἴδιος ὁ λαός, δέν χρειαζόταν ν' ἀποφανθεῖ ὁ ἴδιος γιά τό μέλλον του μέσα στή μεγάλη εὐρωπαϊκή οἰκογένεια. Καί τελικά ἡ Ἑλλάδα συνέπλευσε μέ τή «μικρή συνθήκη» πού ἐπέβαλε ὁ Σαρκοζί.

– Δέν προστάτηπε τά δάση. Θά συνεχίσει τό ἔργο της μέσα στά ἀποκαΐδια, καί μεῖς θά ζοῦμε στερημένοι ἀπό μιά ἀνασασιά ζωογόνου ἀέρα πού ἐξασφαλίζει, χάρη καί στά δάση, ἡ εὐκρασία τῶν ἀνέμων τῆς γῆς.

– Ἡ ἀνεργία ἦταν, εἶναι καί θά εἶναι ὁ κοινωνικός διάκοσμος τῆς χώρας μας, ἰδιαίτερα γιά τή νέα γενιά. Οἱ ἀνεργοί, ἂν θέλουν δουλειά, ἄς γίνουν ἐπιχειρηματίες.

– Δέν ἔκανε κανένα βῆμα γιά τήν ἐπίλυση τοῦ ἀσφαλιστικοῦ. Θά τό λύσει τήν ἐπόμενη τετραετία, λέει. Θά τό λύσει ἔχοντας κατά νοῦ ὡς στερεάν καί εἰλημμένη ἀπόφαση τή διάλυση τῆς τριμεροῦς χρηματοδότησης τῆς ἀσφάλισης. Γιατί τό μέγα σκάνδαλο μέ τά ὀνομασθέντα δομημένα ὁμόλογα καί τίς ἀπόκρυφες μίξεις εἶναι πράγματι τό σκάνδαλο τῶν σκανδάλων, κυρίως γιατί ὑποχρεώθηκαν τά ἀσφαλιστικά ταμεῖα νά τξογάρουν τά λεφτά τους ὥστε νά αὐξήσουν τά ἔσοδά τους. Ἀσφάλιση γιά τούς φιλελεύθερους σημαίνει τξόγος στό Σουήπ-στέηκ τοῦ Ἄλογοσκούφη.

– Ξεκίνησε τήν ἐκπαιδευτική μεταρρύθμιση γιά μιά ἐκπαίδευση πού δέν ἐκπαιδεύει. Καί ἐπειδή οἱ φοιτητές, οἱ ἐκπαιδευτικοί καί οἱ πανεπιστημιακοί, σύσσωμοι, ἀντιστάθηκαν Πολύδωρας καί Γιαννάκου σέ συνδυασμένες ὁδομαχίες ἀπάντησαν μέ τό μόνο ἐπιχείρημα πού διαθέτουν: τά ΜΑΤ καί τό γκάζωμα, ἐμμένοντας ἐπιπλέον στήν ὑποχρηματοδότηση. Τελευταῖοι στήν Εὐρώπη.

– Τό πρόγραμμα γιά τίς ἐναλλακτικές μορφές ἐνέργειας καρκινοβατεῖ καί μένουσε προσκολλημένοι ὅσο ποτέ ἄλλοτε στή βενζίνη καί στοὺς γαϊάνθρακες. Πόση βρώμα χωράει ἀκόμα τό στομάχι καί τά πνευμόνια τῆς ἐντίμου Ἑλλάδος; Ἡ Ἑλλάδα εἶναι μιά ἀπό τίς χῶρες πού τῆς χαρίστηκε τό εὐκρατο κλίμα ἄς ἐτοιμάζεται νά ζήσει σέ συνθήκες Λιβύης.

– Οἱ πόλεις μας καί κυρίως ἡ μεγαλόπολη, τό Λεκανοπέδιο, βρίσκονται στό χάλι τους. Οἱ χειρότερες ὑπηρεσίες, οἱ χειρότεροι δρόμοι, οἱ καύσωνες χέρι χέρι μέ τά μπουτιλιάρια, ἡ αἰσθητική τῶν μπλιντινγκ σέ συνδυασμό μέ τά real estate, τό πολεοδομικό χάος. Μιά ζωή τώρα, δέν μπόρεσε νά βρεθεῖ κάποια λύση γιά τά σκουπίδια. Ἄς εἶναι καλά οἱ Γύφτοι, οἱ μόνοι πού ἐνδιαφέρονται γιά τήν ἀποκομιδή τῶν ὀγκωδῶν ξύλινων καί μεταλλικῶν κατασκευῶν. Καί πολύ ἀποτελεσματικά μάλιστα. Μά εἶναι τόσο οὐτοπικό νά ἀπαιτεῖ κανεῖς χώρους ἐλεύθερους, χώρους πρασίνου, ἐλεύθερη πρόσβαση στίς θάλασσες, λιγότερη ἠχορύπανση;

– Στήν ἐξωτερική πολιτική, παραμένουμε στό ἐξωφρενικό καθεστῶς τῶν 10 ν.μ. ἐναερίου χώρου ἐναντι 6 ν.μ. χωρικών ὑδάτων, καθεστῶς δηλαδή συνεχῶν, σκληρῶν καί δαπανηρῶν συγκρούσεων μέ τήν Τουρκία. Γιά τό ὄνομα τῆς Δημοκρατίας τῆς Μακεδονίας, ὅπως πάντα, ἡ Ἑλλάς δέν ἀναγνωρίζει. Πραγματική ἀνάδελφος χώρα, ὅπως προεῖπε, πρό εἰκοσαετίας ὁ Σαρτζετάκης. Καί ἀδελφικούς δεσμούς ἡ Ντόρα μέ τήν Κοντολίτσα.

– Καί ὡς ἀνάδελφος καί πανταχόθεν βαλλόμενοι συναγωνιζόμαστε τό Ἰσραήλ. Ὁ λογαριασμός γιά τήν ἀγορά νέων ἐξοπλιστικῶν συστημάτων, πού συσσωρεύονται πάνω στίς προηγούμενες ἀγορές τοῦ αἰῶνα, ὡς ποσοστό ἐπὶ τοῦ ΑΕΠ εἶναι ὁ μεγαλύτερος ἀπ' ὅλες τίς χῶρες τῆς Εὐρώπης. Εἶναι ἓνας λογαριασμός πού φαλκιδεύει ὀποιαδήποτε κοινωνική ἀναδιοργάνωση. Προετοιμαζόμαστε γιά πόλεμο, ἐπειδή θέλουμε τήν εἰρήνη; Ὁχι. Ἀναπαράγεται στά τυφλά τό δόγμα τοῦ ἀπό βορρᾶν κινδύνου, πάνω στό ὅποιο οἰκοδομήθηκε ἓνα πανίσχυρο ὑπερβατικό στρατιωτικό-διοικητικό-ἐπιχειρηματικό λόμπυ ἐκτός ἐλέγχου στό ὄνομα τῶν ὑπερβατικῶν «ἐθνικῶν θεμάτων». Μιά μείωση τῶν στρατιωτικῶν δαπανῶν τῆς τάξεως τοῦ 15% - 20% θά ἐξοικονομοῦσε χρηματικούς πόρους γιά τούς τομεῖς τῶν παραγωγικῶν ἐπενδύσεων, τῆς περιφερειακῆς ἀνάπτυξης, τῆς περιβαλλοντικῆς μέριμνας, τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας,

τῶν ἀνανεώσιμων πηγῶν ἐνέργειας, παντοῦ ὅπου παραμονεύει τό κῆτος τῆς ἀδράνειας καί τῆς μιζέ-
ριας.

Κι ἓνα τελευταῖο, ἀπό τά πολλά καί σοβαρά πού θά μποροῦσε κανεῖς νά προσθέσει, κάπως θεωρητι-
κότερο αὐτό. Ἄς μοῦ συγχωρεθεῖ αὐτή ἡ ἀφαίρεση πού μέσα στήν προεκλογική ἀτμόσφαιρα μοιάζει παράταιρη.

Ἀπό τό 1974 ὡς σήμερα, ζοῦμε σέ μιά χώρα δη-
μοκρατική, σέ μιά χώρα στήν ὁποία ἡ τυπική ἢ πο-
λιτική δημοκρατία λειτουργεῖ ἀπρόσκοπτα. Ὡστόσο ἡ διαλεκτική ἔνταση, ἕως καί ἀντίφαση, μεταξύ τῶν συγκεκριμένων ἀνθρώπων καί τῶν πολιτῶν, τοῦ homme καί τοῦ citoyen, παραμένει, παρά τόν δημο-
κρατικό συνταγματισμό, παρά τό γεγονός ὅτι οἱ κοινωνίες μας εἶναι συμβολαϊκές. Ἀλλά, ὡς πρός τί εἶναι συμβολαϊκές, ποῖο εἶναι τό κοινωνικό συμβό-
λαιο πού συνεχῶς ἀναπροσαρμόζεται ὥστε καλύτε-
ρα νά ἐκφράζονται οἱ βουλήσεις καί τά συμφέροντα τῶν συμβαλλομένων μερῶν; Τό κοινό σύμβολο πού προσυπέγραψαν οἱ ἄνθρωποι-πολίτες τῆς νεω-
τερικότητας καί πού μοιάζει, τουλάχιστον στίς ἀνα-
πτυγμένες κοινωνίες μας, μεταξύ τῶν ὁποίων καί ἡ δική μας, νά ἀποτελεῖ τό βᾶθρο πάνω στό ὁποῖο στηρίζονται εἶναι αὐτό πού κατοχυρώνουν ἀπαρα-
σχητῶς οἱ θεομοί τῆς ἰσότητος, τῆς ἐλευθερίας καί τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων. Ἡ ἀδελφότητα ἀναφέ-
ρεται κι αὐτή ἀλλά μᾶλλον ὑπάρχει γιά νά βασανί-
ζει τούς μαθητές τῆς ΣΤ' Δημοτικοῦ, μιά καί τή διαβάξουν στό σχετικό ἐγχειρίδιο ὡς ἀδελφούνη, τουτέστιν κάτι μεταξύ καρντάσηδων καί μπράτιμων. Ἰδίως τώρα τά τελευταῖα χρόνια, ὅταν ἐκεῖνο πού ὀνομάζουμε κοινωνικό κράτος καί κοινωνικά δι-
καιώματα ὀλοένα καί ἀπομοιώνονται. Κοινωνική δημοκρατία δέν ὑπάρχει. Οἱ ὄχθες μεταξύ τῶν κοι-
νωνικῶν ἐταίρων εἶναι ἀπρόσιτες· κάθε ἀπόπειρα ἀπό τή μιά μεριά στήν ἄλλη εἶναι σύγκρουση κι ἂν κάτι ἐπιτυγχάνεται ἀπό τή μεριά τοῦ κόσμου τῆς ἐργασίας δέν εἶναι ἀποτέλεσμα ἀμοιβαίας συναίνε-
σης μέσα ἀπό δημοκρατική διαβούλευση ἀλλά καρ-
πός σκληροῦ ἀγώνα, καρπός μιᾶς μικρῆς νίκης εἰς βάρος τοῦ κόσμου τοῦ κεφαλαίου πού ποτέ δέν εἶναι ἀμετάκλητη ἀλλά ἀκυρώνεται, ἐνίοτε ὀλοσχε-
ρῶς. Τά ὅποια κεκτημένα δέν εἶναι αἰώνια, κανένα σύμβολο αἰωνιότητος δέν προσυπογράφεται.

Οἱ παλαιοί μαρξιστές, καί κατ' ἐπέκταση ἡ πο-
λιτική μας παράδοση, μᾶς δίδασκαν ὅτι, χωρίς τήν οὐσιαστική, τήν κοινωνική δημοκρατία, ἡ τυπική δημοκρατία δέν ἀρκεῖ. Μέ τή δημοκρατία πού στα-
ματᾷ ἔξω ἀπό τίς πύλες τοῦ ἐργοστασίου, ἔλεγε ὁ Ἐνγκελς, στήν πραγματικότητα δέν ὑπάρχει δημο-
κρατία. Διότι, μολονότι ὅλοι εἴμαστε ἴσοι καί ἐλεύ-
θεροι, ἡ κοινωνία ἐξακολουθεῖ νά εἶναι ἀνομοιογε-
νῆς καί ἑτεροκαθοριζόμενη. Οἱ ἰσχυρότεροι μέσα στό κοινωνικό πλέγμα, ἡ ἄρχουσα τάξη ἐν προκει-
μένῳ, εἶναι αὐτή πού καθορίζει τήν, κατά τό συμ-

φέρον τῆς, διανομή τοῦ προϊόντος τῆς παραγωγῆς. Καί τότε δέν εἴμαστε ὅλοι ἴσοι. Ἡ ἐλευθερία μᾶς χρησιμεύει ἐλεύθερα νά ἀποδεχόμαστε ἢ νά μήν ἀποδεχόμαστε τήν ἀνισότητά μας. Γι' αὐτό καί ἡ Ἄριστερά γιά ἓνα μεγάλο διάστημα θεωροῦσε ὅτι ἡ τυπική ἢ πολιτική δημοκρατία δέν εἶναι παρά ἓνας μῦθος ἢ τύπος χάρις στόν ὁποῖο οἱ κυρίαρχοι, οἱ ἐξουσιαστές καί κυρίως οἱ ἐκμεταλλευτές, μέ τή συ-
ναίνεσή μας, ἐξακολουθοῦν νά ἐξουσιάζουν καί νά ρυθμίζουν τά τῆς διανομῆς τοῦ παραγόμενου προϊό-
ντος. Καί ἡ τυπική δημοκρατία, αὐτή πού κατοχυ-
ρῶνεται καί θεοσιζέται ἀπό τά συντάγματά μας δέν εἶναι παρά φενάκη.

Ἄν κάτι ἄλλαξε στίς παραδόσεις μας καί τή θεωρητική παράσταση τοῦ κόσμου ἀπό τά ρεύματα πού ὀνομάστηκαν ἀνανεωτική ἀριστερά καί εὐρω-
κομμουνισμός, εἶναι αὐτό πού συμπυκνώνεται στό σύνθημα ὅτι «ὁ σοσιαλισμός ἢ θά εἶναι δημοκρατι-
κός ἢ δέν θά ὑπάρξει». Διεκδικούσαμε βέβαια τόν σοσιαλισμό (τήν κοινωνική δημοκρατία) ἀλλά τόν θεωρούσαμε ἄρρηκτα συνδεδεμένο μέ τήν τυπική δημοκρατία. Νά γίνω λίγο ἀναλυτικότερος.

Θεωροῦμε πιά ὅτι ἡ τυπική δημοκρατία, αὐτή πού ἔχουμε καί μέ τήν ὁποία ζοῦμε, βεβαίως δέν ἐγγυᾶται τήν εὐτυχία –ἀλλά καί γιατί νά τήν ἐγγυᾶται; Ἡ εὐτυχία, ὅ,τι κι ἂν σημαίνει αὐτό τό καθολικό ἀλλά ἀόριστο ζητούμενο, δέν εἶναι τῆς ἀρμοδιότητος τῆς πολιτικῆς–, βεβαίως δέν κατα-
σφαλίζει τήν οὐσιαστική δημοκρατία τῆς κοινωνικῆς ἰσότητος καί τῆς ἀλληλεγγύης καί γι' αὐτό ἐξακο-
λουθοῦμε νά πιστεύουμε στόν σοσιαλισμό καί νά εἴ-
μαστε ἀντικαπιταλιστές. Ἀλλά, καί ἐν ταυτῷ, πι-
στεύουμε, ὅτι ἡ ὀνομαζόμενη τυπική δημοκρατία ὡς πολιτειακό καθεστῶς δέν εἶναι φενάκη ἀλλά ὁ μό-
νος τρόπος νά ἐπιλυεῖται τό πρόβλημα τῆς πολι-
τικῆς ἐξουσίας.

Πῶς καταφέρει ἡ τυπική δημοκρατία, –πού δέν εἶναι παρά τύπος, μέχρι ἐκλογική τελετουργία, μιά ἐπικοινωνιακή παράτα, καλλιστεῖα, ὀργανωμένη πα-
ραπλάνηση ἐκ μέρους τῶν ΜΜΕ λένε πολλοί– νά λύνει τό πρόβλημα τῆς ἐξουσίας; Πῶς μέσα ἀπό τήν κοινωνική ἀνομοιογένεια, δηλαδή τήν ταξική πολυ-
σθένεια, βγαίνει μιά πολιτική δύναμη πού διατείνε-
ται ὅτι ἐκφράζει τή volonté générale [τοῦ Ρουσό], ὅπου [καντιανῶ τῷ τρόπῳ] τό εἶναι ταυτίζεται μέ τό δεόν εἶναι; [εἶπα θά μιλήσω λίγο «θεωρητικά», συγγνώμη καί πάλι]. Χάθηκε ἡ διαλεκτική ἔνταση μεταξύ ἀνθρώπου καί πολίτη; Ὁ μηχανισμός εἶναι ἓνας καί ἅπλός. Ἡ πλειοψηφία. Αὐτά τά ἔρμα τά ποσοστά γιά τά ὅποια κόπτονται οἱ δημοσκοπήσεις καί μεῖς μαζί τους. Τό πῶς διαμορφώνεται μιά πλειοψηφία, σύμμεκτη, συμμαχική, προσωρινή, και-
ροσκοπική, ἢ ὅ,τι ἄλλο εἶναι ἓνα συναρπαστικό θέ-
μα πολιτικῆς πρακτικῆς καί πολιτικῆς ἀνάλυσης, ἀλλά τήν ὥρα πού βγαίνει ὁ λαγός ἀπ' τό μανίκι τοῦ ταχυδακτυλουργοῦ οὐδόλως ἐνδιαφέρει. Εἶναι

λαγός. Κι φεύγει τρέχοντας, ὅπως κάθε λαγός, νά σχηματίσει κυδέρνηση, νά ἐκφράσει καί νά ρυθμίσει τή *volonté générale*, νά ταπώσει τόν οιονδήποτε αἰρεσιάρχη, μειοψηφικό, ἀντιφρονούντα. Μέ ἐκείνη τήν ἀγέρωχη, ἔως καί ἀλλαξονική ἀποστομωτική ἀπάντηση: ἔχω τή λαϊκή ἐντολή νά πράξω ὅ,τι πράττω, ὅ,τι θά πράξω. Καί εἶναι νομιμοποιημένος. Διότι τό πλειοψηφικό ἀποτέλεσμα δέν εἶναι λαγός, ἡ κάλπη καί ἡ ὅλη διαδικασία τῆς ἐκλογῆς, ἡ ρίψη ψηφοδελτίου ἐντός τῆς κάλπης, ἀκόμη καί ἡ θεατρινίστικη τελετουργία μέ τούς στάρ καί τούς ἐπικονωνιακούς ἐντυπωσιασμούς, εἶναι ἡ σκληρή στιγμή πού τό ἄτομο, ὁ ἄνθρωπος ἐκφράζεται ὡς πολίτης. Καί ἔτσι τά μεγάλα σύνολα τῶν συγκαταριθμύμενων καί ὁμαδοποιημένων πολιτῶν διαμορφώνουν τήν πλειοψηφία πού δικαιούται καί ὀφείλει νά κυβερνᾷ.

Ὅσοι ἔχουν μείνει ἔξω ἀπ' αὐτό τό παιχνίδι, δηλαδή οἱ μειοψηφίσαντες, ἔχουν συνήθως τήν ἀπάντηση ὅτι γιά τή μειοψηφική θέση τους φταίνει οἱ ἄλλοι: φταίνει τό καλπονοθευτικό σύστημα, φταίνει ἡ βία καί ἡ νοθεία (καί πράγματι σέ ἄλλες, ἀνώμαλες, ἐποχές αὐτά ἴσχυαν), φταίνει ἡ ἀλλοτρίωση τῶν μαζῶν πού ἐξ' αἰτίας τῆς δέν μποροῦν νά ἀναχθοῦν στό ἐπίπεδο τῆς «γενικῆς βούλησης», φταίνει ἡ «ἐκ φύσεως» φύση τοῦ κοψοχέρη Ἑλλήνος, φταίνει ὁ δικομματισμός, ἡ διαπλοκή, ἡ χειραγώγηση πού ἀσκοῦν τά ΜΜΕ καί ἡ προπαγάνδα, ἡ ἐξαγορά τῶν συνειδήσεων κ.λπ. Εἶναι πράγματι ἐντυπωσιακή ἡ εὐρηματικότητα ὡς πρὸς τήν ἀνακάλυψη τοῦ φταίχτη. Ὅλες αὐτές οἱ ἐξηγήσεις δογματίζουν ὅτι ἡ συνείδηση τῶν ψηφοφόρων εἶναι ψευδής, κίβδηλη, ἐξαπατημένη. Θεωροῦν δηλαδή ὅτι ἡ ἐκκοινωνισμένη συνείδηση τοῦ ψηφοφόρου, ἂν δέν βρῆσκαται σέ ἄρμονία μέ τόν ἑαυτό του ὡς κοινωνικοῦ ὄντος, εἶναι ψευδής συνείδηση, ἰδεολογηματοποιημένη. Καί ἰδοῦ ὁ χορός τῶν περὶ συνειδήσεως ἰδεολογιῶν καί ἀντιλήψεων περὶ ἰδεολογίας ὡς ψευδοῦς ἐξ ὀρισμοῦ. Ἄλλά, ἔλεος οἱ συνειδήσεις δέν εἶναι οὔτε ψευδεῖς οὔτε ἀληθεῖς. *Εἶναι αὐτές πού εἶναι.* Καί εἶναι συγκρουσιακές, δέν βγαίνουν ἴδιες κι ὅμοιες μέσα ἀπό τά καρμπόν κάποιας ψευδοῦς ἢ ἀληθοῦς μήτρας συνειδήσεων. Βεβαίως προκύπτουν καί διαμορφώνονται μέσα σέ ἕνα συν-ειδέναι, μέσα ἀπό διαδικασίες κοινωνικῆς συνύπαρξης, συνομιλητικότητας, ἐπικοινωνίας, ἀνταλλαγῆς, μιμήσεως, συναυτουργίας ἀλλά καί ἰσχυρῶν ἰδεολογικῶν ἐγκλήσεων. Δέν εἶναι ἐκλάμψεις τοῦ ἐγώ. Διατείνομαι δηλαδή ὅτι οἱ ψηφοφόροι στήν ἐμπειρική τους ὑπόσταση ὡς πολιτικῶς δρῶντες ἔχουν πλήρη ἐπίγνωση τοῦ τί πράττουν. Αὐτό τό ἤξερε πολύ καλά ὁ Ἀριστείδης ὁ δίκαιος, ὅταν κάποιος ἀγράμματος χωριάτης τοῦ ζήτησε νά γράψει ἐπάνω στό ὄστρακο τό ὄνομα «Ἀριστείδης» ἵνα ἐξοστρακισθεῖ. Ξέρουν, λοιπόν, τί θέλουν καί τί δέν θέλουν οἱ ψηφοφόροι. Πολύ ἀπλά: θέλουν νά νικήσει τό κόμμα τους, νά ἡττηθοῦν οἱ

ἄλλοι. Ἡ συνείδησή τους εἶναι πλήρης.

Ἐμεῖς, λοιπόν, τῆς ἀνανεωτικῆς ἀριστερᾶς, δέν καταφέραμε νά συλλογιστοῦμε τά πολιτικά πράγματα μέ ὄρους ἡττας ἢ νίκης. Ἀκόμα καί γιά τή συντριπτική ἡττα τοῦ ἐαμικοῦ κινήματος θεωροῦμε ὅτι φταίνει αὐτοί πού νίκησαν. Τέλος πάντων. Ἐμεῖς τῆς ἀνανεωτικῆς ἀριστερᾶς ἐδῶ καί δεκαετίες ἔχουμε καθηλωθεῖ σέ μιά θέση μειοψηφίας. Δέν «παίζουμε» στό ἐπίπεδο τῆς πλειοψηφίας. «Ἀπλῶς» κατὰ καιροῦς κάποια στελέχη ἢ καί ἄτομα βάσης θέλονται ἀπό τό ΠΑΣΟΚ προσχωρώντας ἔτσι στίς γραμμές μᾶς πλειοψηφούσας πολιτικῆς δύναμης, ἐναλλακτικῆς ὡς πρὸς τή Ν.Δ. Γιατί, ἕνα ποσοστό ἄνω τοῦ 80% ἐδῶ καί δεκαετίες ψηφίζει τά μεγάλα κόμματα, εἶναι κάτι πού δέν θά τό συζητήσω ἐδῶ. Ἐκεῖνο πού τώρα ἐνδιαφέρει εἶναι ὅτι ὁ ὀνομαζόμενος δικομματισμός (πού δέν εἶναι θεσμικός ἀλλά ἀποτέλεσμα τῆς ἐκκοινωνισμένης βουλήσεως τοῦ 80% καί ἄνω τῶν Ἑλλήνων ψηφοφόρων) συνεπάγεται τήν πολιτική περιθωριοποίηση τῆς Ἀριστερᾶς. Ἡ Ἀριστερά ὅμως εἶναι ἡ μόνη πολιτική δύναμη πού ἀναδεικνύει τήν ἀνάγκη τῆς κοινωνικῆς δημοκρατίας. Γιατί, ὄντως, ἡ τυπική δημοκρατία δέν ἀρκεῖ γιά ν' ἀποκτήσει πλήρες νόημα ἢ δημοκρατία. Ἡ πολιτική τῆς Ν.Δ. καί τοῦ ΠΑΣΟΚ διατηρεῖ καί ἐπαυξάνει τήν κοινωνική ἀνομοιογένεια καί ἐπομένως τόν κοινωνικό ἐτεροκαθορισμό, τήν κυριαρχία ἐνός τμήματος τοῦ λαοῦ ἐπὶ τοῦ ἄλλου. Γι' αὐτό ἀκριβῶς, καί σέ τοῦτες τίς ἐκλογές τό κύριο πρόβλημα πού τίθεται εἶναι ν' ἀποκτήσει πολιτική ἰσχύ μιά νέα (καί πάντοτε πολύ παλιά) κοινωνική προοπτική. Τό πλέγμα τῶν κοινωνικῶν μεταρρυθμίσεων πού προβάλλει ὡς κοινωνικό ὄραμα ἡ ἀνανεωτική Ἀριστερά δοκιμάζεται ἀποφασιστικά καί μέσα σ' αὐτές τίς ἐκλογές: ὄχι ἀπλῶς καί μόνο νά συντηρηθεῖ ἡ τυπική κοινοβουλευτική ὑπαρξή της ἀλλά νά μπορεῖ νά ἀντιπαλέυει τίς ὑπάρχουσες δυνάμεις τῆς πλειοψηφίας πού, μέ τόν ἕνα ἢ τόν ἄλλο τρόπο, ἀναπαράγουν καί συντηροῦν τόν φαῦλο κύκλο τῆς συντήρησης.

Ὁ στόχος εἶναι κοινωνικά οὐσιώδης καί πολιτικά συναρπαστικός.

Ῥστερόγραφο I. Ὁ γράφων εἶναι ὑποψήφιος βουλευτῆς τοῦ ΣΥΡΙΖΑ στόν νόμο Εὐρυτανίας, ἐκ μέρους τοῦ Συνασπισμοῦ, τοῦ ὁποίου δέν εἶναι μέλος. Ὁ στόχος πού περιέγραφα πῶ ἀνω ἰσχύει καί στά ἄγρια κατσάβραχα τῶν βουνῶν μας, σ' αὐτά τά κατσάβραχα στά ὁποῖα, πρὶν μερικές δεκαετίες, εἶχε ἀναδειχθεῖ τό σημαντικότερο πολιτικο-ἀγωνιστικό κέντρο τῆς χώρας μας. Οἱ νεκροί πιά παλποῦδες καί γιαγιάδες μᾶς δείχνουν μέ τό σκελετωμένο χέρι τους τό πεδίο τοῦ ἀγῶνα.

Ῥστερόγραφο II. Αὐτή τή στιγμή ἡ Πελοπόννησος καίγεται. Εἶναι δεκάδες οἱ νεκροί. Ἡ τραγωδία

εἶναι ὄντως ἐθνική καί ἀνθρώπινη. Ἀπέναντι σ' αὐτή τήν ἐθνική καί ἀνθρώπινη τραγωδία οἱ ἐκλογές, μέσα σ' ἀποκαΐδια καί τήν ἀνθρώπινη κνίσσα, εἶναι ἀναισθησία. Οἱ ἐκλογές πρέπει νά ἀναβληθοῦν γιά ἕναν μήνα νά προλάβουν οἱ ἄνθρωποι, τουλάχιστον νά κλάψουν τούς νεκρούς τους.

Ὡστόσο οἱ ἐκλογές δέν μποροῦν νά ἀναβληθοῦν γιατί ὑπάρχει ἀνυπέρβλητο συνταγματικό πρόβλημα. Μποροῦμε ὡστόσο ἐμεῖς τῆς ἀνανεωτικῆς ἀριστερᾶς νά θέσουμε στό ἐπίκεντρο τῆς προεκλογικῆς περιόδου τό ζήτημα τῆς οἰκολογικῆς καταστροφῆς. Ἡ κυβέρνηση εἶναι μιά κακοφωνία ἀνακοινώσεων. Οὔτε στό ἐλάχιστο κατανοεῖ τήν αἰτία τῆς πυρκαγιᾶς καί κυρίως εἶναι ἀνίκανη νά ἐπιστρατεύσει τούς ἐθνικούς πόρους γιά τήν προστασία τοῦ τόπου, τώρα τήν ὥρα τῆς ὀδύνης ἀλλά καί αὐριο, γιά νά ἀντιμετωπισθοῦν

οἱ θύελλες πού ἔρχονται. Ποιός ἄλλος θά πάρει τό ζήτημα αὐτό στά χέρια του, ἂν ὄχι ἡ Ἀριστερά; Ἡ Ὀλυμπία καίγεται.

Ἵστερόγραφο III. Δηλώνω ὑπευθύνως καί ἐν γνώσει τῶν συνεπειῶν τοῦ νόμου ὅτι δέν θά ὑπερβῶ τά 18.000 εὐρώ γιά τά ἐξοδα τῆς προεκλογικῆς μου δαπάνης πού προβλέπει ὁ νόμος. Καί ζητῶ ἀπό τόν Συνασπισμό νά καταθέσει στό Ταμεῖο Δασοπροστασίας τό σύνολο τῆς προεκλογικῆς οικονομικῆς στηρίξεως πού κατά νόμον δικαιούται ἀπό τό κράτος. Δημαγωγικό; Καθόλου. Συμβολή στόν ἐθνικό ἔρανο γιά τή σωτηρία τῆς χώρας. Λεφτά γιά τίς ἀνάγκες τῆς προεκλογικῆς περιόδου θά βρεθοῦν. Εἶναι ἀνεξάντλητες οἱ δυνάμεις πού ὁ λαός κρύβει μέσα του.

Η ΑΡΙΣΤΕΡΑ ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΙΣ ΕΚΛΟΓΕΣ

μέ τούς πολίτες, τά κινήματα
καί τόν προγραμματικό της λόγο

τοῦ Νίκου Θεοτοκά

Πρίν ἀκόμη καλοσβήσουν τ' ἀποκαΐδια πού ἀφῆσαν στή χώρα οἱ καταστροφικές πυρκαγιές τοῦ καλοκαιριοῦ, βρισκόμαστε ἀξαφνα μισό ἔθνος πρίν ἀπό τήν κάλπη. Ὁ πρωθυπουργός τῆς χώρας κ. Κ. Καραμανλής, λίγες μέρες μετά τήν ἐπανάληψη τῆς ἐπίσημης διαβεβαίωσης ὅτι «ἡ κυβέρνηση θά ἐξαντλήσει τήν τετραετία» κι ἀφήνοντας κατά μέρος τό «σεμνά καί ταπεινά» πού τοῦ ἀρέσει νά ἐπικαλεῖται, ἀποφάσισε νά ὀδηγήσει τή χώρα σέ πρόωρες ἐκλογές ἐπικαλούμενος «ἐθνικούς λόγους». Καί ὡς «ἐθνικούς λόγους» προέβαλε τήν πορεία τῶν περιφημῶν «μεταρρυθμίσεων», τήν ἀνάγκη τῆς κοινωνικῆς νομιμοποίησης πού ὑποτίθεται ὅτι ἀπαιτεῖ ἡ κατάρτιση τοῦ ἐπόμενου δημόσιου προϋπολογισμοῦ καί τή συνταγματική ἀναθεώρηση. Δηλαδή, τό πρόγραμμα τῶν προηγούμενων ἐκλογῶν, τίς μπαγιατίκες ὑποσχέσεις πού ἔμειναν στά χαρτιά καί μιᾶ ἀναθεώρηση πού ἀπαιτεῖ τόν ἀπλησίαστο ἀριθμό τῶν 180 βουλευτῶν. Ἄλλα λόγια νά ἀγαπιόμαστε. Καθότι ὁ μόνος «ἐθνικός λόγος» πού, ἐν προκειμένῳ, μπορεῖ νά ἐννοῆσει κανεῖς δέν εἶναι παρᾶ ἡ ἔγνοια τοῦ κ. Καραμανλή νά κρυφτοῦν κάτω ἀπό τό χαλί τά στοιχεῖα ἧ, ἔστω, οἱ ἐνδείξεις πού ἐπρόκειτο, δύο μέρες μετά τήν προκήρυξη τῶν ἐκλογῶν, νά κατατεθοῦν στή Βουλή σχετικά μέ τίς κυβερνητικές εὐθύνες τοῦ σκανδάλου τῶν ὁμολόγων καί τῆς κατά συρροήν καταλήστευσης τῶν ἀποθεματικῶν τῶν Ἀσφαλιστικῶν Ταμείων.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὁ πολιτικός κόσμος τῆς χώρας δέν αἰφνιδιάστηκε. Γιά ὅποιον δέν πετοῦσε στούς οὐρανοῦς, οἱ πρόωρες ἐκλογές ἦταν ἀναμενόμενες, τουλάχιστον ἀπό τόν καιρό πού κατέρρευσε ἡ δικομματική συναίνεση τῆς Νέας Δημοκρατίας καί τοῦ ΠΑΣΟΚ γιά τή συνταγματική ἀναθεώρηση, ἔπειτα ἀπό τήν ἀτακτη ὑποχώρηση τοῦ κόμματος τῆς ἀξιωματικῆς ἀντιπολίτευσης μπροστά στό μεγαλειώδες κίνημα γιά τό ἄρθρο 16. Κι ὅταν, μέσα στό καλοκαίρι, φούντωσε τό σκάνδαλο τῶν ὁμολόγων, ἡ προκήρυξη τῶν ἐκλογῶν ἦταν ἀπλῶς θέμα ἐπιλογῆς τῆς κατάλληλης στιγμῆς. Κι ὡς ἡ «κατάλληλη στιγμή» ἐπελέγη ὁ Δεκαπενταύγουστος.

Τό πρόβλημα δέν εἶναι οἱ διαμορφωμένοι προσανατολισμοί τῶν προτιμήσεων τοῦ ἐκλογικοῦ σώματος ἀλλά ἡ ἀντιμετώπιση ἢ ἡ χειραγώγηση τῆς λαϊκῆς δυσφορίας. Ἡ «κατάλληλη στιγμή» ἀφορᾶ, λοιπόν, σέ μία καί μόνη μέριμνα πού, δυστυχῶς, τή συμερίζονται ἀπό κοινοῦ τόσο ἡ κυβέρνηση ὅσο καί τό κόμμα τῆς ἀξιωματικῆς ἀντιπολίτευσης. Νά μήν ὑπάρξουν οἱ ἐτοιμότητες τῶν πολιτῶν καί ὁ χρόνος γιά νά συζητηθοῦν σέ βάθος τά μεγάλα προβλήματα αὐτοῦ τοῦ τόπου. Οἱ πολίτες, δηλαδή, νά ψηφίσουν ὑπό τό βάρος τῆς συνήθειας ἢ τῶν ἐντυπώσεων πού θά κατασκευάσουν οἱ ἐπικοινωνιολόγοι. Μέ τά μάτια, τ' αὐτιά καί τά στόματά τους σφραγισμένα. Ὅσο εἶναι ἀκόμη καιρός, πρίν πάρει ἀνεξέλεγκτη μορφή πολιτική ὁ θυμός καί ἡ ἀπόγνωση τῶν πολιτῶν γιά τό ξεχαρβάλωμα τῶν θεσμῶν καί τῶν ὑπηρεσιῶν κοινῆς ωφέλειας καί γιά τήν ἐπιδεικτική ἀδιαφορία τῶν κομμάτων ἐξουσίας ἀπέναντι στά μεγάλα καθημερινά προβλήματα πού ἀντιμετωπίζουν οἱ πολίτες.

Ἔτσι λοιπόν, ἡ μισή προεκλογική περίοδος συμπίπτει μέ τίς αὐγουστιάτικες διακοπές καί τά πανηγύρια καί ἡ ἄλλη μισή μέ τό ἄγχος τῆς ἐπιστροφῆς στίς πόλεις καί στήν ἐργασία, μέ τό ἀνοιγμα τῶν σχολείων, μέ τήν ἐξεταστική περίοδο τῶν Α.Ε.Ι. καί μέ ὅλα ὅσα σημαίνει γιά τά νοικοκυριά ἡ ἀνακοίνωση τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν πανελλαδικῶν ἐξετάσεων.

Ἐκλογές φάστ-φούντ. Τί εἶναι ὁ κάβουρας, τί εἶναι τό ζουμί του. Αὐτή εἶναι ἡ ἐπιδίωξη. Πού, σέ συνδυασμό μέ τόν θόρυβο πού θά προκαλέσει ἡ τεχνητή ἀντιπαράθεση ἀνάμεσα στά δύο κόμματα ἐξουσίας, θά μετριάσει, ἐλπίζουν, τήν ἐγνωσμένη λαϊκή δυσφορία καί ἀμφισβήτηση ἀπέναντι στούς πυλῶνες τοῦ δικομματισμοῦ. Ὁξυνση, λοιπόν, μιᾶς κούφιας πόλωσης ἀνάμεσα στό ΠΑΣΟΚ καί τή Νέα Δημοκρατία, μέ τήν ἐλπίδα ὅτι ἴσως ἡ φασαρία θά σκεπάσει τίς φωνές ὧν θά ἐπιχειρήσουν νά ἀναδείξουν τά μεγάλα πολιτικά διακυβεύματα, νά ταράξουν τίς ἐγκαθιδρυμένες ἰσορροπίες καί θέσουν τά κρίσιμα ἐρωτήματα γιά τά αὐτόνοτητα πού συμερίζονται οἱ δύο «μονομάχοι».

Σήμερα, ὅλα δείχνουν ὅτι ὑπάρχει σοβαρότατο ζή-

τημα αξιοπιστίας των δύο κομμάτων εξουσίας. Κυβέρνηση και αξιωματική αντιπολίτευση ξαναυπόσχονται όσα δεν τήρησαν στα τρεισήμισι χρόνια που πέρασαν. Θυμάται κανείς τό περίφημο εκείνο 5% επί του ΑΕΠ για την παιδεία; Θυμάται κανείς τις υποσχέσεις περί διαφάνειας; Περί τόνωσης της αγοράς εργασίας; Οι πολίτες λοιπόν δυσπιστούν διότι, ενώ η «οικονομία πηγαίνει καλά», ενώ οι αριθμοί ευημερούν και ο πληθωρισμός ελέγχεται αποτελεσματικά, ο μισθός και η σύνταξη δεν καλύπτουν ούτε τα στοιχειώδη. Οι πολίτες, λοιπόν, δεν εμπιστεύονται, όπως, στο παρελθόν τα δύο κόμματα εξουσίας. Οι υποσχέσεις δεν πείθουν κανένα ούτε κι η αντιπαράθεση περί του ποιος από τους δύο είναι περισσότερο άχρηστος, ποιος είναι περισσότερο ψεύτης ή ποιος είναι περισσότερο κλέφτης. Κάτω απ'αυτά τα δεδομένα λοιπόν, οι επιδιώξεις τόσο της Νέας Δημοκρατίας όσο και του ΠΑΣΟΚ συγκλίνουν στην κοινή τους μέριμνα για την, έστω και τεχνητή, ανάσχεση αυτού του κλίματος. Έκλογές-άστραπη, μέ βαρελότα και στρακατρούκες, να μην φανεί η γύμνια των μονομάχων και, κυρίως, για να μην σπάσει η κοινωνική άνοχη στο δικομματικό σύστημα.

Νομίζω ότι όσα προανέφερα διαγράφουν, εξ αντιδιαστολής, και τη λογική των παρεμβάσεων της 'Ανανεωτικής και Ριζοσπαστικής 'Αριστεράς σ' αυτές τις εκλογές. 'Ο εκλογικός, δηλαδή, στόχος του ΣΥΡΙΖΑ δεν εξαντλείται στην εύχη «να τιμωρηθούν τα δύο μεγάλα κόμματα για την πολιτική και τις επιλογές τους» και να «εισπράξουμε» τις ψήφους διαμαρτυρίας. 'Επιδίωξη της 'Αριστεράς είναι να προβληθούν οι τακτικές και στρατηγικές της επιδιώξεις προς την κατεύθυνση ανασύνταξης του πολιτικού σκηνικού και, κυρίως, να κεφαλαιοποιηθεί κάθε θετικό εκλογικό αποτέλεσμα στην προοπτική της δημιουργίας ενός κοινωνικού και πολιτικού συνασπισμού ικανού να μετατοπίσει την πολιτική αντιπαράθεση στα ουσιαστικά προβλήματα και να διαμορφώσει νέους συσχετισμούς υπέρ της δημοκρατίας, υπέρ της εργασίας, υπέρ της μόρφωσης και της ενεργούς συμμετοχής των πολιτών στα του κοινού τους οικου.

Αυτό τό τελευταίο σημαίνει πώς ήρθε ο καιρός για την 'Αριστερά να ξαναφέρει στο επίκεντρο της πολιτικής διαμάχης τόν προγραμματικό της λόγο, να αναδείξει ως κεντρικό ζήτημα τις δικές της επεξεργασίες, τις δικές της προτάσεις. 'Οχι για τόν σοσιαλισμό και τή λαϊκή εξουσία, όχι για τή Δευτέρα Παρουσία του κομμουνισμού επί της γής αλλά για τώρα και για αύριο. Καλό πράγμα οι καταγγελίες της δεινής πραγματικότητας. Μόνο που δεν μ'ας π'ανε πολύ μακριά, δεν μ'ας οδηγούν στο αύριο. Και τό αύριο, τό μέλλον δηλαδή, διαρκεί πολύ.

'Ο ΣΥΡΙΖΑ έχει ήδη στα πεπραγμένα του σημαντικές επιτυχίες και κεκτημένα. 'Εχουμε τό καλό παράδειγμα της «'Αλλης 'Αθήνας». 'Οπου, δηλαδή, τό εξαιρετικά θετικό εκλογικό αποτέλεσμα του συνδυασμού τροφοδότησε μετεκλογικές πρωτοβουλίες και συσπειρώσεις στις γειτονιές ενεργοποιώντας τους πολίτες, οι

όποιοι κλήθηκαν να πάρουν στις δικές τους πλάτες τις κινηματικές και, κυρίως, τις θεσμικές παρεμβάσεις της 'Ανανεωτικής και Ριζοσπαστικής 'Αριστεράς. Τόν ίδιο δρόμο ακολούθησαν με μεγάλη επιτυχία και άλλες δημοτικές κινήσεις σε όλη τή χώρα. Κι αφού έχουμε στα πεπραγμένα μας τόσα καλά παραδείγματα, ως τά διευρύνουμε, ως τά βελτιώσουμε ακόμα περισσότερο κι ως τά πολλαπλασιάσουμε και σε τούτες τις εκλογές.

Παρά τις μικρές της δυνάμεις και παρά τή σιωπή που έπέβαλαν τά ΜΜΕ για τις πρωτοβουλίες του, ο ΣΥΡΙΖΑ αποτέλεσε τή μόνη ουσιαστική αντιπολίτευση της Νέας Δημοκρατίας στην προηγούμενη Βουλή, διατυπώνοντας έναν μελετημένο προγραμματικό λόγο που θέτει στόχους εφικτούς σε τούτη κι όχι στην άλλη ζωή. Τό μικρότερο κόμμα της Βουλής ανέλαβε ουσιαστικά τόν ρόλο της αξιωματικής αντιπολίτευσης. Τούτη ή πολιτική είναι που δημιουργεί τό αποφασιστικό ρήγμα στον δικομματισμό. 'Επιπλέον, κι αυτό είναι τό σημαντικότερο απ' όσα κατακτήσαμε τά τελευταία χρόνια, οι δυνάμεις του ΣΥΡΙΖΑ στην κοινωνία και στα κινήματα συνέβαλαν αποφασιστικά στην αλλαγή του πολιτικού σκηνικού και στην αντίληψη σημαντικού μέρους των πολιτών ότι τά καινούρια ρούχα τόσο του βασιλιά όσο και του αντίξηλου του δεν είναι παρά άερας κοπανιστός. 'Οπως και στο παραμύθι, τό φώναξαν αυτό τά παιδιά στα συλλαλητήρια και τις συγκεντρώσεις σε όλη τή χώρα. Τό φώναξαν τά παιδιά και οι μεγάλοι άρχισαν να πιστεύουν σ' ό,τι έβλεπαν τά ίδια τους τά μάτια.

'Ετσι, για παράδειγμα, ήρθαν σάν ώριμο φρούτο οι απόλυτα ρεαλιστικές προτάσεις της Κοινοβουλευτικής 'Ομάδας του ΣΥΡΙΖΑ για τήν 'Ανώτατη 'Εκπαίδευση ή για τήν πλήρη άποσύνδεση του Λυκείου από τό σύστημα πρόδρασης των νέων στα Α.Ε.Ι., για τό φορολογικό σύστημα, για τις εργασιακές σχέσεις και τό ασφαλιστικό, για τήν πυροπροστασία και τά δάση, για τις παραλίες, για τήν κατάσταση της άκτοπλοΐας, για τήν άγροτική πολιτική, για τήν οικολογική μέριμνα και για πολλά-πολλά ακόμη που θά ξανακουστούν, ελπίζω, σ' αυτήν τή σύντομη προεκλογική περίοδο.

Οι εκλογές είναι μπροστά μας. Τούτη τή φορά ή αλλαγή του πολιτικού σκηνικού δεν είναι ανέφικτη. 'Ας δώσουμε με όλα τά μέσα τόν άγώνα τόν καλό κι ως είμαστε έτοιμοι για τήν επόμενη μέρα, για τις επόμενες αντιπαραθέσεις, για τό επόμενο στοίχημα της ενότητας στη δράση και της παραγωγής ενός τεκμηριωμένου προγραμματικού λόγου. 'Ο ΣΥΡΙΖΑ, δυναμωμένος, θά είναι και στην επόμενη Βουλή ή ουσιαστική αντιπολίτευση στον νεοφιλελευθερισμό, στη δικομματική συναίνεση και στις αυθαιρεσίες της οποιας, όριακής ελπίζω, κυβερνητικής πλειοψηφίας.

Υ.Γ. Κι ένα σχόλιο, υπό μορφή ύστερογράφου, σχετικά με τή σεμνότητα, τήν ταπεινότητα, τό ήθος και τό επίπεδο της προεκλογικής αντιπαράθεσης. Μετά τήν

προκήρυξη τῶν ἐκλογῶν τόσο ὁ πρωθυπουργός ὅσο καί ὁ ἀρχηγός τῆς ἀξιωματικῆς ἀντιπολίτευσης ἐπισκέφθηκαν τόν Ἀρχιεπίσκοπο Ἀθηνῶν κ. Χριστόδουλο νά τοῦ ἐκφράσουν τίς εὐχές τους ἐν ὄψει τῆς κρίσιμης μεταμόσχευσης ὑπατος στήν ὁποία θά ὑποβληθεῖ στό Μαϊάμι. Τό γεγονός ἐγινε πρῶτο θέμα στά δελτία εἰδήσεων καί οἱ «ἀνθρώπινες στιγμές» μετατράπηκαν τελικά, μέ φανφάρες καί κωδωνοκρουσίες, σέ ἐκλογικά χαρτιά. Καί πάνω στήν τσόχα τοῦ ἐκλογικοῦ παιγνίου, ὁ Πρωθυπουργός ἔβγαλε τόν ἄσο ἀπό τό μανίκι του. Ἐβγαλε ἀπό τό φανελάκι του κι ἔδωσε στόν Ἀρχιεπίσκοπο τό φυλακτό του, ἓνα σταυρουδάκι μέ μιά σκλίδα τίμιου ξύλου. Ἀστραψαν καί δρόντησαν τά κανάλια καί κορδῶθηκαν οἱ ἐπικοινωνιολόγοι πού τό σκέφτηκαν. Δέν ἔχουν οὔτε ἱερό οὔτε ὄσιο οἱ ἀθεόφοβοι..

ΕΠΙ ΤΟΥ ΠΙΕΣΤΗΡΙΟΥ

«Πρὶν ἀκόμη καλοσθῆσουν τ' ἀποκαΐδια πού ἄφησαν στή χώρα οἱ πυρκαγιές τοῦ καλοκαιριοῦ [...], ἔγραφα, ἀπό τόν Γράμμο ὡς τήν Ἀττική κι ἀπό τή Χίο καί τήν Κεφαλονιά ὡς τήν Κρήτη. Καί νά πού, πρὶν στεγνώσει τό μελάνι, ἦρθαν οἱ ἐπόμενες πυρκαγιές πού κατέκαψαν τήν Πελοπόννησο, τήν Εὐβοία καί, ξανά, τήν Ἀττική, τήν Αἰτωλοακαρνανία, τήν Ξάνθη, τή Ροδόπη. Πάνω ἀπό ἐξήντα νεκρούς ἄφησε αὐτό τό δεύτερο κύμα τῆς καταστροφῆς, πολλές δεκάδες τραυματίες καί ἑκατοντάδες ξεσπιτωμένες καί κατεστραμμένες οἰκογένειες. Καί, τό κυριότερο, ἐγινε σάχητη ἓνα κομμάτι ἀπό τό μέλλον τῶν παιδιῶν καί τῶν ἐγγονῶν μας.

Υπάρχουν ἄραγε πολιτικές εὐθύνες γι' αὐτόν τόν χαμό; Εἶναι νοητό νά διαλύεται ὁ κρατικός μηχανισμός μπροστά σ' ἓναν προαναγγελθέντα χαλασμό, νά χάνεται κάθε συντονισμός τῶν ὑπηρεσιῶν, νά ὀδηγοῦνται νά καοῦν οἱ πανικόβλητοι κάτοικοι πού ἐγκατέλειψαν τά σπίτια καί τούς τόπους τους; Εἶναι νοητό ν' ἀντιμετωπίζεται τό κακό δίχως κεντρική εὐθύνη τῶν μηχανισμῶν; Εἶναι νοητό νά ὑποκαθιστοῦν τό κράτος καί νά ὑπονομεύουν τόν ὅποιον σχεδιασμό τῶν ἐπιχειρήσεων οἱ κατά τόπους πολιτικοί παράγοντες, πού δέν ἔχουν ἄλλη μέριμνα ἀπό τό νά φανεῖ προεκλογικά τό ὄνομά τους;

Στίς προηγούμενες μεγάλες φωτιές, ὁ πρωθυπουργός, κλείνοντας τό μάτι στους οἰκοπεδοφάγους μπάς καί πάρει τήν ψήφο τους γιά τό ἄρθρο 24, ἔριχνε τίς εὐθύνες στήν ἀλλαγὴ τοῦ κλίματος. Σήμερα, ἀμήχανος, μιλᾷ γιά ἐμπρησμούς. Καί στίς δύο ὅμως περιπτώσεις τό μόνο πού κάνει εἶναι νά νίπτει τās χεῖρας του. Διότι, ἂν φταῖνε τό κλίμα καί οἱ ἐμπρηστές, τότε οἱ κυβερνήσεις δέν ἔχουν εὐθύνη. Ὡστόσο, τόσο τά δεδομένα τοῦ κλίματος ὅσο καί τά συμφέροντα τῶν ἐμπρηστῶν τά γνωρίζουμε ἤδη ἀπό καιρό.

Ἄν φταῖνε οἱ ἐμπρηστές, τότε ἡ ἐμμονή τῆς Νέας Δημοκρατίας στήν ἀναθεώρηση τοῦ ἀρθροῦ 24 (στό ψαλίδισμα δηλαδή τῶν ἤδη κουτσοσυρμένων συνταγματικῶν ἐγγυήσεων γιά τήν προστασία τῶν δασῶν) καί στή νομιμοποίηση τῶν αὐθαιρέτων τούς δείχνει τόν

δρόμο. Ὁ δαυλός στό ἔμβλημα τοῦ μέχρι προχθές κυβερνῶντος κόμματος μπορεῖ νά ἔχει, δηλαδή, καί δευτέρη ἀνάγνωση.

Ἄν πάλι φταῖνε οἱ κλιματικές ἀλλαγές, τότε τί ἔκανε τό κράτος γιά τήν πρόληψη τῶν συνεπειῶν; Ὅταν περιμένει ἡ πολιτεία τόν σεισμό δέν τόν ἀντιμετωπίζει μέ λιτανεῖες καί φυλακτά ἀλλά μέ μέτρα, θεσμούς, νόμους, μέσα, ἀνθρώπινο δυναμικό καί πόρους. Ἔτσι, ὅταν ἡ πολιτεία περιμένει τίς πυρκαγιές, εἶναι ἐγκλημα νά περιορίζεται ἡ κυβέρνησις σέ εὐχολόγια ἢ καταγγελίες. Μέτρα χρειάζονται, θεσμοί, νόμοι, μέσα, ἀνθρώπινο δυναμικό καί πόροι.

Τί ἔφτιαξαν οἱ κυβερνῶντες πρὸς αὐτήν τήν κατεύθυνση; Ἀπολύτως τίποτα. Τί ἔκανε ὁ πρωθυπουργός πού κλαίει καί ὀδύρεται μπροστά στίς τηλεράσεις; Συνέβαλε μέ πράξεις καί μέ συγγνωστές παραλείψεις στή δασοκτονία. Ὁ πλούσιος ἀπολογισμός τῆς διακυβέρνησής του εἶναι οἱ ἀνύπαρκτες ἀντιπυρικές ζώνες, ἡ ἐγκατάλειψη τῶν δασῶν, οἱ ἀνοιχτές χωματερές, τά αὐθαίρετα πού φύτρωσαν στά δάση, ἡ ὑποδάθμιση τῶν καχεκτικῶν δασικῶν καί πυροσβεστικῶν ὑπηρεσιῶν πού κληρονόμησε. Ἡ κυβέρνηση ἔχει τήν εὐθύνη γιά τίς προβλέψιμες πυρκαγιές κι ὄχι τό κλίμα, οἱ ἐμπρηστές ἢ «οἱ προηγούμενοι πού ἔκαναν τά ἴδια ἔκαναν καί χειρότερα».

Ἡ πραγματικότητα εἶναι δραματική. Τό ἀνθρώπινο δυναμικό πού ρίχνεται στή μάχη τῆς φωτιᾶς εἶναι ἀριθμητικά ἀνεπαρκέστατο, ἀνεκπαιδευτο στήν πλειονότητά του καί δίχως νά διαθέτει τά στοιχειώδη μέσα. Χρειάζεται ὁ πολλαπλασιασμός τῶν πόρων, τῶν μέσων καί τοῦ προσωπικοῦ γιά τήν προστασία τῶν δασῶν. Ἡ πολιτική ἐπιλογή ὅμως εἶναι νά παραγγέλνουμε καί νά ἀγοράζουμε φάντομ καί γιουροφάιτερ καί ὑπερσύγχρονα ἄρματα μάχης κι ὄχι πυροσβεστικά ὀχήματα καί ἀεροπλάνα. Πολιτική ἐπιλογή εἶναι οἱ ἀνεκπαιδευτοί ἐποχικοί δασοπυροσβέστες ἀντὶ μιᾶς στρατηγικῆς ἔργων μακρᾶς πνοῆς, πρόληψης καί ἐκπαίδευσης μόνιμου προσωπικῶν καί ἐξασφάλισης τῶν ἀναγκαίων ὑποδομῶν γιά τήν προστασία τῶν δασῶν.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ζοῦμε μιά ραγδαία καί δραματική ἀλλαγὴ τῶν κλιματικῶν δεδομένων σέ ὁλόκληρο τόν πλανήτη. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι φέτος, ὅπως καί πέρσι καί πρόπερι, ὅπως καί τοῦ χρόνου καί τοῦ παρᾶχρονου, ἡ ξηρασία καί ἡ παρατεταμένη ζέστη τῶν καλοκαιριῶν εἶναι δεδομένη. Οἱ δραματικές ἀλλαγές τῶν τελευταίων ἐτῶν στό κλίμα, ἔργο ἀνθρώπου κι ὄχι ἔργο Θεοῦ κι ἐκεῖνες, ἐπιβάλλουν ἄλλες προτεραιότητες ἀπό ἐκεῖνες στίς ὁποῖες εἴχαμε μάθει τά χρόνια τά παλιά. Δέν χρειάζεται διδακτορικό στή δασολογία γιά νά ξέρεи κανεῖς ὅτι οἱ φωτιές εἶναι περισσότερο ἀπό ἀναμενόμενες στά ἀφυδατωμένα δάση τῶν κωνοφόρων. Κι ἂν εἶναι ἀναμενόμενες, δέν ὑπάρχει καμία δικαιολογία οὔτε γιά τήν ἀνοχή στά συμφέροντα τῶν ἐμπρηστῶν οὔτε, κυρίως, γιά τίς παραλείψεις τοῦ κράτους στά ἀναγκαῖα ἔργα καί τίς ὑποδομές γιά τήν πρόληψη ἢ, ἔστω, γιά τήν ἀντιμετώπισή τους.

Η ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ ΤΗΣ ΑΛΛΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ καί ἡ «μεταρρυθμιστική συνθήκη»

τοῦ Ἀντώνη Μανιτάκη

Ἡ ἀποτυχία τοῦ σχεδίου τῶν εὐρωπαϊκῶν πολιτικῶν καί τεχνοκρατικῶν ἐλίτ γιά τή «συνταγματοποίηση» τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνωσης, μᾶς ὑποχρεώνει νά ἀναστοχαστοῦμε τά θεμέλια καί τή διαδικασία τῆς πολιτικῆς ἐνοποίησης τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν καί τῆς συγκρότησης μιᾶς δημοκρατικῆς καί κοινωνικῆς Εὐρώπης. Ἡ ἐμπειρία πού ἀποκτήσαμε μᾶς δείχνει

ὅτι τά κοινωνικά κινήματα καί οἱ λαοί τῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης, μποροῦν καί ὀφείλουν νά συμμετέχουν ἐνεργά σέ αὐτήν τήν συντακτική διαδικασία, πού διανοίγεται γιά τήν Εὐρώπη καί πού σίγουρα πρόκειται νά διαρκέσει γιά ἕνα ἀπροσδιόριστο χρονικό διάστημα. Οἱ σκέψεις πού ἀκολουθοῦν ξεκινοῦν ἀπό αὐτή τήν ἀφετηρία.

Ἡ πολιτική Εὐρώπη δέν ἔχει ἀνάγκη ἀπό ἕνα τυπικό ἀλλά ἀπό ἕνα πραγματικό σύνταγμα

1. Τό ἄδοξο τέλος τοῦ εὐρωσυντάγματος μέ τήν ὀριστική ἐγκατάλειψή του ἀπό τό Εὐρωπαϊκό Συμβούλιο τοῦ Βερολίνου τῆς 23ης Ἰουνίου 2007, δείχνει, μεταξὺ τῶν ἄλλων, πόσο σαθρή καί ἐπίπλαστη ἦταν ἡ ἰδέα τῆς συνταγματοποίησης τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνωσης. Διαφορετικά δέν θά τήν ἐγκατέλειπαν μέ τόσο εὐκολία οἱ κυβερνήσεις τῶν κρατῶν. Συνειδητοποιήθηκε σχετικά σύντομα φαίνεται ὅτι μέ ψέματα καί ἀπατηλές ἐτικέτες δέν κτίζεται τό πολιτικό μέλλον τῆς Εὐρώπης.

Ἡ πολιτική ἐνοποίηση τῆς Εὐρώπης εἶχε καί ἔχει, πράγματι, ἀνάγκη ἀπό ἕνα σύνταγμα, ἀπό ἕνα ὅμως πραγματικό σύνταγμα καί ὄχι ἀπό μιά διεθνή συνθήκη, πού γιά λόγους καθαρᾶ ἰδεολογικούς βαφτίζεται, παραπλανητικά, σύνταγμα. Ἡ πολιτική Εὐρώπη εἶχε καί ἔχει ἀνάγκη κυρίως ἀπό ἕνα πολιτικό σύνταγμα, πού θά ὀργανώνει τήν κοινή κυριαρχία (ἢ συναρχία) τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης καί θά ἐγγυᾶται τήν ἐνοποιημένη πολιτική διαβίωσή τους, καί ὄχι ὅπως συμβαίνει σήμερα μέ ὅλες τίς εὐρωπαϊκές συνθήκες, τήν ἐξουσία ὀργάνων «διακυβερνητικοῦ χαρακτήρα», ὅπως εἶναι τά Συμβούλια τῶν Ὑπουργῶν, χωρίς νά λογοδοτοῦν γιά τίς ἀποφάσεις τους πουθενά καί χωρίς νά ἐλέγχονται πολιτικά ἀπό κανέναν.

Τό σύνταγμα πού ἔχει ἀνάγκη ἡ ἐνωμένη πολιτική Εὐρώπη δέν μπορεῖ, κατ' ἀρχήν νά εἶναι προϊόν μυστικῶν, διπλωματικῶν συμφωνιῶν τῶν ἐθνικῶν κυβερνήσεων οὔτε, βέβαια, τό ψευδελίγραφο δημιούργημα μιᾶς εἰκονικῆς «Συνέλευσης», μιᾶς μαριονέτας τῶν ισχυρῶν, ἐθνικῶν κυβερνήσεων. Θά εἶναι προϊόν ἀγῶνων, συζητήσεων, διαβουλεύσεων, ἀντιπαραθέσεων καί

κοινωνικῶν διεκδικήσεων, πολιτικῶν συμβιβασμῶν καί νομοθετικῶν καί νομολογιακῶν πρακτικῶν. Θά ἐπιβληθεῖ πρῶτα στήν πράξη ὡς «πραγματικό σύνταγμα» καί θά κατακτήσει κατ' ἀρχήν τίς συλλογικές συνειδήσεις τῶν λαῶν καί τῶν πολιτῶν, πρὶν ἔλθει ὡς «τυπικό Σύνταγμα» νά ἐπικυρώσει αὐτό πού κατακτήθηκε οὐσιαστικά ὡς ἕνα σύνολο θεμελιωδῶν ἀρχῶν καί δικαιωμάτων.

Μετά τήν πολύτιμη ἐμπειρία τοῦ θνησιγενοῦς εὐρωσυντάγματος πού ἀποκτήσαμε, μποροῦμε συνοψίζοντας νά ποῦμε ὅτι ἡ πολιτική Εὐρώπη δέν χρειάζεται ἄμεσα Σύνταγμα, μέ τήν τυπική τοῦ ὄρου ἔννοια. Ἐχει ἀνάγκη ὅμως μακροπρόθεσμα ἀπό ἕνα πραγματικό σύνταγμα, ὄχι γιά νά καθυποτάξει ἢ γιά νά ἀκυρώσει τά ἐθνικά συντάγματα οὔτε γιά νά ἀρνηθεῖ τήν πολιτική καί συνταγματική αὐτονομία τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης, ἀλλά γιά νά ὀρίσει τίς θεμελιώδεις ἀρχές, πού θά διέπουν τήν κοινή πολιτική συμβίωση τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης, τίς διαδικασίες συμμετοχῆς τους στή διοίκηση τῶν εὐρωπαϊκῶν ὑποθέσεων, καθῶς καί τά θεμελιώδη δικαιώματα τῶν ἀτόμων καί τῶν λαῶν.

**Οἱ λαοί τῆς Εὐρώπης κύριοι μιᾶς διαρκοῦς
συντακτικῆς ἐξουσίας**

2. Ἡ ἀποτυχία τοῦ εὐρωσυντάγματος ἔδειξε, περίτρανα, ὅτι μιά συνταγματικά ὀργανωμένη καί δημοκρατικά νομιμοποιημένη πολιτική ἐξουσία στήν Εὐρώπη δέν μπορεῖ νά πραγματοποιηθεῖ, ὅταν ἀπόλυτοι κύριοι τῆς διαδικασίας ἐξακολουθοῦν καί παραμένουν τά κράτη καί οἱ διακυβερνητικές διασκέψεις. Στήν ἐποχή τῆς παγκοσμιοποιημένης οἰκονομίας καί ἐπικοινωνίας καί τῆς ὑπέρβασης τῶν ἐθνικῶν κρατῶν δέν κατασκευάζεται μιά νέα, πρωτόγνωρη, πολιτική κοι-

νότητα λαών, με αποκλειστικούς ή κύριους πρωταγωνιστές της ενοποίησης τὰ ἔθνη κράτη. Καί ἂν στήν ἀφετηρία τῆς πολιτικῆς ενοποίησης τῆς Εὐρώπης βρίσκονται, ἀναγκαστικά, τὰ κράτη, στήν πορεία τῆς καί στοῦ τέρατος πρέπει νά βρίσκονται οἱ λαοί, ἀρματωμένοι μέ τήν κυριαρχία τους, ὀργανωμένοι πολιτικά σέ αὐτοδύναμες πολιτικές κοινότητες, σέ ἔθνικες Δημοκρατίες.

Τό σύνταγμα τῆς πολιτικά ἐνοποιημένης Εὐρώπης θά ῥθει κάποτε, ἀλλά θά εἶναι ἡ κατάληξη μιᾶς μακρᾶς καί ἀργόσυρτης συντακτικῆς διαδικασίας, κύριοι τῆς ὁποίας θά γίνουν οἱ λαοί, συνασπισμένοι, ἀφοῦ πάψουν τὰ κράτη νά ὀχυρώνονται πίσω ἀπό τήν κυριαρχία τους καί ἀναγκασθοῦν νά παραιτηθοῦν ἀπό αὐτήν. Ἡ υἱοθέτησή του θά ἐπικυρώνει τήν ιστορική μετάβαση ἀπό τήν κυριαρχία τῶν κρατῶν στήν ἐνοποίηση τῶν λαῶν, τήν ὀριστική μετάβαση ἀπό τήν Εὐρώπη τῶν κρατῶν στήν Εὐρώπη τῶν ἔθνικῶν Δημοκρατιῶν. Ὅσο τὰ κράτη παραμένουν οἱ ἀφέντες τοῦ πολιτικοῦ μέλλοντος τῆς Εὐρώπης, ἡ μετάβαση ἀπό τό καθεστῶς τῶν διεθνῶν συνθηκῶν σέ ἓνα συνταγματικό καθεστῶς αὐτοδύναμης καί πρωτογενούς ἐξουσίας τῶν λαῶν, ὀργανωμένων ὁμοσπονδιακά, εἶναι πολιτικά ἀνέφικτη.

Ἡ μεγάλη ιστορική διαφορὰ μιᾶς ἔθνικῆς συντακτικῆς ἐξουσίας ἀπό τήν εὐρωπαϊκή εἶναι ὅτι ἡ πρώτη γεννιέται ξαφνικά καί ἐπαναστατικά, μόνη τῆς, συντάσσει ἓνα νέο κράτος ἢ ἓνα νέο πολίτευμα καί μετὰ ἀποθνήσκει. Ἡ εὐρωπαϊκή συντακτική ἐξουσία εἶναι καί αὐτή ἀπρόβλεπτη, ἀλλά σέ ἀντίθεση μέ τήν προηγούμενη, δέν εἶναι στιγμιαία, ἀλλά διαρκῆ καί πολυσύνθετη. Δέν σταματᾷ οὔτε ἐξαρτᾶται ἀπό τή θέληση τῶν ἔθνικῶν κυβερνήσεων. Δέν δημιουργεῖται κατὰ παραγγελία οὔτε μπαίνει σέ δοκιμαστικό σωλήνα. Ἡ συντακτική εὐρωπαϊκή διαδικασία πού ἀνοίξε μέ τό εὐρωσύνταγμα, προσρίζεται νά διαρκέσει χωρίς νά γνωρίζουμε τίς φάσεις πού θά περάσει οὔτε τό τέλος τῆς. Οἱ λαοί καί τὰ κοινωνικά κινήματα τῆς Εὐρώπης, πού στάθηκαν κριτικά ἢ ἀδιάφορα ἀπέναντι στήν ἰδέα τοῦ εὐρωσυντάγματος καί τήν ἀπέριψαν πολιτικά, ἐπειδή εἶδαν σέ αὐτήν ἓνα κατασκευάσμα, πού δέν ἀνταποκρινόταν στίς προσδοκίες τους, ἔχουν κάθε λόγο νά πάρουν πάνω τους καί νά κάνουν δική τους τήν συντακτική διαδικασία, πού ἀνοίξε χωρίς αὐτούς ἀλλά γιά αὐτούς καί νά διεκδικήσουν τή διάπλαση ἑνός ἄλλου συντάγματος, ἀρχίζοντας ἀπό τή διαμόρφωση μέσα ἀπό συζητήσεις καί δημόσιες ἀντιπαραθέσεις μιᾶς Εὐρωπαϊκῆς Χάρτας δικαιωμάτων καί ἀρχῶν, πού θά ὑποδεικνύει μίαν ἄλλη πολιτική προοπτική γιά τοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης.

Τό πρότυπο τῆς ἀντιπροσωπευτικῆς-κοινοβουλευτικῆς δημοκρατίας δέν ταιριάζει στήν Εὐρώπη τῶν Λαῶν

3. Σχετικά μέ τό πρότυπο δημοκρατίας πού ταιριάζει

ζει στήν πολιτική Εὐρώπη θά πρέπει νά γίνει ἀντιληπτό ὅτι ἡ συνταγματική ὀργάνωση τῆς κοινῆς κυριαρχίας τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης δέν μπορεῖ νά εἶναι μιᾶ ἀπλή ἀναπαραγωγή τῶν ἔθνικῶν συνταγμάτων οὔτε ἀντιγραφή τῆς ἔθνικῆς κοινοβουλευτικῆς δημοκρατίας, ἀφοῦ ἡ ἐνωμένη πολιτικά Εὐρώπη δέν ἔχει καί δέν μπορεῖ νά ἔχει δικό της λαό, διαφορετικό ἀπό τοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης.

Τό αἶτημα τῆς Δημοκρατίας στήν Εὐρώπη δέν μπορεῖ νά εἶναι ἀντίστοιχο μιᾶς δημοκρατίας φτιαγμένης κατ'εἰκόνα καί ὁμοίωση τῆς ἔθνικῆς, ἀντιπροσωπευτικῆς ἢ κοινοβουλευτικῆς, δημοκρατίας. Τό κλασσικό σχῆμα τῆς ἀντιπροσωπευτικῆς δημοκρατίας, ἡ ὁποία προϋποθέτει, καί γιά τήν ἀκρίβεια συνελάγεται, τήν κατασκευή ἑνός λαοῦ (μέ τήν ἔννοια τοῦ ἐνιαίου πολιτικά Δήμου) δέν ἀναπαράγεται σέ μιᾶ Εὐρώπη, πού εἶναι σήμερα συνένωση πολλῶν λαῶν καί κρατῶν καί θέλει νά μετεξελιχθεῖ σέ μιᾶ Εὐρώπη τῶν πολλῶν ἔθνικῶν δήμων καί τῶν ἀντίστοιχα πολλῶν ἢ πολλαπλῶν δημοκρατιῶν. Ἡ προοπτική οἰκοδόμησής σέ εὐρωπαϊκό ἐπίπεδο μιᾶς ὑπερεθνικῆς κοινοβουλευτικῆς δημοκρατίας μέ ἓναν ἐνιαῖο λαό ἢ ἓνα Δήμο, πού θά ἀναγορευθεῖ σέ πηγὴ προέλευσης καί νομιμοποίησης ὅλων τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐξουσιῶν εἶναι ἀνέφικτη. Τό πρότυπο αὐτό διακυβέρνησης σέ εὐρωπαϊκό ἐπίπεδο θά εἶναι ἀναγκαστικά, συγκεντρωτικό, ἄκρως γραφειοκρατικό καί ἀνταρχικό.

Ἄν οἱ ἐκλογές, ἡ πολιτική εὐθύνη, ἡ δημοσιότητα καί ἡ διαφάνεια, ὁ διάλογος, ἡ διαρκῆς λογοδοσία, ἡ διάκριση τῶν λειτουργιῶν καί τό κράτος δικαίου εἶναι ἀναπαλλοτρίωτα ὀργανωτικά κεκτημένα κάθε εὐρωπαϊκοῦ πολιτικοῦ θεσμοῦ, ἢ μέχρι σήμερα ἀπουσία ἑνός εὐρωπαϊκοῦ λαοῦ ἢ ἡ ἀνυπαρξία ἑνός εὐρωπαϊκοῦ δήμου καθιστᾷ κάθε ἀπόπειρα ἀπομίμησης τοῦ ἔθνικου κοινοβουλευτισμοῦ μιᾶς καρικατοῦρα ἐπικίνδυνη καί μάταιη. Ἄλλωστε, οἱ θεσμοὶ τῆς ἀντιπροσωπευτικῆς δημοκρατίας καί ἡ γένεση ἑνός λαοῦ ἢ ἑνός ἔθνους, μέ τήν πολιτική τοῦ ὅρου ἔννοια, συνδέονται μέ τή σύσταση καί τήν ὑπαρξὴ τοῦ Ἐθνικοῦ Κράτους.

Ἄρρηκτα συνδεδεμένη μέ τήν προηγούμενη εἶναι καί ἡ διαπίστωση ὅτι ἡ πολιτική ἐνοποίηση τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν δέν ὀδηγεῖ ἱστορικά πρὸς τήν διαμόρφωση ἑνός νέου ὑπερεθνικοῦ κράτους, ἢ ἑνός ὁμοσπονδιακοῦ ὑπέρ-Κράτους, πού θά δρᾷ ὡς μιᾶ κρατική ὑπέρ-δύναμη, συγκεντρωτική, στρατιωτική καί ἀστυνομική ἢ γραφειοκρατική καί θά ἐπιδιώκει νά ὑποτάξει καί ἐξουσιάζει τὰ ἔθνη εὐρωπαϊκά κράτη καί νά ἀνταγωνιστεῖ τίς ἄλλες ὑπέρ-δυνάμεις τοῦ κόσμου. Ἄλλωστε καί ἡ Εὐρωπαϊκὴ Ἐνωση στή σημερινή της μορφή, δέν εἶναι Κράτος καί δέν μπορεῖ νά ἐξελιχθεῖ σέ τέτοιο. Ἐμφανίζεται μᾶλλον ὡς ἓνα νέο εἶδος δημοκρατίας ὑπὸ διαμόρφωση, πού ὥστόσο δέν μπορεῖ νά ἀναπτυχθεῖ ὅσο παραμένει προσκολλημένη στοῦ ἔθνικου κρατικοῦ παράδειγμα.

**Από την οικονομική ολοκλήρωση
στην πολιτική ενοποίηση**

4. Ένα πράγμα είναι σίγουρο ότι η διαδικασία της πολιτικής ενοποίησης της Ευρώπης βρίσκεται σε κρίσιμο σταυροδρόμι. Χρειάζεται να περάσει από την οικονομική ολοκλήρωση στην πολιτική. Τήν έχουν ανάγκη οι λαοί, τήν επιζητούν οι πολιτικές ηγεσίες και οι έλιτ, τό απαιτεί η ένιαία ευρωπαϊκή αγορά, επιβάλλεται από την παγκοσμιοποίηση. Μόνο πού η μετάβαση από την μία κατάσταση στην άλλη δέν είναι απλή. Σκοντάφτει σε ανυπέροβλητα εμπόδια, αντικειμενικά και υποκειμενικά. Η πολιτική ενοποίηση της Ευρώπης αντιμετωπίζει ένα τεράστιο πολιτικό αδιέξοδο, πού πηγάζει από μιά ιστορική αντίφαση πού χρειάζεται να υπερβεί, αν θέλει να προχωρήσει: να ξεκινήσει από τά κράτη και να καταλήξει στη δημιουργία μιās διεθνικής κοινότητας λαών χωρίς ή μέ έξασθενημένα κράτη.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι σήμερα μιά ένωση κρατών και ως τέτοια τήν αντιλαμβάνονται, τελικά, όσοι ορίζουν τίς τύχες της, πολιτικοί και τεχνοκράτες. Καί όμως, ένωμένη πολιτικά Ευρώπη σημαίνει κατ' αρχήν υπέρβαση των κρατών και συνένωση λαών. Συνεπάγεται τή δημιουργία μιās νέας πρωτότυπης πολιτικής κοινότητας πού δέν γνωρίζουμε μέν ακόμη τήν ακριδή μορφή της, αλλά θά αποτελεεί σίγουρα μιάν άγνωστη μέχρι σήμερα διεθνική πολιτική κοινότητα. Η μετάβαση από τό ένα καθεστώς στο άλλο προϋποθέτει και συνεπάγεται τήν υπέρβαση της κυριαρχίας των κρατών και τήν αντικατάστασή της από τήν συγκυριαρχία των λαών, τήν ειρηνική μετάβαση από τήν μοιρασμένη κυριαρχία των πρώτων στην κοινή κυριαρχία των δεύτερων. Πρόκειται για μιά αντιφατική ιστορική διαδικασία, αφού ή πορεία της εξαρτάται από τή θέληση αυτών πού μοιραία πρόκειται να απολέσουν τήν εξουσία τους, δηλαδή από τά εθνικά κράτη, ενώ ή αίτια έκδασή της συναρτάται μέ τήν ενεργό συμμετοχή και τήν συναίνεση αυτών στο όνομα και για λογαριασμό των οποίων γίνεται ή πολιτική ενοποίηση, δηλαδή των λαών της Ευρώπης. Τότε μόνο μπορούμε να μιλάμε για μιά Δημοκρατική Ευρώπη όταν στο προοίμιο ενός άλλου συντάγματος για τήν Ευρώπη διακηρύξουμε: «Εμείς οι Λαοί της Ευρώπης» και όχι όπως γράφτηκε στο ευρωσύνταγμα «Εμείς τά κράτη και οι πολίτες της Ευρώπης».

Θά πρέπει εδώ να τονιστεί, παρεμπιπτόντως ότι ή λαϊκή κυριαρχία δέν μπορεί να αντικατασταθεί ούτε να υποκατασταθεί από κάποια υποτιθέμενη ευρωπαϊκή «κοινωνία των πολιτών», έννοια τόσο αγαπητή στις τεχνοκρατικές έλιτ. Η γενική αναφορά στους ευρωπαίους πολίτες στο ισχύον πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης - όπως αποτυπώθηκε στην συνταγματική συνθήκη- στερείται νοήματος ή είναι μιά απάτη, έφ' όσον οι πολίτες σήμερα εμφανίζονται και δρούν, ως τέτοιοι, αποκλειστικά και μόνο σε εθνικό επίπεδο και ή ευρωπαϊκή ιδιότητα του πολίτη είναι υπό δια-

μόρφωση. Οι πολιτικές συνέπειες μιās τέτοιας διακήρυξης θά είναι να εγκαταλειφθούν οι ευρωπαίοι πολίτες, μόνοι και άβοήθητοι στους τυφλούς και σκληρούς νόμους της αγοράς χωρίς τήν προστασία των εθνικών συνταγμάτων τους.

Δέν είναι, βέβαια, τυχαίο τό γεγονός ότι τό καλούμενο Σύνταγμα της Ευρώπης άγνοούσε εμφανώς τή βούληση των λαών, διακηρύσσοντας ανενδοίαστα ότι τό καθεστώς της Ένωσης είναι: «έμπνευσμένο από τή βούληση των πολιτών και των κρατών της Ευρώπης». Η άπουσία της λέξης «λαός» δέν αποτελεί μιά συμπτωματική παράλειψη άποδεικνύει ότι οι «συμβαλλόμενοι» συνέλαβαν τήν πολιτικά ολοκληρωμένη Ευρώπη ως μιά Ένωση Κρατών, θεμελιωμένη στη θολή, συγκεχυμένη και ακαθόριστη νομιμοποίηση της βούλησης των «πολιτών». Άποδυνάμωσαν τή λαϊκή κυριαρχία, δίχως να άπαρηθουν τήν κρατική. Είναι έτοιμοι να θυσιάσουν, ακόμη και να εξαλείψουν, τό θεμέλιο της εθνικής δημοκρατίας, τήν έξουσία του λαού, προτιμώντας κάλλιστα να τηρήσουν σιγή γύρω από τά θεμέλια ή τίς απώτατες άρχές της ευρωπαϊκής δημοκρατίας, παρά να συνδέσουν τήν ευρωπαϊκή ολοκλήρωση μέ τήν άρχή της λαϊκής κυριαρχίας. Άποδέχονται να μεταφέρουν στην ΕΕ άρμοδιότητες της κρατικής κυριαρχίας, άπογυμνωμένες ώστόσο από τή δημοκρατική νομιμοποίησή τους.

**Η μεταρρυθμιστική συνθήκη ως
ή θεσμική έκδοχή του ευρωσυντάγματος**

5. Αν, τώρα, κοιτάξουμε τό σχέδιο της συνθήκης του Βερολίνου μέσα από τήν ιστορική προοπτική πού μόλις διαγράψαμε, τότε ή νέα αυτή διεθνής συμφωνία, πού πρόκειται να αντικαταστήσει τό μεγαλομανές ευρωσύνταγμα δέν αποτελεί όπισθοδρόμηση, όπως ισχυρίζονται οι όπαδοί του. Τούτο διότι ή μινι-συνθήκη επαναλαμβάνει στο θεσμικό επίπεδο, δηλαδή στον τρόπο διακυβέρνησης (πλειοψηφίες, κατανομή άρμοδιοτήτων μεταξύ ΕΕ και κρατών, Προεδρεία, Υπουργό Έξωτερικών, αριθμό μελών της Ευρωπαϊκής Επιτροπής κ.α.) αυτά πού πρόβλεπε τό ευρωσύνταγμα στο πρώτο μέρος του μέ άσήμαντες τροποποιήσεις. Άρα τό θεσμικό μέρος του ευρωσυντάγματος διασώζεται. Οι άδυναμίες της συνθήκης της Νίκαιας, πού αποτέλεσαν και μιά από τίς πολιτικές δικαιολογίες των θεσμικών ρυθμίσεων του ευρωσυντάγματος αντιμετωπίζονται στη νέα συνθήκη μέ τόν ίδιο ακριβώς τρόπο πού πρόβλεπε και τό ευρω-σύνταγμα. Η πολιτική ενοποίηση άρα της Ευρώπης, προχωρά όπως ακριβώς τήν περιέγραφε και τό Ευρωσύνταγμα. Γιατί κλαίνε και οδύρονται οι προπαγανδιστές του; Τί παραπάνω ή τί διαφορετικό όριζε τό ίδιο ως προς τά θεσμικά όργανα και τίς άρμοδιότητές τους πού δέν έχουν περιληφθεί στη μινι-συνθήκη;

Άπό τή σκοπιά έπομένως των ευρωπαϊκών θεσμών και της λειτουργίας τους, ή νέα ευρωπαϊκή συνθήκη

δέν ισοδυναμεί, αν συγκριθεί με τό εύρωσύνταγμα, με θεσμική όπισθοδρόμηση. Αντίθετα, επειδή δέν περιβάλλει τίς θεσμικές αλλαγές με τό κύρος και τήν περιωπή ή τήν παγιότητα ενός Συντάγματος αλλά μιās διεθνούς συμφωνίας, οι προβλέψεις τής νέας συνθήκης αφήνουν άνοιχτό τό πεδίο για νέες εν καιρώ τροποποιήσεις. Και τό κυριότερο δέν ύποθηκύνουν ούτε προδικάζουν μακροπρόθεσμα τό πολιτικό μέλλον τής Εύρώπης. Άρα ή συζήτηση και ή συντακτική διαδικασία για τήν πολιτική ένοποίηση τής Εύρώπης μετά τήν διδακτική έμπειρία του εύρωσύνταγματος μένουν άνοικτές. Και αυτό είναι τεράστιο κέρδος για όσους αγωνίζονται για μίαν άλλη, πιό έλπιδοφόρα και ριζικά διαφορετική, αλλά έφικτή πορεία για τήν πολιτική ένοποίηση τής Εύρώπης. Διότι αυτό πού χρεοκόπησε, αυτό πού απέτυχε δέν είναι ή πολιτική ένοποίηση τής Εύρώπης γενικά ως προοπτική αλλά μιá συγκεκριμένη μέθοδος, μιá συγκεκριμένη διαδικασία τής ευρωπαϊκής πολιτικής ένοποίησης, εκείνη πού είχε ως βασικό της εργαλείο τό Δίκαιο και τή συνταγματοποίηση τών συνθηκών. Η ανάγκη τής πολιτικής Εύρώπης δέν εξαλείφτηκε, έγινε ακόμη πιό έπιτακτική. Συνειδητοποιήθηκε όμως ότι δέν μπορεί νά προωθηθεί χωρίς τή θέληση, πρώτα από όλα, τών λαών τής Εύρώπης, χωρίς έξουσία δημοκρατικά νομιμοποιημένη. Άν κάτι χρεοκόπησε, -έλπίζω όριστικά- είναι ή νέο-φιλελεύθερη αντίληψη τής καλούμενης «λειτουργικής» ολοκλήρωσης τής Εύρώπης, τής αυτόματης ένοποίησής της μέσα από τήν πραγματοποίηση στόχων οικονομικής πολιτικής. Χρεοκόπησε δηλαδή ή αντίληψη ότι ή οικονομική ολοκλήρωση θά έπιφέρει σταδιακά, σιγά-σιγά, και μάλιστα αυτόματα και τήν πολιτική ένοποίηση.

Η μεταρρυθμιστική-συνθήκη αφήνει άνοιχτό και διαπραγματεύσιμο τό θεσμικό μέλλον τής Εύρώπης

6. Μέ τή νέα «θεσμική» συνθήκη, μιá συνθήκη πού περιορίζεται στή ρύθμιση θεμάτων πού σχετίζονται με τίς άρμοδιότητες και τή λειτουργία τών κοινοτικών όργάνων, άποφεύχθηκε ή «συνταγματοποίηση» του τρίτου μέρους του καλούμενου εύρωσύνταγματος, πού άφορούσε τίς οικονομικές πολιτικές και δράσεις τής ευρωπαϊκής κοινότητας. Άποφεύχθηκε έτσι ή άναγωγή τών τεσσάρων οικονομικών έλευθεριών (έλευθερη κυκλοφορία έμπορευμάτων, προσώπων, υπηρεσιών, και κεφαλαίου) και του άνταγωνισμού σέ συνταγματικής περιωπής άρχές και στόχους, ισάξιους τών θεμελιωδών δικαιωμάτων. Μέ τή μίνι συνθήκη όχι μόνον δέν θά έχουν οι πολιτικές τής έλευθερης οικονομίας και του άνταγωνισμού τήν ισχύ και τό κύρος ενός συντάγματος, αλλά επί πλέον δέν θά μπορούν νά διεκδικήσουν, όπως συνέβη με τό εύρωσύνταγμα, θέση άνωτερη από τά συνταγματικά δικαιώματα τών άτομων πού είναι κατοχυρωμένα στα έθνικά συντάγματα. Άκόμη και άνταγωνισμός και ή πλήρως άνταγωνιστική οικονομία τής άγοράς δέν θά αποτελούν πλέον «καταστατικό

σκοπό» τής ΕΕ αλλά ένα μέσο μεταξύ τών άλλων για τήν ευημερία τών λαών. Δέν είναι μικρή και άσήμαντη ή ιδεολογική αυτή άπάλειψη, αν σκεφτεί κανείς ότι τά κοινωνικά δικαιώματα και τό κοινωνικό κράτος ήταν οι φτωχοί συγγενείς του φύλαρου σέ νεοφιλελεύθερες διακηρύξεις εύρωσύνταγματος. Η συνταγματική άποκαθήλωση του έλευθερου άνταγωνισμού και τής άνταγωνιστικής οικονομίας άπαλλάσσει τήν ευρωπαϊκή ένοποίηση από μιá ύποθήκη, πού ήταν μέν άπαραίτητη και άναγκαία για τήν οικονομική ολοκλήρωση, δέν χρειάζεται όμως για τήν πολιτική ένοποίηση. Και μόνο γι' αυτό τό τελευταίο οι όπαδοί του «όχι» στο εύρωσύνταγμα νομιμοποιούνται νά αισθάνονται δικαιωμένοι.

Η ανάγκη άπαγκίστρωσης τής πολιτικής από τή οικονομική ένοποίηση

7. Η μεγαλύτερη όμως δικαίωση τών άρνητών του εύρωσύνταγματος προέρχεται από τήν άπαγκίστρωση τής διαδικασίας τής πολιτικής ένοποίησης τής Εύρώπης από τήν οικονομική. Πρόκειται για μιá κατάκτηση πού δέν πρέπει νά ύποτιμάται. Μέ τήν άπόρριψη του εύρωσύνταγματος και τήν υιοθέτηση τής μεταρρυθμιστικής-συνθήκης συνειδητοποιήθηκε ότι ή πολιτική ένοποίηση τής Εύρώπης είναι κάτι τό σχετικά αυτόνομο και άυτοτελές από τήν οικονομική ένοποίηση. Δέν ταυτίζεται μαζί της. Η τελευταία είναι απλώς ή ύλική προϋπόθεση τής πρώτης, τό πραγματικό της ύπόβαθρο. Γι' αυτό και δέν μπορεί παρά νά νοείται ως σχετικά αυτόνομη διαδικασία, ή όποια βέβαια έξαρτάται από τήν διαδικασία τής οικονομικής ολοκλήρωσης, τήν όποια και παρακολουθεί, αλλά έχει τους δικούς της στόχους και τίς δικές της άνάγκες. Χρειάζεται για αυτό τόν λόγο ή ίδια πολιτικούς θεσμούς, πού δέν θά είναι απλώς διαχειριστές τής ένιαίας ευρωπαϊκής οικονομίας, πού δέν θά υπηρετούν μόνον τήν governance τής οικονομίας τής άγοράς, αλλά θά μπορούν νά έπιδιώκουν και νά πραγματοποιούν αυτόνομους πολιτικούς στόχους, κοινές έπιδιώξεις τών ευρωπαϊκών λαών. Στόχους πού σχετίζονται με τήν ειρήνη, τήν έπιβίωσή τους από τήν πυρηνική ή οικολογική καταστροφή, πού διασφαλίζουν τίς έλευθερίες τους, τά δικαιώματά τους, τήν εργασία τους και τήν οικονομική ευημερία και κοινωνική άσφάλειά τους.

Τώρα πού συντελέστηκε τό μεγαλύτερο μέρος τής οικονομικής ολοκλήρωσης, δηλαδή ή ένιαία οικονομία τής άγοράς, οι θεσμοί τής Ευρωπαϊκής Ένωσης δέν χρειάζεται νά λειτουργούν ως θεραπεινίδες τής οικονομίας τής άγοράς, ως τό διοικητικό και διαχειριστικό της έποικοδόμημα, ως ένα απλό έξάρτημά της πού κύριο προορισμό έχει νά τήν υπηρετεί τυφλά. Η πολιτική ένοποίηση τής Εύρώπης θά έπέλθει όταν τό μέλλον τών λαών τής Εύρώπης θά τό όρίζουν οι ίδιοι άμεσα ή δια τών άντιπροσώπων τους και όχι οι νόμοι τής άγοράς.

**Η πολιτική ένοποίηση της Ευρώπης
καί οι έθνικές και πολιτικές
ταυτότητες των λαών**

8. Άλλωστε ή διαδικασία και ή πρόοδος της πολιτικής ένοποίησης της Ευρώπης δέν συναρτάται τόσο μέ την ένιαία οικονομία της, όσο συναρτάται μέ και έξαρτάται από τις πολιτισμικές, τις πολιτικές και τις συνταγματικές ταυτότητες των λαών της Ευρώπης. Όχι μόνον δέν είναι δυνατόν νά άγνοοῦνται ή νά περιφρονοῦνται οι πολιτικές και πολιτισμικές ιδιαιτερότητες τοῦ κάθε λαοῦ ξεχωριστά και νά θυσιάζονται ή νά ίσοπεδώνονται στό όνομα μιά κοινής ή ένιαίας πολιτισμικής και πολιτικής ευρωπαϊκής ταυτότητας, αλλά και ή ίδια ή ευρωπαϊκή πολιτική ταυτότητα προκύπτει ως κατασκευάσμα από τις διαφορετικές και ιδιαίτερες έθνικές και πολιτικές ταυτότητες των χωρών. *Η πολιτική Ευρώπη οικοδομείται στό όνομα των λαών της, από τους λαούς της και μαζί μέ τους λαούς της, οργανωμένους σέ δημοκρατίες, διακριτές και αυτόνομες, στά πλαίσια, πρός τό παρόν, των αντίστοιχων κρατών τους και άσκώντας πλήρως τά κυριαρχικά τους δικαιώματα.* Η Ευρώπη των λαών σέβεται και δέν άποδυναμώνει τις έθνικές ταυτότητες, όπως αυτές άνακλώνται στις πολιτικές και συνταγματικές δομές της κάθε χώρας. Άλλωστε ή πολιτική Ευρώπη μόνον ως ένωση των διαφορετικών μπορεί νά νοηθεί. Μόνον έτσι άποκτά νόημα και ή διακήρυξη τοῦ ευρω-συντάγματος «ένότητα μέσα από τή διαφορετικότητα».

Ός πρός τό θεσμικό επίπεδο, έξάλλου, ή θέση αυτή μεταφράζεται μέ την ύποχρέωση των κοινοτικών όργανων νά ενεργοῦν και νά άποφασίζουν σεβόμενα την έθνική και πολιτική ταυτότητα καθώς και την συνταγματική άυτονομία της κάθε χώρας. Τά έθνικά συντάγματα οργανώνουν και έγγυώνται την συλλογική άυτονομία, την έξουσία άυτοπροσδιορισμοῦ κάθε λαοῦ. Τό επιτυγχάνουν έγκαθιδρύοντας διαδικασίες άντιπροώπησης και συμμετοχής. Μέσα από τις ίδιες διαδικασίες οι λαοί άποκτούν συνείδηση τοῦ έαυτοῦ τους, συνειδητοποιοῦν την πολιτική τους ύπόσταση. Άναγνωρίζονται ως ύποκείμενα πολιτικά μέ δική τους άυτόνομη βούληση. Τους λαούς τους εκπροσωποῦν οι κυβερνήσεις των κρατών στά διακυβερνητικά όργανα της ΕΕ. Η συμμετοχή των ευρωπαϊκών λαών στην πολιτική οικοδόμηση της Ευρώπης, είτε άμεσα μέ δημοψηφίσματα ή μέ την άμεση έκλογή άντιπροσώπων είτε έμμεσα μέ κινηματικές κοινωνικές διεκδικήσεις ή μέ τή συμμετοχή και τή δράση έθνικών, τοπικών, περιφερειακών και συνδικαλιστικών εκπροσώπων, συνιστά άναντικατάστατη μορφή δημοκρατικής νομιμοποίησης.

Οι ευρωπαϊκοί λαοί ύπάρχουν μέσα από τις δημοκρατίες των κρατών τους και οι δημοκρατίες μέσα από την συνταγματική άναγνώριση και άσκηση της κυριαρχίας τους. Χωρίς τους λαούς δέν ύπάρχουν δημοκρατίες αλλά και χωρίς άντιπροσωπευτικές δημοκρατίες δέν ύπάρχουν οι λαοί.

Η ευρωπαϊκή συνταγματική δημοκρατία όταν ολοκληρωθεί θά συνιστά μιά πολιτική όντότητα πρωτότυπη στην παγκόσμια ιστορία, πού θά προκύψει ως συνένωση πολλαπλών έθνικών δήμων, ως μιά πρωτότυπη συνάρθρωση λαών όργανωμένων σέ άυτόνομες δημοκρατίες. Θεμελιώνεται πάνω στην άμοιβαία άναγνώριση, στό σεβασμό και στην άλληλοδιείσδυση των αντίστοιχων και διακριτών πολιτικών και έθνικών ταυτήτων και όχι στην άφομοίωσή τους. Η πολιτική Ευρώπη δέν έχει ως στόχο νά διαμορφώσει μιά κοινή πολιτική ταυτότητα αλλά μιά πρωτότυπη μορφή πολιτικής συμβίωσης πολλαπλών και διαφορετικών πολιτικών κοινωνιών. Αυτό είναι τό πολιτικό της στοιχείο.

Σχετικά τώρα μέ την όργάνωση της έσωτερικής διακυβέρνησης, δηλαδή τις σχέσεις μεταξύ των ευρωπαϊκών θεσμών ή όργανων, ή Ευρωπαϊκή Δημοκρατία των έθνικών Δημοκρατιών ύπερβαίνει τό δίλημμα πού διαπερνά την Ευρωπαϊκή Ένωση από την γέννησή της και την καταδικάζει σέ μιά διαρκή ταλάντευση άνάμεσα σέ μεθόδους κυβέρνησης διακυβερνητικές και κοινοτικές. Δέν χρειάζεται νά επιλέξουμε άνάμεσα στις έξουσίες τοῦ Συμβουλίου των Υπουργών και στις έξουσίες της Έπιτροπής ή τοῦ Κοινοβουλίου. Διότι για την Ευρώπη των λαών τό συσίδως και προέχον δέν είναι νά άναδιαρθρωθοῦν οι σχέσεις των κοινοτικών θεσμών ή όργανων αλλά νά άναδιαρθρωθοῦν στή βάση της ίσοτιμίας και τοῦ έπιμερισμοῦ της κυριαρχίας οι σχέσεις των έθνικών δημοκρατικών θεσμών μέ τους αντίστοιχους κοινοτικούς θεσμούς. Έτσι μιά θεμελιώδης αρχή πού διέπει την πολιτική ολοκλήρωση της Ευρώπης είναι ότι ή ευρωπαϊκή δημοκρατία των πολλαπλών Δήμων δέν επιβάλλεται στις έθνικές δημοκρατίες, ούτε τις ύποσκελίζει. Δέν υιοθετεί μιά κάθετη δομή διακυβέρνησης μέ τους ευρωπαϊκούς συνταγματικούς κανόνες νά ύπερισχύουν των έθνικών ή μέ ύπερθητικούς θεσμούς ύπερκείμενους των έθνικών. Δέν έγκαθιστά μιά σχέση ίεραρχίας μεταξύ ευρωπαϊκών και έθνικών θεσμών, αλλά μιά σχέση ίσοτιμίας.

**Η ευρωπαϊκή δημοκρατία ως διεθνική
και διασυνταγματική δημοκρατία**

9. Μιά ευρωπαϊκή δια-συνταγματική δημοκρατία προϋποθέτει μιά όριζόντια διακυβέρνηση, θεμελιωμένη στό διάλογο και τή συνεργασία, πού θά πραγματοποιούνται μέ όρους ίσότητας άνάμεσα σέ διαφορετικές πολιτικές και συνταγματικές Αρχές, όπως είναι τά συνταγματικά δικαστήρια και τό Δικαστήριο των Κοινοτήτων, τά έθνικά κοινοβούλια και τό ευρωπαϊκό κοινοβούλιο, άνάμεσα στά έθνικά έκτελεστικά σώματα και την Έπιτροπή. Ό ευρωπαϊκός διασυνταγματισμός είναι ή βάση της δημιουργίας ενός κοινού ευρωπαϊκού συνταγματισμοῦ.

Είδομένη μέσα από αυτήν την προοπτική ή πολιτική Ευρώπη χρειάζεται μακροπρόθεσμα πολιτικούς θεσμούς πού θά κυβερνοῦν την οικονομία και θά έξα-

σφαλίζουν την μετατόπιση της εξουσίας και της ευθύνης των αποφάσεων από τους εκπροσώπους των κρατών και των κυβερνήσεων τους στους ίδιους τους λαούς και στους άμεσα εκλεγμένους αντιπροσώπους τους, δηλαδή σε ένα σώμα των αντιπροσώπων των λαών.

Τό περίφημο και χιλιοεπιτωμένο δημοκρατικό έλλειμμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης θά αρχίσει νά αντιμετωπίζεται, μεταξύ των άλλων, όταν τά συμβούλια των υπουργών, πού αποφασίζουν σήμερα άνεξέλεγκτα και χωρίς πολιτική λογοδοσία, άναγκαστούν νά αποφασίζουν μέ τή συμμετοχή των λαών και νά ελέγχονται από τους αντιπροσώπους τους, από μία δεύτερη π.χ. Βουλή, από ένα Κοινοβούλιο των έθνικών κοινοβουλίων ή από μία κοινή Συνέλευση των αντιπροσώπων των λαών.

Η μέθοδος διακυβέρνησης πού επικρατούσε και επικρατεί ήταν διακυβερνητική. Αυτή τή μέθοδο διατήρησε και ένισχυσε και τό Ευρωσύνταγμα, μέ τίς σχετικές διατάξεις πού περιέλαβε στό πρώτο βασικό μέρος του. Αυτές τίς ρυθμίσεις διατήρησε και ή νέα συνολτική συνθήκη. Μέ αυτές, ή διακρατική ή διακυβερνητική μέθοδος διακυβέρνησης έγινε, είναι αλήθεια πιο συνεκτική, πιο αποτελεσματική και δημοκρατικά περισσότερο νομιμοποιημένη, αφού τό Κοινοβούλιο μπορεί και παρεμβαίνει ευρύτερα και πιο αποφασιστικά στη νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Μέ τήν διεύρυνση των τομέων στους όποιους οι αποφάσεις του Συμβουλίου των Υπουργών μπορεί νά λαμβάνονται κατά πλειοψηφία ένισχυεται εξάλλου ή πολιτική συνοχή της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ή δράση της αποκτά μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα. Εξάλλου ό θεσμός του Προέδρου και του Υπουργού Έξωτερικών συμβάλλει αποφασιστικά στό νά αποκτήσει ή ΕΕ ενιαία διεθνή εκπροσώπηση και συνέχεια θεσμική. Όλα αυτά όμως προβλέπονταν και στό ευρωσύνταγμα. Και αυτές, αποκλειστικά αυτές ήταν οι θεσμικές ρυθμίσεις του. Αυτές και μόνον αυτές συμπύκνωναν τήν θεσμική ταυτότητα του ευρωσυντάγματος και κατ' επέκταση ήταν οι ίδιες πού απέδιδαν και τήν πολιτική ταυτότητα ή τό είδος της πολιτικής εξουσίας στην ΕΕ. Σε αυτές εξαντλούνταν τό όραμα της πολιτικής Ευρώπης, πού είναι μία Ευρώπη των κρατών και της οικονομίας της αγοράς, πού κυβερνιέται κατά βάση μέ τήν διακυβερνητική μέθοδο, μέσα από τά συμβούλια των Υπουργών και τίς διακυβερνητικές διασκέψεις, πού συνδυάζει ώστόσο τή μέθοδο αυτή μέ μορφές εξουσίας υπερεθνικού χαρακτήρα, πού ασκούνται από υπερεθνικά όργανα, όπως είναι τό Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και ή Έπιτροπή.

Κριτική του υπερεθνικού προτύπου και ή προοπτική της άλλης Ευρώπης

10. Άν θέλαμε, τέλος, νά προσδιορίσουμε σχηματικά τό πρότυπο εξουσίας πού προωθείται, συνειδητά ή

άσυνείδητα, από τίς πολιτικές και τεχνοκρατικές έλίτ της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τό πρότυπο εξουσίας πού υιοθετεί και ή νέα συνθήκη και κατοχύρωνε τό ευρωσύνταγμα, αυτό είναι τό «υπερεθνικό». Ένα πρότυπο εξουσίας, αυταρχικό και συγκεντρωτικό, πού επιβάλλεται πάνω από τά κράτη, τους λαούς και τίς έθνικές δημοκρατίες, ένα πρότυπο εξουσίας πού στό όνομα της απόλυτης υπεροχής του κοινοτικού δικαίου απέναντι στό έθνικό αξιώνει τόν παραμερισμό των έθνικών συνταγμάτων και δικαιολογεί τήν άγνόηση των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων. Οι συνταγματικές κατακτήσεις των λαών, τό κοινωνικό κεκτημένο των εργαζομένων, οι ελευθερίες και τά δικαιώματα των ατόμων είναι για τους υπερεθνικιστές και για τήν υπερεθνική εξουσία πού υπερασπίζονται όληρά εμπόδια, ξεπερασμένα ή σκουριασμένα προσκόμματα στην επικράτηση όμοιομορφων κανόνων εργασίας και πολιτικής συμπεριφοράς. Όσο για τήν πολιτισμική και πολιτική ταυτότητα των λαών καθώς και για τήν συνταγματική αυτονομία τους, και αυτές πρέπει νά υποχωρούν, ως έθνικιστικά κατάλοιπα, όταν όρθώνουν εμπόδια στην επίτευξη του ιερού στόχου πού είναι «μιά άκρω άνταγωνιστική οικονομία της αγοράς».

Άν οι προηγούμενες διαπιστώσεις έχουν κάποια βάση, διερωτώμαι πόσο βάσιμη είναι τελικά ή κρίση όρισμένων ότι ή εγκατάλειψη του ιδεολογήματος του ευρωσυντάγματος και ή έπιστροφή χωρίς ψευδαισθήσεις στην πραγματικότητα των ευρωπαϊκών συνθηκών συνιστά όπισθοδρόμηση. Γιατί οι προοπτικές για τήν πολιτική ένοποίηση της Ευρώπης δέν είναι σήμερα καλλίτερες, πιο στέρες και πιο έλπιδοφόρες, από ό,τι θά ήταν άν είχε υιοθετηθεί τό ευρωσύνταγμα; Γιατί τέλος ή προοπτική για μία άλλη Ευρώπη, πού νά ανταποκρίνεται στις προσδοκίες και άνάγκες των λαών δέν είναι σήμερα επιδίωξη πιο έφικτή, πιο κατανοητή και πιο όρατή απ' ό,τι ήταν πριν πέντε χρόνια;

Η πολιτική ένοποίηση της Ευρώπης σίγουρα προχωρά, όχι ίσως όπως θά θέλαμε ή όπως όρισμένοι από έμάς επιδιώκαμε. Άκόμη και άν ή πορεία της και ιδίως οι ρυθμοί της δέν ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις των καιρών και στις άνάγκες των λαών, οι πολιτικές, πολιτισμικές και συνειδησιακές διεργασίες δέν σταμάτησαν ποτέ. Η συνένωση τριάντα περίπου χωρών μέ διαφορετικούς λαούς και πολιτισμούς, μέ διαφορετικές ιστορίες πού ήταν συχνά έχθρικές, μέ διαφορετικές πολιτικές και συνταγματικές ταυτότητες, δέν είναι μία διαδικασία γραμμική ούτε εξελικτική, δέν πραγματοποιείται από τή μία μέρα στην άλλη ούτε επιτυγχάνεται μέ διατάγματα ή μέ συντάγματα. Η πολιτική ιστορία των λαών έχει τους δικούς της ρυθμούς και τή δική της λογική, δέν εκδιάζεται ούτε διάζεται και κυρίως δέν κρίνεται ούτε αξιολογείται μέ βάση τίς δικές μας έπιθυμίες και δικές μας επιδιώξεις ή φιλοδοξίες. Η πολιτική συνένωσή τους αποτελεί τήν πλέον πρωτότυπη και πλέον έλπιδοφόρα προοπτική για όλους τους λαούς του κόσμου.

ΤΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΔΙΑΚΥΒΕΥΜΑ ΤΩΝ ΚΥΠΡΙΑΚΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ

του Σταύρου Τομπάζου

Μετά την απόφαση του ΑΚΕΛ για αυτόνομη κάθοδο του στίς προεδρικές εκλογές με υποψήφιο τόν γενικό του γραμματέα Δ. Χριστόφια αναπτρώνονται οι ελπίδες για μιá συναινετική λύση του κυπριακού προβλήματος διζωνικής-δικονομικής όμοσπονδίας. Τρεις υποψήφιοι θά διεκδικήσουν τήν προεδρία με περίπου ίσες πιθανότητες εκλογής στο άνωτατο αξίωμα τής Κυπριακής Δημοκρατίας. Έκτός από τόν Χριστόφια, ό Γιάννης Κασουλίδης εκ μέρους του Δημοκρατικού Συναγερμού (ΔΗΣΥ), ό Τάσος Παπαδόπουλος εκ μέρους του Δημοκρατικού Κόμματος (ΔΗΚΟ, των σοσιαλδημοκρατών (ΕΔΕΚ) και του Ευρωπαϊκού Κόμματος (ΕΥΡΩΚΟ). Τό τελευταίο δημιουργήθηκε σχετικά πρόσφατα από τή συγχώνευση των ακροδεξιών Νέων Όριζόντων και τής δεξιάς πτέρυγας του ΔΗΣΥ πού αποχώρησε από τό κόμμα διαφωνώντας σφοδρά με τήν πολιτική τής ηγεσίας του νά ψηφίσει υπέρ του σχεδίου Άνάν στο δημοψήφισμα τής 24ης Άπριλίου του 2004. Ό Κασουλίδης ψηφισε Ναι στο δημοψήφισμα και, παρά τό γεγονός ότi είναι σήμερα άσαφής και γενικόλογος όσον άφορά τό «έθνικό θέμα» προκειμένου νά συσπειρώσει τό κόμμα του, πιστεύεται ότi, αν εκλεγεί, θά επιχειρήσει νά θέσει σέ τροχιά λύσης τό κυπριακό πρόβλημα. Τό ίδιο ισχύει και για τόν Χριστόφια, ό όποιος δέν θά είχε διαλύσει τήν τριμερή συμμαχία (ΔΗΚΟ, ΕΔΕΚ, ΑΚΕΛ), αν δέν ήταν πεπεισμένος ότi ό Τ. Παπαδόπουλος, τόν όποιο ανέσυρε από τά άζήτητα τό 2003, όδηγεί τήν Κύπρο στην έδραίωση των τετελεσμένων τής τουρκικής εισβολής, δηλαδή στην σταδιακή νομιμοποίηση τής ντέ φάκτο διχοτόμησης.

Κρίνοντας από τά αποτελέσματα, ή πολιτική άξιοποίηση τής ένταξης τής Κυπριακής Δημοκρατίας στην ΕΕ για νά υποχρεωθεί ή Τουρκία νά κάνει ουσιαστικές υποχωρήσεις στο κυπριακό ζήτημα απέτυχε παταγωδώς. Στο ευρωπαϊκό συμβούλιο του Δεκεμβρίου του

2004, ό Τ. Παπαδόπουλος επιδίωξε τήν επίσημη άναγνώριση τής Κυπριακής Δημοκρατίας από τήν Τουρκία προκειμένου νά συναινέσει στην ένταξη τής ένταξιακής διαδικασίας τής Τουρκίας. Έν τώ μεταξύ, ή διαπραγμάτευση των κεφαλαίων ένταξης άρχισε χωρίς καν ή Τουρκία νά συμπεριλάβει τήν Κυπριακή Δημοκρατία στην τελωνειακή της ένωση με τήν ΕΕ, άναγνωρίζοντας τήν έτσι έστω και έμμέσως. Η δέσμευση τής Τουρκίας νά περιλάβει τήν Κυπριακή Δημοκρατία στην τελωνειακή ένωση εξαγορεύθηκε με τό πάγωμα όχτώ μόνο κεφαλαίων από τίσ ένταξιακές διαπραγματεύσεις τής ΕΕ με τήν Τουρκία και αυτό με άντάλλαγμα ή Κυπριακή Δημοκρατία νά δεσμευτεί ότi θά διευκολύνει τήν άρση τής απομόνωσης των Τουρκοκυπριών διαμέσου του άπευθείας έμπορίου. Όστόσο, ή έμμεση άναγνώριση τής Κυπριακής Δημοκρατίας από τήν Τουρκία, παρά τήν μέχρι στιγμής άρνηση τής τελευταίας νά τήν περιλάβει στην τελωνειακή ένωση, πού φαίνεται νά άποτελεί τήν αιχμή του δόρατος τής έξωτερικής πολιτικής του Παπαδόπουλου, είναι ένα θέμα σχετικά άνώδυνο για τήν Τουρκία, συμβολικής μάλλον σημασίας. Άλλωστε, ή Τουρκία εκλεισε τίσ πόρτες των λιμανιών της στα πλοία υπό κυπριακή σημαία τό 1987, δεκατρία όλόκληρα χρόνια μετά τήν τουρκική εισβολή στην Κύπρο.

Ό Τ. Παπαδόπουλος μετά από πέντε σχεδόν χρόνια διακυβέρνησης πέτυχε ό,τι δέν πέτυχε ή τουρκική διπλωματία και ή διοίκηση του Ρ. Ντενκτάς επί τριάντα χρόνια. Άπενοχοποίησε σχεδόν πλήρως τήν Τουρκία μετατρέποντας τό κυπριακό πρόβλημα για τήν Ευρωπαϊκή Ένωση και τόν ΟΗΕ σε ένα άπλό θέμα άναβάθμισης τής μη άναγνωρισμένης «Τουρκικής Δημοκρατίας τής Βόρειας Κύπρου» («ΤΔΒΚ»). Ό κανονισμός τής πράσινης γραμμής πού νομιμοποιεί τό έμπόριο άνάμεσα στις δύο πλευρές τής Κύπρου, ή χρηματική βοήθεια τής Ευρωπαϊκής Ένωσης προς τούς Τουρ-

κοκύπριους χωρίς κανένα πολιτικό αντίσταθμισμα προς όφελος των Έλληνοκυπρίων, οι προσπάθειες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και πολλών ευρωπαϊκών κρατών για να επιτευχθεί το άπλευθειας εμπόριο των Τουρκοκυπρίων με τον υπόλοιπο κόσμο από τα κατεχόμενα λιμάνια και αεροδρόμια της Κύπρου, ή δηλωμένη πρόθεση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων να αναγνωρίσει την Επιτροπή Αποζημιώσεων των Τουρκοκυπρίων παραλέποντας εκεί όλες τις υποθέσεις του πού αφορούν Έλληνοκύπριους έκτοπισμένους (αφού πρώτα η Επιτροπή Αποζημιώσεων εκπληρώσει κάποιους στοιχειώδεις όρους), καθιστούν ήδη το τουρκοκυπριακό «ψευδοκράτος» ένα ημι-αναγνωρισμένο κράτος τύπου Ταϊβάν.

Εν τῷ μεταξύ, ὁ ἐποικισμὸς τῆς κατεχόμενης Κύπρου συνεχίζεται με ἀυξημένους ρυθμούς, ὅπως καὶ ἡ ἀξιοποίηση τῶν ἑλληνοκυπριακῶν περιοχῶν στὸ Βορρὰ εἴτε ἀπὸ Τουρκοκύπριους, εἴτε ἀπὸ Τούρκους, εἴτε ἀπὸ Ἰσραηλινούς, εἴτε ἀπὸ ἐθνικότητες τῆς ΕΕ, κυρίως Ἀγγλους καὶ Γερμανούς. Ἡ ἀπόρριψη τοῦ σχεδίου Ἀνάν τὸ 2004 ἀπὸ τοὺς Ἕλληνοκύπριους, δημιουργῶντας ἕνα αἰσθημα πολιτικῆς σταθερότητας καὶ μονιμοποίησης τῶν τετελεσμένων τῆς εἰσβολῆς, προκάλεσε μιὰ μαζικὴ διείσδυση ξένων, κυρίως τουρκικῶν κεφαλαίων πού ἀξιοποιοῦν τουριστικὰ τὶς ἑλληνοκυπριακὲς περιοσιές καὶ ἀποτελοῦν τὴν κινητήρια δύναμη τῆς τουρκοκυπριακῆς οἰκονομίας. Ἡ τελευταία ἀνθεὶ τὰ τελευταία δέκα χρόνια παρουσιάζοντας ρυθμούς μεγέθυνσης ἄνω τοῦ 10%. Αὐτὲς οἱ ἐξελίξεις ἐπηρεάζουν δυσμενῶς τόσο τὸ ἐδαφικὸ θέμα ὅσο καὶ τὸ θέμα τῶν ἑλληνοκυπριακῶν περιοσιῶν στὸν Βορρὰ καθιστώντας ἤδη τὶς σχετικὲς πρόνοιες τοῦ σχεδίου Ἀνάν ιδιαίτερα προβληματικὲς. Στὸ δακρύβρεκτο διάγγελμά του κατὰ τοῦ «τρισεκάρτου» σχεδίου Ἀνάν λίγο πρὶν τὸ δημοψήφισμα, ὁ Τ. Παπαδόπουλος ἀνέφερε πὼς παρέλαβε κράτος καὶ δὲν θὰ παραδώσει κοινότητα. Βέβαια, παρέλαβε ἕνα κράτος διεθνῶς ἀναγνωρισμένο καὶ τώρα δημιουργῆσε ἕνα δεύτερο. Ἡ ἐπανεκλογή του στὴν προεδρία θὰ σήμαινε μὲ μαθηματικὴ ἀκρίβεια τὴν δολκλήρωση τοῦ «πατριωτικοῦ» του ἔργου, δηλαδή τὴν ἐδραίωση ἑνὸς «τουρκοκυπριακοῦ κράτους» πού στὴν πραγματικότητα ἰσοδυναμεῖ μὲ πλήρη τουρκοποίηση τῆς βόρειας Κύπρου.

Κάποιοι ἀριστεροὶ διανοούμενοι στὴν Ελλάδα, βάσει ἑνὸς διεθνιστικοῦ σκεπτικοῦ, τόλμησαν νὰ ποῦν ξεκάθαρα αὐτὸ πού σκέφτονται πολλοὶ Ἕλληνες πολιτικοὶ πού ἀσχολήθηκαν μὲ τὸ κυπριακὸ πρόβλημα: Ἀφού ὅλα δείχνουν ὅτι ἡ ἐπίσημη ἑλληνοκυπριακὴ πλευρὰ – ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὶς περὶ ἀντιθέτου διακηρύξεις της – δὲν κάνει τίποτα οὐσιαστικὸ πού νὰ δείχνει τὴ θέλησή της γιὰ μιὰ λύση συμβίωσης μὲ τοὺς Τουρκοκύπριους στὴ βάση τῆς διζωνικῆς-δικοινοτικῆς ὁμοσπονδίας, εἶναι καιρὸς νὰ ἐγκαταλείψει τὶς προσπάθειες ἐπιβράδυνσης τῆς ἀναβάθμισης τῆς «ΤΔΒΚ» καὶ νὰ διαπραγ-

ματευθεῖ ἕνα ἐντιμο διαχωρισμὸ τῆς Κύπρου. Αὐτὴ ἡ ἀποψη ὑποτιμᾷ τὶς ἐπιπτώσεις δημιουργίας ἐντὸς τῆς Κύπρου μόνιμων συνόρων μὲ τὴν Τουρκία. Ἡ δημογραφικὴ πίεση θὰ δημιουργοῦσε ἀργὰ ἢ γρήγορα συνοριακὲς ἐντάσεις τὶς ὁποῖες ἡ Κυπριακὴ Δημοκρατία θὰ ἀδυνατοῦσε νὰ διαχειριστεῖ χωρὶς τὴ συνδρομὴ τῆς Ἑλλάδας. Ἡ ἐπισημοποίηση τῆς διχοτόμησης στὴν Κύπρο θὰ ἦταν μιὰ ἐπιπλέον πληγὴ στὶς ἑλληνοτουρκικὲς σχέσεις καὶ θὰ συνέβαλε στὴ διαιώνιση τῶν εὐρύτερων ἑλληνοτουρκικῶν διενέξεων. Ἄν στὴν Κύπρο κάποιες δημοσκοπήσεις δείχνουν πὼς μιὰ ἀσθενὴς πλειοψηφία Ἕλληνοκυπρίων προτιμᾷ τὸν διαχωρισμὸ παρὰ τὴν συμβίωση, αὐτὸ ὀφείλεται στὴν συγκυριακὴ ἔξαρση τοῦ ἐθνικισμοῦ ἐπὶ διακυβέρνησης Τ. Παπαδόπουλου ἀφενὸς καὶ στὴν λανθασμένη ταύτιση τῶν σημερινῶν πραγματικότητων στὴν Κύπρο μὲ τὰ δεδομένα πού θὰ δημιουργοῦσε ἡ ἐπισημοποίηση τῆς διχοτόμησης, δηλαδή σὲ μιὰ στατικὴ κατανόηση τῆς κυπριακῆς πραγματικότητας ἀφετέρου. Ἡ διχοτόμηση δὲν εἶναι λύση διότι δὲν ὀδηγεῖ στὴν εἰρήνευση τῶν ἐνδοκυπριακῶν καὶ τῶν ἑλληνοτουρκικῶν σχέσεων εὐρύτερα.

Εἶναι γι' αὐτὸ πού ἡ ὑποψηφιότητα Δ. Χριστόφια καὶ ἡ διάλυση τῆς τριμεροῦς συμμαχίας δημιουργεῖ κάποιες ἐλπίδες γιὰ ἐπιαναφορά τοῦ κυπριακοῦ προβλήματος στὴ διεθνή καὶ εὐρωπαϊκὴ ἀτζέντα, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι οἱ εὐθύνες τοῦ ΑΚΕΛ γιὰ τὴ σημερινὴ κατάσταση εἶναι τεράστιες. Βέβαια αὐτὲς οἱ ἐλπίδες ἐδράζονται στὸ γεγονός ὅτι ὁ Δ. Χριστόφιας, ἂν ἐκλεγεῖ, θὰ ἀκολουθήσει μιὰ διαμετρικὰ ἀντίθετη πολιτικὴ ἀπ' αὐτὴ τοῦ σημερινοῦ προέδρου, πράγμα πού πολλοὶ ἀνεξάρτητο ἀριστεροὶ ἀμφισβητοῦν. Ἀνεξάρτητα ἀπὸ κάποιες ἀτυχεῖς δηλώσεις τοῦ ἴδιου τοῦ Χριστόφια, ὁ ὁποῖος, μεταξύ ἄλλων ἐξίσου ἀτυχῶν δηλώσεων, διαβεβαίωσε προσφάτως τὸν ἡγέτη τῆς τουρκοκυπριακῆς κοινότητας Μ. Α. Ταλάτ ὅτι θὰ εἶναι ἐξίσου «σκληρὸς διαπραγματευτῆς» μὲ τὸν Παπαδόπουλο, ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ ΑΚΕΛ εἶναι προβλέψιμη.

Τὸ ΑΚΕΛ στήριξε τὸν Παπαδόπουλο τὸ 2003, ὄχι γιατί μετατράπηκε αἵφνης σὲ ἐθνικιστικὸ κόμμα οὔτε ἀπλῶς γιὰ νὰ ἐπωφεληθεῖ ἀπὸ τὴν ἐξουσία, ἀλλὰ στὴ βάση μιᾶς λανθασμένης ἐκτίμησης τῆς κατάστασης στὴν Τουρκία καὶ στὴ βόρεια Κύπρο. Τὸ ΑΚΕΛ ὑποτίμησε τὶς ἐπιπτώσεις τῆς ἐκλογῆς τοῦ Τ. Ἐρντογάν στὴν ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῆς Τουρκίας, πιστεύοντας ὅτι ἡ Τουρκία θὰ συνέχιζε τὴν ἴδια ἀδιάλλακτη πολιτικὴ στὸ κυπριακὸ πρόβλημα πού ἐπιδίωκε τὴν ἀναγνώριση τῆς «ΤΔΒΚ» καὶ τὴ συννομοσπονδία δύο κρατῶν στὴν Κύπρο. Ἐπιπλέον, τὸ ΑΚΕΛ δὲν πίστεψε ποτέ ὅτι τὸ τουρκοκυπριακὸ μαζικὸ κίνημα θὰ ἦταν σὲ θέση νὰ ρίξει τὸν Ρ. Ντενκτάς δημιουργώντας νέα δεδομένα στὶς ἐνδοκυπριακὲς σχέσεις. Ἐν ὀλίγοις, ψήφισε τὸν Παπαδόπουλο θεωρώντας ὅτι τὸ κυπριακὸ πρόβλημα θὰ παρέμενε οὕτως ἢ ἄλλως στάσιμο ἐξ ὑπαιτιότητας τῆς

Τουρκίας καί τῶν Τουρκοκυπρίων.

Ἐπίσης, τό ΑΚΕΛ ἐκτίμησε λανθασμένα τή θεσμική ἰσχύ καί τό κύρος τῆς προεδρικής καρέκλας στήν Κύπρο. Τό σύνταγμα τῆς Ζυρίχης σχεδιάστηκε μέ τρόπο πού οἱ ἐξουσίες τοῦ Ἑλληνοκύπριου προέδρου νά περιορίζονται ἀπό τόν Τουρκοκύπριο ἀντιπρόεδρο μέ δικαίωμα βέτο στίς προεδρικές ἀποφάσεις. Ἡ ἀπόσυρση τῶν Τουρκοκυπρίων ἀπό τοὺς θεσμούς τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας τό 1964 μετέτρεψαν τόν Ἑλληνοκύπριο πρόεδρο σέ ἕνα εἶδος μονάρχη μέ πενταετή θητεία. Ὁ Τ. Παπαδόπουλος ἐκμεταλλεύθηκε στό ἐπακρο τήν ἰσχύ τῆς προεδρικής καρέκλας, καταρχήν γιά νά ἀποφύγει τήν οὐσιαστική διαπραγμάτευση τοῦ σχεδίου Ἀνάν καί ἔπειτα γιά νά τό δαιμονοποιήσει, νά τό ἀπορρίψει καί ἐν τέλει νά τό θάψει μαζί μέ κάθε ρεαλιστική προοπτική ἐπίλυσης τοῦ κυπριακοῦ προβλήματος. Τό ΑΚΕΛ σύρθηκε καταρχήν στό «ἡπιο Ὅχι» προτείνοντας κάποιες λογικές μικροαλλαγές στό σχέδιο Ἀνάν, προκειμένου νά μήν ἀπομονωθεῖ πολιτικά μέσα στό κλίμα ἐθνικιστικοῦ παροξυσμοῦ πού δημιούργησε ὁ Παπαδόπουλος. Ἀπό τότε ὁ Παπαδόπουλος καί οἱ παπαγάλοι του στόν πολιτικό καί δημοσιογραφικό χώρο μεθόδευσαν τόν ὀριστικό ἐνταφιασμό τοῦ σχεδίου Ἀνάν ὑποδαυλίζοντας ἀδιάκοπα τό ἐθνικιστικό κλίμα, πολλαπλασιάζοντας τοὺς ἀνέξοδους λεκτικούς παληκαρισμούς στό ἐσωτερικό γιά νά συσκοτίσουν ἔτσι τή συσσώρευση ἀποτυχιῶν τῆς ἐπίσημης ἐξωτερικῆς πολιτικῆς καί, κυρίως, προπηλακίζοντας ὅσους τόλμησαν νά ἀμφισβητήσουν τήν «ἐθνοσωτήρια» πολιτική τοῦ ἀνερχόμενου Ἐθνάρχη. Ὅποιος διαφωνοῦσε μέ τόν Παπαδόπουλο ἦταν ὑποπίτος χρηματισμοῦ ἀπό τοὺς Ἀμερικάνους. Βέβαια, ὁ «ἀντι-ιμπεριαλισμός» τοῦ Παπαδόπουλου περιορίστηκε σέ μιά συνθηματολογία ἐσωτερικῆς κατανάλωσης, διότι, κατά τά ἄλλα, ἀποδείχτηκε πρωταθλητής τῶν διευκολύνσεων στόν λεγόμενο «πόλεμο κατά τῆς τρομοκρατίας» τῆς διοίκησης τῶν ΗΠΑ. Τό ΑΚΕΛ σύρθηκε προοδευτικά ἀπό τόν Παπαδόπουλο στήν ὄλο καί πιό ἀκραία ἐθνικιστική γραμμὴ καί ἔφθασε στό σημεῖο νά συμμετάσχει (περιθωριακά) στήν παπαδοπούλεια συνωμοσιολογία καί στίς, ὅπως ἀποδείχτηκε, ἀβάσιμες καί κακοήθεις κατηγορίες γιά χρηματισμό προσωπικοτήτων πού ὑποστήριξαν τό σχέδιο Ἀνάν. Ὡστόσο, παρά τήν ὑποχώρηση ἄνευ ὄρων τοῦ ΑΚΕΛ, λίγο πρὶν νά διαλυθεῖ ἡ τριμερῆς συμμαχία, τό ΔΗΚΟ κρατοῦσε ἴσες ἀποστάσεις ἀπό τόν κυβερνητικό του σύμμαχο, τό ΑΚΕΛ, καί τό ἀκροδεξιό ΕΥΡΩΚΟ. Ὁ ἴδιος ὁ ὑπουργός ἐξωτερικῶν τοῦ Παπαδόπουλου, πού προερχόταν ἀπό τίς τάξεις τοῦ ΑΚΕΛ (ἀλλά τώρα πιθανόν νά ἀναλάβει τήν προεκλογική ἐκστρατεία τοῦ νῦν προέδρου), ἔφθασε στό σημεῖο νά κρατήσει ἴσες ἀποστάσεις ἀπό μιά φασιστική ὁμάδα μέ ἀγκυλωτοὺς σταυροὺς, πού ἐπιτέθηκε στά καλά καθούμενα σέ μιά μυσταϊκή ἐκδήλωση ὑπέρ τῆς διάνοιξης τῶν ὁδοφραγμάτων στήν ὁδὸ Λήδρας, καί στοὺς διοργανωτές τῆς

ἐκδήλωσης. Σήμερα, εἶναι τό ἴδιο τό ΑΚΕΛ στόχος τῆς κυβερνητικῆς συνωμοσιολογίας.

Ἡ πρὸς τό παρόν χαμηλῶν τόνων ρήξη τοῦ ΑΚΕΛ μέ τόν ἐθνικιστικό ἀπορριπτισμό καί ἡ ριψοκίνδυνη αὐτόνομη κάθοδος του στίς ἐκλογές δέν εἶναι δυνατό νά ἐρμηνευτεῖ παρά ὡς μιά προσπάθεια ἀποτροπῆς τῆς νομιμοποίησης τῆς διχοτόμησης ἀφενός καί διάσωσης τοῦ κόμματος ἀπό μιάν ὑποδόσκουσα καί διογκούμενη ἐσωτερική διαμάχη ἀνάμεσα σέ μιά δεξιά πτέρυγα πού βολεύτηκε μέ τόν Παπαδόπουλο καί μιά σωρεία ἀδρανοποιημένων ἢ ἀποστασιοποιημένων στελεχῶν πού διαφωνοῦσαν μέ τήν κυβερνητική πολιτική καί τήν ἐπίσημη γραμμὴ τοῦ κόμματος.

Ὡς ἐκ τούτου, τό ΑΚΕΛ θά ἐπιχειρήσει νά διαμορφώσει προοδευτικά μιάν διαμετρικά ἀντίθετη ἐξωτερική πολιτική ἀπό αὐτή τοῦ Παπαδόπουλου γιά νά ἐπαναφέρει τό Κυπριακό σέ τροχιά λύσης. Βέβαια δέν ξέρεται ἀκόμη ἀκριβῶς πῶς. Μέχρι χθές στήριξε τους χειρισμούς τοῦ Παπαδόπουλου. Πῶς τώρα, αἰφνης, θά διαφοροποιηθεῖ; Πρόκειται γιά μιά ἀντικειμενική δυσκολία πού θά ὀδηγήσει ὑποχρεωτικά σέ ἀντιφατικές δηλώσεις καί πολιτικές ἀσυναρτησίες. Ὡστόσο, ἡ διάλυση τῆς τριμεροῦς συμμαχίας εἶναι τό πρῶτο βήμα γιά νά ἀπαλλαγεῖ ἡ Κύπρος ἀπό τόν σκοταδισμό τῆς πολιτικῆς τῆς ζωῆς, ὅπου οἱ πιό γελοιοὶ ἐρασιτεχνισμοί καί οἱ πιό τραγικῆς ἀποτυχίας τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς παρουσιάζονται στό ἐσωτερικό ὡς ἥρωικες πράξεις ἀντίστασης. Τό διακύβευμα αὐτῶν τῶν ἐκλογῶν δέν εἶναι μόνο τό κυπριακό πρόβλημα, ἀλλά καί ἡ ὁμαλοποίηση τῆς πολιτικῆς ζωῆς στήν Κύπρο καί ἡ ἀπαλλαγὴ τῆς ἀπὸ τίς ὀλοκληρωτικῆς τάσεις, τίς μακαρθικές μεθόδους καί τίς ἀθαιρεσίες τῆς σημερινῆς διακυβέρνησης. Ἡ προεκλογική ἐκστρατεία θά βαθύνει ἀναπόφευκτα τό ρήγμα ἀνάμεσα στήν ἀπορριπτική συμμαχία καί τό ΑΚΕΛ, τό ὁποῖο θά ὑποχρεωθεῖ ἄργά ἢ γρήγορα νά υιοθετήσῃ πιό καθαρό λόγο ἐπιστρέφοντας στίς παραδοσιακά διαλλακτικῆς του θέσεις πάνω στό κυπριακό πρόβλημα.

Οἱ τρεῖς ὑποψήφιοι εἶναι περίπου ἰσοδύναμοι, ὁ Παπαδόπουλος ἔχει ὅμως ἕνα συγκριτικό πλεονέκτημα: Ἄν περάσει στόν δεύτερο γύρο ἢ ἐπανεκλογή του εἶναι σχεδόν βέβαιη διότι οὔτε οἱ ψηφοφόροι τοῦ ΑΚΕΛ ψηφίζουν εὐκόλα ΔΗΣΥ οὔτε οἱ ὄπαδοί τοῦ ΔΗΣΥ ψηφίζουν εὐκόλα ΑΚΕΛ, ἐξαιτίας ἱστορικῶν καί ἐν πολλοῖς ἀνεπίκαιρων λόγων. Συνεπῶς, ὅσοι θέλουν νά ματαιώσουν τή διχοτομική πορεία στήν Κύπρο καί ὅσοι ὑπερασπίζονται τὰ πιό στοιχειώδη δημοκρατικά εὐνόητα πρέπει νά ἐργαστοῦν γιά τόν ἀποκλεισμό τοῦ Παπαδόπουλου ἀπὸ τόν πρῶτο γύρο. Τό δῆλημα Δεξιά-Ἀριστερά τίθεται μόνο στόν δεύτερο γύρο δεδομένου ὅτι θά περάσει ὁ αὐτόν ὁ Χριστόφιας.

Ο ΔΙΩΓΜΟΣ ΤΩΝ ΕΒΡΑΙΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΣΠΑΝΙΑ

Στό όνομα τῆς καθαρότητας τοῦ αἵματος

τοῦ Henri Tincq*

Τό 1492, ἀφοῦ ἐκδίωξε τοὺς Μαυριτανούς καὶ τοὺς Ἑβραίους, ἡ Ἰσπανία εἶναι περήφανη πού βρίσκεται ὑπὸ τῆ σκέπη τῆς Θεῖας Χάριτος, ἡ ὁποία καὶ τὴν ἀνταμείβει μὲ τὸν χρυσό πού φτάνει ἀπὸ τὴν Ἀμερική. Οἱ διατάξεις γιὰ τὴν καθαρότητα τοῦ αἵματος ἀναγγέλλουν στὴν πραγματικότητα τὴν ἐπερχόμενη παρακμὴ τῆς.

«Ὅλοι οἱ ἐξόριστοι τῆς Ἱερουσαλήμ πού εἶχαν καταφύγει στὴν Ἰσπανία ἐγκατέλειψαν τὸν καταραμένο αὐτὸν τόπο τὸν πέμπτο μῆνα τοῦ ἔτους 5252, δηλαδή τὸ 1452, καὶ διασκορπίστηκαν στὰ τέσσερα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντα». Ποιὸς περιέγραψε τὴν τραγωδία τοῦ διωγμοῦ τῶν Ἑβραίων καλύτερα ἀπὸ ὅ,τι ὁ Ζοζέφ Χα-Κοέν¹ στό ἔργο του *Ἡ Κοιλιάδα τῶν Δακρῶν* (1560); «Οἱ Ἑβραῖοι ὠδηγήθηκαν ἐκεῖ πού τοὺς ἐσπρωξε ὁ ἄνεμος, στὴν Ἀφρική, στὴν Ἀσία, στὴν Ἑλλάδα καὶ στὴν Τουρκία. Ὑπέστησαν ἀφόρητες δυστυχίες, ἡ ὁδὸν ἦταν μεγάλη, οἱ Γενουάτες ναυτικοὶ τοὺς μεταχειρίστηκαν ἄσχημα. Φτωχὰ πλάσματα, δίχως περιουσία, οἱ Ἑβραῖοι πέθαιναν ἀπὸ ἀπελπισία κατὰ τὴ διάρκεια τῆς περιπλάνησης: οἱ μουσουλμάνοι ξεκοιλιάσαν κάμποσους γιὰ νὰ βγάλουν ἀπὸ τὰ σπλάχνα τοὺς τὸ χρυσάφι πού εἶχαν καταπιεῖ μὲ σκοπὸ νὰ τὸ κρύψουν. Ἄλλους τοὺς θέρισε ἡ χολέρα καὶ ἡ πείνα. Ἄλλους τοὺς πέταξαν γυμνοὺς σέ ἐρημικὰ νησιά οἱ καπετάνιοι πού τοὺς εἶχαν ἐπιβιβάσει στὰ καράβια τους. Ἄλλους τοὺς πούλησαν σκλάβους στό λιμάνι τῆς Γένοβας καὶ στὶς πόλεις πού ὀρκίζονταν ὑπακοή σ' αὐτήν».

1492. Ἔτος δυστυχίας γιὰ τοὺς Ἑβραίους, γιὰ τὴν Ἰσπανία τῶν καθολικῶν βασιλέων ὅμως εἶναι ἔτος θριάμβου τοῦ Σταυροῦ καὶ ἔτος τριπλῆς εὐλογίας: ἡ

ἄλωση τῆς Γρανάδας στὶς 2 Ἰανουαρίου ἐπισφραγίζει τὴ νίκη τῆς ἰσπανικῆς Reconquista ἐπὶ τῶν Μαυριτανῶν, πάνω ἀπὸ 120.000 Ἑβραῖοι ἐξαναγκάζονται σέ ἐξορία μὲ τὸ διάταγμα τῆς 31ης Μαρτίου, ὁ Κολόμβος ἀνακαλύπτει τὴν Ἀμερική. Ἡ Ἰσπανία θαμπώνεται, ἡ Ἰσπανία μεθάει. Ἀποκαθιστᾷ τὴν ἐνότητά της, καὶ ἀκρωτηριάζει τὴν ἑβραϊκὴ της «γάγγραινα». Ἐπειδὴ ἐξάγνισε τὸ χῶμα της ἀπὸ τὸ μῖασμα, ὁ Θεὸς τὴν ἀνταμείβει μὲ τὸ χρυσάφι τοῦ Νέου Κόσμου. Τό θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ ἱστορία τῶν ἀνθρώπων συμπίπτουν, τί κι ἂν τὰ πολύτιμα μέταλλα πού ἔρχονται ἀπὸ τὴν Ἀμερική πληρώθηκαν μὲ τὸ αἷμα τοῦ Ἰνδιάνου ἀγρότη πού τὸν ἐκμεταλλεύονται στὰ μεταλλεῖα! Τί κι ἂν τὸν ἐξαγνισμό τῆς Ἰσπανίας τὸν πληρώνουν οἱ Ἑβραῖοι πού ἐκδιώκονται—θὰ ἐπακολουθήσει, ἀπὸ τὸ 1609 καὶ μετὰ, καὶ ὁ διωγμὸς τῶν moriscos, τῶν ἐκχριστιανισμένων μουσουλμάνων—, οἱ Ἑβραῖοι πού εἶχαν ὠστόσο προσφέρει τόσα στὴν ὑπόθεση τῆς Reconquista, χάρις στὰ πλούτη πού εἶχαν συγκεντρώσει ὁ ραβῖνος Ἀβραάμ Σενιόρ² ἢ ὁ Ἰσαάκ Ἀμπραβανέλ!³

1. Ραβῖνος Josef Ha-Cohen (1496; - 1598); Γεννήθηκε στὴν Ἀθηνῶν ἀπὸ Ἰσπανοεβραίου γονεῖς πού ἐγκατέλειψαν τὴν Ἰσπανία τὸ 1492. Ἕνας ἀπὸ τοὺς τρεῖς μεγαλύτερους Ἑβραίους ἱστορικοὺς τῆς ἰβηρικῆς χερσονήσου κατὰ τὴν Ἀναγέννηση πού, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ πλούσιο μεταφραστικὸ του ἔργο, εἶναι γνωστός γιὰ ἓνα Χρονικὸ τῶν Γάλλων βασιλέων καὶ τῶν ὀθωμανῶν σουλτάνων καὶ κυρίως γιὰ τὴν Κοιλιάδα τῶν Δακρῶν.

Χάνουν βέβαια χρήμα τὰ βασιλικά ταμεῖα, ἀλλὰ καὶ τὸ πνευματικὸ κόστος δὲν εἶναι μικρότερο. Γιατί, ἂν καὶ ὑπάρχουν φτωχοὶ Ἑβραῖοι, πολλοὶ εἶναι εὐφυεῖς, δραστήριοι, ἐφευρετικοί. «*Εἶναι γιατροί, τραπεζομεσίτες, φοροεισπράκτορες, ἔμποροι, διαχειριστές τῶν ἀριστοκρατικῶν οἰκῶν, χρυσοχόοι, ἔμποροι μεταξωτῶν*», λέει ὁ Ἄντρες Μπερνάλντεζ⁴, χρονικογράφος τῶν καθολικῶν βασιλέων, τῆς Ἰσθῆλλας καὶ τοῦ Φερδινάνδου τῆς Ἀραγωνίας. Ἄν ἀπὸ τὴ μιά μεριά ἡ ἀπώλεια εἶναι μεγάλη, ἀπὸ τὴν ἄλλη ἡ Ἰσπανία κερδίζει ἓνα θεϊκὸ ἀντάλλαγμα. Γίνεται ὁ νέος ἐκλεκτὸς λαὸς τοῦ Θεοῦ στή θέση τοῦ ἑβραϊκοῦ λαοῦ, πού γιὰ ἄλλη μιά φορά χάνει τὴ δύναμή του. Καθαρίζοντας τὸ βασίλειό τους ἀπὸ τὴ μiasμένη τούτη φάρα, οἱ καθολικοὶ βασιλεῖς προετοιμάζουν τὴ Δευτέρα Παρουσία τοῦ Χριστοῦ πού προλέγει ἡ Ἀποκάλυψη. Ὁ Φρανσίσκο Ἐνρίκεθ θά γράψει, τὸ 1648, ὅτι «*βασίλειο πού δὲν ἔχει μιά μοναδική καὶ καθαρὴ θρησκεία εἶναι βασίλειο πού μαζεῦει ληστές καὶ ἀδικοπράγοῦντες*».

Τὰ πράγματα ὅμως ἔχουν τὴν ἱστορία τους. Τὸ 1391, ἓναν αἰῶνα πρὶν ἀπὸ τὸ διάταγμα τῆς ἐκδίωξης, ἡ Καστίλλη, ἡ Ἀραγωνία, ἡ Καταλωνία καὶ ἡ Μαγιόρκα εἶχαν πνιγεῖ στὸ αἷμα. Οἱ συνοικίες ὅπου ζοῦσαν μόνον Ἑβραῖοι —οἱ ἀλχάμας— χτυπήθηκαν ἐπίσης ἀπὸ τὴ φονικὴ αὐτὴ τρέλλα. Ἦταν σάν ἡ Ἰσπανία νά ἤθελε νά πῆ μιά καὶ καλὴ στοὺς Ἑβραίους τῆς, πού εἶχαν ἐγκατασταθεῖ στὸ χῶμα τῆς πολλές γενιές πρὶν, ὅτι ἡ παρουσία τους ἦταν πλέον ἀνεπιθύμητη, ὅτι ἔπρεπε νά γίνουν τὸ ἐξίλαστήριο θύμα γιὰ τὶς ἐπιδημίες, τὴν πείνα, τοὺς πολέμους πού μάστιζαν τότε τὴν Εὐρώπη. Πάνω ἀπὸ 4.000 ἄνθρωποι χάθηκαν στὴ Σεβίλλη, ὅπου τὴν ἐξουσία τὴ λυμαινόταν ἓνας φανατικὸς μοναχός, ὁ Μαρτίνεθ ντέ Ἐκίχα. Ἡ πλοῦσια καὶ εὐημεροῦσα κοινότητα τῆς Βαρκελώνης καταστράφηκε. Οἱ ἐπιτιθέμενοι «*ληλατοῦν, καταστρέφουν, σφαγιάζουν μέχρι ἐνός. Τὸν καιρὸ ἐκεῖνο, κάθε πόλη γινόταν μιά νέα Τροία*», γράφει κάποιος σύγχρονος. Οἱ μόνον πού γλιτώνουν τὴν ζωὴ τους εἶναι ὅσοι Ἑβραῖοι ἰκετεύουν νά τοὺς δοθεῖ τὸ χρι-

στιανικὸ βάπτισμα, τότε ἐμφανίζονται καὶ οἱ νέες λέξεις *μαρράνος*⁵ καὶ *judeoconversos*.

Ὅσο ἡ πολιτικὴ τῆς Ἐπανάκτησης κερδίζει ἔδαφος ἐπὶ τῶν Μαυριτανῶν, τόσο αὐξάνεται τὸ μίσος κατὰ τῶν Ἑβραίων. Ὅσο περισσότερο θριαμβεῦει ὁ Σταυρός, τόσο πιο πολὺ παραγκωνίζονται οἱ ἐχθροὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Ἰσπανίας. Μία βασιλικὴ διαταγὴ τοῦ 1412 ὑποχρεώνει ἤδη τοὺς Ἑβραίους, πού μέχρι τότε ζοῦσαν πάντα ἀνακατεμένοι μετὰ τοὺς Καστιλλιάνους, νά ζήσουν μαντρωμένοι σὲ «*γκέτο*»⁶. Τοὺς ἀπαγορεύει νά ἀσκοῦν οἰδηποτε δημόσιο λειτουργημάτων, νά πωλοῦν κρέας ἢ ἄλλο εἶδος διατροφῆς, νά ξυρίζουν τὰ γένια τους καὶ νά κόβουν τὰ μαλλιά τους. Τοὺς ὑποχρεώνει, ἀντίθετα, νά φοροῦν μαῦρα πανωφόρια μακριὰ μέχρι τοὺς ἀστραγάλους. Αὐτὰ τὰ ἐξαιρετικὰ ἄδικα μέτρα ἐπεκτείνονται καὶ σὲ ἐκείνους τοὺς Ἑβραίους πού εἶχαν εἰλικρινὰ ἐκχριστιανιστεῖ καὶ σὲ ἐκείνους τοὺς «*κρυπτοεβραίους*» πού, ἐνῶ εἶχαν ἐπισήμως βαπτιστεῖ, ἐξακολουθοῦσαν νά ἀσκοῦν μυστικά τὶς ἐπιταγές τῆς ἰουδαϊκῆς λατρείας.

Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς βασιλείας τους, τὸ 1474, οἱ καθολικοὶ βασιλεῖς θέτουν ὡς στόχο νά ξεριζώσουν τὸ κακό. Οἱ Ἑβραῖοι τῆς Καστίλλης περιορίζονται στὰ γκέτο τους, δῶκονται ἀπὸ τὶς ἐπισκοπές τῆς Σεβίλλης καὶ τῆς Κόρδοβας, τῆς Σαραγόσσας, τοῦ Ἀλμπαρραθίν, τῆς Τερουέλ. Καὶ ὕστερα, ἐμφανίζεται ἐπὶ σκηνῆς ἡ Ἱερά Ἐξέταση. Γιὰ τὴν Ἱερά Ἐξέταση, τὰ ἐπαρχιακὰ μέτρα διακρίσεων καὶ ἀπέλασης δὲν ἔχουν οὐσιαστικά ἀποτελέσματα. Προτείνει λοιπὸν στοὺς ἡγεμόνες ὡς μοναδικὴ θεραπεία τὴ γενικὴ ἐξορία. Οἱ Ἑβραῖοι τῆς Καστίλλης προσπαθοῦν νά ἀποσοθήσουν τὸν κίνδυνο, προσφέροντας ὡς ἀντίτιμο μεγάλα χρηματικὰ ποσά, ἀλλὰ ὁ Τορκουεμάδα, ὁ γενικὸς ἱεροεξεταστής, κραδαίνει τὸν χριστιανικὸ σταυρὸ ἐνώπιον τῆς Συνόδου πού συγκαλεῖται στίς 20 Μαρτίου καὶ ὑπενθυμίζει τὴν προδοσία τοῦ Ἰούδα. Τὸ διάταγμα τῆς δίωξης ὑπογράφεται τὴν 31η Μαρτίου 1492: οἱ Ἑβραῖοι ὅλης τῆς ἐπικράτειας ἔχουν διορίσει τριάντα ἡμέρες γιὰ νά ἐγκαταλείψουν τὴ γῆ τῶν προγόνων τους. Τριάντα μέρες γιὰ νά προσπαθήσουν νά πουλήσουν τὰ ἀγαθὰ τους, νά ἀποχαιρέτησουν τὸν τόπο καὶ τοὺς φίλους τους καὶ νά ἀδειάσουν τὴ γωνιά.

Τί εἶναι ὅμως αὐτὸ πού καταλογίζεται στοὺς

2. Abraham Senior (1420-1500): Ραβῖνος καὶ δικαστής. Καταγόταν ἀπὸ τὴν Ἰσπανία καὶ ὑπῆρξε φοροεισπράκτορας τῆς Καστίλλης. Ἐμπιστος τῆς Αὐλῆς, βαπτίστηκε μετὰ τὴν οἰκογένειά του χριστιανός καὶ πῆρε τὸ ὄνομα Fernando Nunes Coronel.

3. Isaac Abravanel (Λισαβόνα, 1437-Βενετία, 1508): μεγάλη φημισμένη τοῦ ἑβραϊσμοῦ, φιλόσοφος καὶ ἐρμηνευτὴς τῆς Τορά, πολιτικὸς ἡγέτης καὶ χρηματιστής. Ἐκδιώχθηκε γιὰ πολιτικούς λόγους ἀπὸ τὴ Λισαβόνα καὶ κατέφυγε τὸ 1483 στὴν Καστίλλη.

4. Andres Bernaldez (περ. 1450-1513): Ἰσπανὸς κληρικὸς καὶ ἱστορικός. Τὸ ἔργο του *Historia de los Reyes Catolicos* συντάχθηκε περὶ τὸ 1513 καὶ περιέχει σημαντικὲς πληροφορίες γιὰ τὴν ἱστορία τῆς Καστίλλης στὰ τέλη τοῦ 15ου αἰώνα.

5. Marranos (ἀπὸ τὴν ἰσπανικὴ καὶ πορτογαλικὴ λέξη *marrano* = γουροῦνι, πού μετὰ τὴ σειρά τῆς προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀραβικὸ *muharram* = «τὸ ἀπαγορευμένο στὴ λατρεία», πού ἀναφέρεται στὸ χοιρινὸ κρέας πού ἀπαγορεύεται στοὺς μουσουλμάνους καὶ τοὺς ἑβραίους) ὀνομάστηκαν οἱ Ἑβραῖοι, σπανιότερα καὶ οἱ Μαυριτανοὶ ἢ οἱ μουσουλμάνοι, τῆς ἰδρυτικῆς χερσονήσου πού ἐξαναγκάστηκαν ἢ πού ἐπέλεξαν νά ἀσπαστοῦν τὸν χριστιανισμό.

6. Ἡ λέξη, πού δηλώνει μιά συνοικία προορισμένη μόνον γιὰ Ἑβραίους ἀλλὰ καὶ συνοικία πού ἐπιβάλλεται στοὺς Ἑβραίους ὡς περιορισμός, προέρχεται ἀπὸ τὴν ἑβραϊκὴ συνοικία Ghetto τῆς Βενετίας.

Ἑβραίους; Οὔτε λίγο οὔτε πολύ ὅτι μολύνουν τὴν ἰσπανικὴ κοινωνία. «Οἱ Ἑβραῖοι προσπαθοῦν νὰ ἀπομακρύνουν τοὺς πιστοὺς χριστιανούς ἀπὸ τὴν ἀγία μας πίστη, νὰ τοὺς κάνουν νὰ παραστρατήσουν, νὰ τοὺς παραπλανήσουν, νὰ τοὺς τραβήξουν πρὸς τίς δικές τους καταραμένες δοξασιές καὶ ιδέες», γράφει τὸ διάταγμα τῆς δίωξης. «Τοὺς διδάσκουν τίς τελετές καὶ τὴν τήρησι τῶν καθηκόντων πρὸς τὸν Νόμο τους, οἱ ἴδιοι καὶ οἱ γοῖ τους ἐπαγρυπνοῦν γιὰ νὰ τελεῖται ἡ περιτομή, τοὺς πληροφοροῦν πότε πρέπει νὰ νηστεύουν, τοὺς γνωστοποιοῦν τὴν ἡμερομηνία τοῦ Πάσχα, τοὺς δίνουν νὰ πάρουν μαζί τους στὰ σπίτια τους τὰ ἄζυμα καὶ τὸ κρέας πού ἔχει σφαγιαστεῖ μὲ εἰδικὴ τελετὴ, ἐπιστοῦν τὴν προσοχὴ τους στὰ τρόφιμα πού πρέπει νὰ ἀποφεύγουν καὶ σὲ ὅλες τίς ἄλλες ἀπαγορεύσεις, τέλος θέλουν νὰ τοὺς πείσουν, ὅσο μποροῦν, νὰ τηροῦν καὶ νὰ ἀσκοῦν τὸν Μωσαϊκὸ Νόμο, τοὺς δείχνουν μὲ λίγα λόγια ὅτι δὲν ὑπάρχει ἄλλος νόμος οὔτε ἄλλη ἀλήθεια πέρα ἀπὸ αὐτὴν τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου».

Αὐτὸς εἶναι καὶ ὁ κατάλογος «πτισμάτων» πού πρέπει νὰ «ὁμολογήσουν» ὅσοι βασανίζονται ἀπὸ τὰ δικαστήρια τῆς Ἱερᾶς Ἐξέτασης, ἡ ὁποία ἀσκεῖ ἡγεμονικὰ τὴν ἐξουσία της στὴν Ἰσπανία ἀπὸ τότε πού ὁ πάπας Σίξτος ὁ Δ΄ ἐξέδωσε τὴ βούλα περὶ τῆς δικαιοδοσίας της τὸ 1478⁷. Ὁ δομινικανὸς Τόμας δὲ Τορκουεμάδα διορίστηκε ἀπὸ τὸν βασιλιά Φερδινάνδο ἱεροεξεταστής τῆς Ἀραγωνίας, τῆς Βαλένθια, τῆς Καταλωνίας. Θὰ τοῦ πάρει μιὰ δεκαετία γιὰ νὰ οἰκοδομήσει τὴν Ἱερά Ἐξέταση σὲ κρατικὸ ἐπίπεδο. Ἑκατοντάδες οἱ κατηγορούμενοι καὶ οἱ καταδικασμένοι, προέρχονται σχεδόν ὅλοι ἀπὸ οἰκογένειες judeoconversos, πού ἀποτελοῦν τὸ νέο προσωπεῖο τῆς αἵρεσης.

Ἡ ἐμμονὴ στὴν ἰδέα τοῦ κινδύνου τῆς μόλυνσης ἐξολοθρεῖ διὰ τῆς πυρᾶς, τῆς ἐξορίας, τῆς ἀπώλειας τῆς περιουσίας, ὀλόκληρες οἰκογένειες, καὶ μάλιστα ἀπὸ ἐκεῖνες πού ἔχουν μὲ τὸν καλύτερο τρόπο ἔνσωματωθεῖ στὴν ἰσπανικὴ κοινωνία. Τὸ ἐπιχειρήμα τῶν ἱεροεξεταστῶν δὲν μπορεῖ νὰ τὸ ἀντικρούσει κανεὶς: ἡ παρουσία τῶν Ἑβραίων ἐπὶ ἰσπανικοῦ ἐδάφους μαρτυρεῖ τὴ μεγαλοφυχία τῶν ἡγεμόνων. Τὸ νὰ ἐπιωφεληθοῦν λοιπὸν ἀπὸ τὸ προνόμιο αὐτὸ γιὰ νὰ ἀπειλήσουν τὴν ἐνότητα τῆς χριστιανικῆς κοινωνίας εἶναι ἐγκλημα ἀγνωμοσύνης πού πρέπει νὰ τιμωρηθεῖ μὲ τίς ἀυστηρότερες ποινές. Μόνο μιὰ χειρουργικὴ ἐπέμβαση, πού θὰ ἀποκόψει κάθε σύνδεσμο μεταξὺ τῶν Ἑβραίων καὶ τῶν «νέων χριστιανῶν», αὐτῶν δηλαδή πού εἰλικρινὰ ἔχουν μεταστραφεῖ στὸν χριστιανισμό, εἶναι ἰκανὴ νὰ διαλύσει τὴν ἐξάπλωση τοῦ κακοήθους αὐτοῦ ὄγκου πού εἶναι ἡ νέα αἵρεση πού ἰουδαιοφέρει.

7. Κατόπιν αἰτήσεως τοῦ Φερδινάνδου καὶ τῆς Ἰσαβέλλας, ὁ πάπας Σίξτος Δ΄ ἐξέδωσε τὴν 1η Νοεμβρίου 1478 βούλα διὰ τῆς ὁποίας ἐπέτρεπε στοὺς βασιλεῖς νὰ ὀνομάσουν ἐξὶ ἱερεῖς, μὲ δίπλωμα θεολογίας καὶ κανονικοῦ δικαίου, γιὰ νὰ ἀποτελέσουν ἓνα ἱεροεξεταστικὸ σῶμα πρὸς ἐξέταση καὶ τιμωρία τῶν αἱρέσεων.

Ἄντὶ νὰ ἐξαλείψουν τὸν καρκίνο, ὁ διωγμὸς τοῦ 1492 καὶ τὰ «auto da fe» –οἱ θεαματικὲς αὐτές τελετές πού σκοπὸ τοὺς εἶχαν νὰ προσάγουν τοὺς αἰρετικούς ἐνώπιον μεγάλου κοινοῦ, πού γίνεται αὐτήκοος μάρτυρας τῶν ὁμολογιῶν τους καὶ τῆς καταδίκης πού τοὺς ἀπαγγέλλεται– θὰ τὸν θρέψουν σὲ βαθμὸ ἀφάνταστο. Μετὰ τὸ 1492, ἡ Ἰσπανία ἐπισήμως δὲν ἔχει πιά οὔτε ἓναν Ἑβραῖο. Ἀπὸ ὅσους καταδικάστηκαν στὴν ἐξορία, μόνον 80.000 δὲν μπόρεσαν νὰ ἀπομακρυνθοῦν γιὰ λόγους ὑγείας, ἔλλειψης χρημάτων ἢ ἐπειδὴ φοβήθηκαν τὴν ἐξοδο πού ἐγκυμονοῦσε μεγάλους κινδύνους, καὶ αὐτοὶ βαπτίστηκαν ὅλοι χριστιανοί. Νέο ὅμως κύμα ἀντισημιτισμοῦ χωρὶς Ἑβραίους θὰ ἀπλωθεῖ στὴν Ἰσπανία, πού εἶναι ἀνίκανη νὰ διώξει τὰ φαντάσματά της.

Ἀνήκουστο παράδοξο: ὅσο πιὸ πολὺ ἡ Ἰσπανία μαντρώνει, διώκει, στέλνει στὴν πυρὰ τοὺς Ἑβραίους της, τόσο περισσότερο κατατρώγεται ἀπὸ τὴν ἐμμονὴ τοῦ ποιὸς εἶναι ἀληθινὸς καὶ ποιὸς ψευδο-Ἑβραῖος, ποιὸς εἶναι ἐκεῖνος πού ἔχει ἀληθινὰ μεταστραφεῖ στὸν χριστιανισμό καὶ ποιὸς ὄχι. Πίσω ἀπὸ κάθε πρόσωπο, στὴν ἐκκλησία ἢ στὸν δρόμο, ἐλλοχεύει ἡ ἀμφιβολία: αὐτὸς πού ἀποκαλεῖ τὸν ἐαυτὸ του χριστιανὸ εἶναι ὄντως χριστιανός; Μήπως εἶναι κατὰ βάθος «κρυπτοεβραῖος», πού τὸ Σάββατο τελεῖ τὸ Σαμπάτ, πού ἐτοιμάζει τὰ φαγητὰ του κατὰ τοὺς διατροφικούς κανόνες τοῦ κασρούτ, πού ἐορτάζει τίς ἐβραϊκὲς γιορτές, πού ἐπιμελεῖται τὸν καθαρισμὸ τῶν νεκρῶν πρὶν ἀπὸ τὴν ταφή κατὰ τὸν τρόπο τῶν Ἑβραίων; Αὐτὸ τὸ τραῦμα θὰ σαπίζει γιὰ τρεῖς ὀλόκληρους αἰῶνες τὴν ἰσπανικὴ κοινωνία.

Πῶς νὰ ἐξηγήσει κανεὶς ἓνα τέτοιο φαινόμενο; Σὲ ὀλόκληρη τὴν Εὐρώπη οἱ Ἑβραῖοι ἀποτελοῦν τὸ κατακάθι τῆς κοινωνίας. Τοὺς ἀρπάζουν διὰ τῆς βίας τίς περιουσίες τους, τοὺς περιθωριοποιοῦν, τοὺς ἐκδιώκουν. Ἡ Ἰσπανία εἶναι ἡ τελευταία κατὰ σειρά χώρα πού διώχνει τοὺς Ἑβραίους. Ἡ Γαλλία εἶχε προηγηθεῖ τὸ 1306, ἡ Ἀγγλία ἀκόμη νωρίτερα. Ἡ διαφορὰ μὲ τὴν Ἰσπανία ἐγκτεῖται στὸ ὅτι στὴν Ἰσπανία πρόκειται γιὰ φυλετικὸ ἀντισημιτισμὸ –πού θὰ ἔχει καὶ λαμπρὸ μέλλον– λόγω τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν conversos, πού διὰ τῆς βίας μεταστράφηκαν στὸν χριστιανισμό πολὺ πρὶν ἢ ἀμέσως μετὰ τίς σφαγές τοῦ 1391 καὶ τὸν διωγμὸ τοῦ 1492. Χάρη στὸ βάπτισμα, οἱ ἐκχριστιανισμένοι αὐτοὶ Ἑβραῖοι ἀνῆλθαν σὲ αὐλικά ἀξιώματα, σὲ τιμητικὲς θέσεις, σὲ ἐκκλησιαστικὰ λειτουργήματα, πού ἄλλοτε τοὺς ἦταν ἀπαγορευμένα. Μὲ τὴν εἰσοδὸ τους στὰ πανεπιστήμια καὶ στὰ ἐκκλησιαστικὰ τάγματα, ὅπου, ὡς Ἑβραῖοι, δὲν εἶχαν τὸ πολιτικὸ δικαίωμα εἰσοδου, διεισδυσαν σὲ ὅλα τὰ κοινωνικὰ στρώματα –ιατρικὴ, στρατὸ, δικαστικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ δικαιοδοσία– καὶ, μέσω ἐπιγαμιῶν, εἰσῆλθαν ἀκόμα καὶ στὴν ὑψηλὴ ἀριστοκρατία τῆς Αὐλῆς τῆς Ἀραγώνας καὶ τῆς Καστίλλης.

Ἡ καθολικὴ Ἰσπανία γιὰ χρόνια περηφανευόταν γιὰ τὴν ἐπιτυχία πού εἶχε στὴν μεταστροφή τῶν Ἑβραίων,

προτοῦ συνειδητοποιήσει ὅτι εἶχε ἀνοίξει τὸ κουτί τῆς Πανδώρας! Θελήσαμε νὰ τοὺς ἐκχριστιανίσουμε καὶ τώρα τοὺς θρῖσκουμε παντοῦ μπροστά μας! Καὶ ἐπιπλέον οἱ Ἑβραῖοι στελεχώνουν, μὲ τὸν πιό εὐστροφο τρόπο, τοὺς δυναμικότερους τομεῖς τῆς κοινωνίας. Ἔτσι, τὸ δηλητήριο τῆς ὑποψίας κυκλοφορεῖ ἀργά ἀργά καὶ κάνει τὴ δουλειά του: οἱ conversos δὲν εἶναι ἀληθινοὶ χριστιανοί, εἶναι χριστιανοὶ μασκαρεμένοι. Ἀπειλοῦν τὴ χριστιανικὴ πίστι τῆς Ἰσπανίας, τὴν κοινωνικὴ καὶ θρησκευτικὴ τῆς συνοχὴ, πού μόλις εἶχε ἀποκατασταθεῖ. Ἀφοῦ κάθε ὑπῆκοος τοῦ βασιλείου εἶναι ἐπισήμως χριστιανός, πῶς θὰ μπορέσουμε νὰ ξεχωρίσουμε τοὺς μὲν ἀπὸ τοὺς δέ; Καὶ ἐδῶ εἶναι πού ἐφευρίσκουν ἕνα κριτήριο πού δὲν ἀντικρούεται εὐκολά: τὸ κριτήριο τοῦ αἵματος.

Ἢδη στίς ἀρχές τοῦ 15ου αἰώνα, ἕνα κολλέγιο τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Σαλαμάνκας, εἶχε εἰσαγάγει ἕναν κανόνα ὁ ὁποῖος ἀπαγόρευε τὴν ἐνταξίη στό κολλέγιο σέ ὄσους δὲν κατάγονταν ἀπὸ καθαρόαιμους προγόνους (ex puro sanguine). Τό 1440, μετὰ ἀπὸ ἐξεγέρσεις κατὰ τῶν conversos, τὸ Τολέδο εἶναι ἡ πρώτη πόλη πού υἰοθετεῖ τὴ διάταξη περὶ τῆς limpieza de sangre (τῆς καθαρότητος τοῦ αἵματος): οἱ ἀδιάλειπτες προσπάθειες τῆς Ἱερᾶς Ἐξέτασης καὶ τοῦ μέλλοντος καρδινάλιου Χουάν Μαρίνεξ Σιλίσεο, τοῦ φοβερότερου Ἰσπανοῦ ἀντισημίτη τοῦ 15ου αἰώνα, θὰ πείσουν ἐντέλει τὸν βασιλιά Φίλιππο Β΄ νὰ δώσει στή διάταξη αὐτὴ καθολικὴ ἰσχὺ σέ ὅλη τὴν Ἰσπανία τὸ 1543.

Ἡ παπικὴ αὐλή ὡστόσο εἶναι διστακτικὴ, διότι ἡ ἰδέα τῆς καθαρότητος τοῦ αἵματος ἀποτελεῖ θεολογικὸ τερατολόγημα: τὸ καθαγιασμένο ὕδωρ τοῦ βαπτίσματος δὲν εἶναι αὐτὸ καθατὸ καθαροποιό; Ἡ Ἱερά Ἐξέταση ὅμως, ὁ κατώτερος κληρὸς καὶ τὸ κατώτερο ἐκκλησιαστικὸν θὰ τῆς τὴν ἐπιβάλλουν. Ἡ ἰδέα ὅτι κάθε Ἑβραῖος, ἀκόμη καὶ αὐτὸς πού ἀσπάστηκε τὸν χριστιανισμό, ἔχει στίς φλέβες του ἀκάθαρτο αἷμα, διότι συνετέλεσε στήν σταύρωση τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἶναι πολὺ διαδομένη. Τό ἴδιο καὶ τὸ στερεότυπο ἐπιχειρήμα ὅτι οἱ Ἑβραῖοι διείσδυσαν στίς καλύτερες ἀριστοκρατικὲς οἰκογένειες μέχρι καὶ στήν ἴδια τὴν Αὐλή. Μεταξύ τῶν μεταστραφέντων στόν χριστιανισμό, ἡ Ἰσπανία ἔχει νὰ ἐπιδείξει τοὺς μεγαλύτερους μυστικιστὲς τῆς, ὅπως τὴν Τερέζα τῆς Ἀβίλας ἢ τὸν Λουδοβίκο τῆς Γρανάδας. Ἀκόμα καὶ ἐπιφανεῖς ἱεροεξεταστὲς, ὅπως καὶ ὁ ἴδιος ὁ Τορκουεμάδα, κατάγεται ἀπὸ «παπποῦδες πού προέρχονταν ἀπὸ οἰκογένεια μεταστραφέντων Ἑβραίων» (σύμφωνα μὲ τὸν ἱστορικὸ Φερνάντο δελ Πουλγάρ⁸). Ἀλλὰ τὰ κατώτερα λαϊκὰ στρώματα τὸ μόνο πού ἔχουν νὰ ἐπιδείξουν γιὰ τὴν κοινωνικὴ τους ἀνοδο εἶναι ἡ καθαρότητα τοῦ αἵμα-

τος. Ἄν καὶ δὲν μπορούσαν νὰ διεκδικήσουν κάποια τιμητικὴ διάκριση (honor), εἶχαν ὡστόσο τὴν τιμὴ (honra) νὰ μὴν ἔχουν ἑβραϊκὸ αἷμα. «Τὸ καθεστὼς τῆς καθαρότητος, εἶναι τὸ ὑποπόδιο τῆς τιμῆς τοῦ λαοῦ», συμπεραίνει ὁ ἱστορικὸς Ἀνρί Μεσουλάν.

Ἡ Ἰσπανία μπαίνει λοιπὸν σέ μιὰ ἐποχὴ θρησκευτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ ρατσισμού: ὁ ἕνας ὑποδαυλίζει τὸν ἄλλο. Γιὰ νὰ μπορέσει κανεὶς νὰ γίνῃ δεκτὸς στό Πανεπιστήμιο ἢ στίς ἐκκλησιαστικὲς τάξεις, ἀπαιτεῖται ἕνα πιστοποιητικὸ πού τοῦ χορηγεῖται ὕστερα ἀπὸ διερεύνηση τοῦ γενεαλογικοῦ του δέντρου πού φθάνει μέχρι τίς ἀπαρχές τῆς οἰκογένειας, καὶ τὸ ὅποιο ἐπικυρώνει ἢ δὲν ἐπικυρώνει τὴν πιθανὴ ὑπόψια «μιάσματος» – ἄς σημειωθεῖ ὅτι οἱ ναζιστικοὶ νόμοι τῆς Νυρεμβέργης ἀπαιτοῦσαν διερεύνηση τοῦ γενεαλογικοῦ δέντρου μόνον μέχρι τὴν τέταρτη γενεά.

Ἀνοίγει ἔτσι διάπλατα τὸ παράθυρο σέ κάθε εἶδους καταδόσεις. Μιὰ ἀπλὴ κουβέντα πού διαδίδεται ἀρκεῖ γιὰ νὰ «κηλιδώσει» μιὰ οἰκογένεια καὶ νὰ τὴ στείλει στό μπουντροῦμι τῆς Ἱερᾶς Ἐξέτασης. Οἱ «παλαιοὶ καθολικοὶ» δὲν τολμοῦν πλέον νὰ ζητήσουν πιστοποιητικὸ ἀπὸ φόβο μήπως καὶ ἀνακαλύψουν καμιά ἑβραϊκὴ φλέβα. Τὸ καθεστὼς τῆς limpieza de sangre παραλύει κάθε κοινωνικὴ κινητικότητα. Καλύτερα νὰ μένει κανεὶς στὴ θέση του παρά νὰ βρεθεῖ στὴ θέση τοῦ κατηγορουμένου. Ἄν κανεὶς πετυχαίνει στὴ ζωὴ του, εἶναι γιὰτὶ ἔχει αἷμα ἑβραϊκὸ! Αὐτὸ τὸ πάγωμα τῶν κοινωνικῶν σχέσεων θὰ παραλύσει τὴν Ἰσπανία.

Ἡ καθαρότητα τοῦ αἵματος θὰ τρομοκρατήσῃ καὶ τοὺς ἐκχριστιανισμένους πού πιστεύουν εἰλικρινά στόν καθολικισμό καὶ τοὺς δῆθεν καθολικοὺς πού διατηροῦν ἄσβεστη τὴν πίστι τους στόν Μωσαϊκὸ Νόμο. Ὑφίστανται τὸ ἴδιο καθεστὼς τῆς ὑποψίας, τὴν ἴδια ἱεροεξεταστικὴ ἀπειλή. Κάθε μεταστραφείς στόν χριστιανισμό εἶναι Ἑβραῖος καὶ ἄρα ἐν δυνάμει ἐχθρὸς τῆς καθολικῆς πίστεως. Εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς νεύρωσης: ἡ μετάδοση τῆς ἑβραϊκῆς καὶ αἰρετικῆς ἀρρώστιας γίνεται διὰ τοῦ αἵματος, διὰ τοῦ γάλατος, διὰ τοῦ σπέρματος. Οἱ παραμάνες τῆς Αὐλῆς ὑπόκεινται σέ ἐξετάσεις αἵματος, διότι τὸ μωρὸ θηλάζει μαζί μὲ τὸ γάλα καὶ τὰ ἦθη τῆς παραμάνας του! Διατύπωση πού γρήγορα μετατρέπεται σέ βιολογικὴ ἐμμονή. Συντάσσονται ὁλόκληρες πραγματεῖες γιὰ νὰ ἀποδείξουν ὅτι οἱ Ἑβραῖοι ὑποφέρουν πάντα ἀπὸ αἱμορροΐδες ἢ ὅτι, ἀπὸ τὴν σταύρωση τοῦ Χριστοῦ καὶ μετὰ, ἀναδίνουν μιὰ ὀσμὴ τόσο μολυσμένη, πού γιὰ νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ αὐτὴν πρέπει νὰ πίνουν τὸ καθαρὸ αἷμα χριστιανῶν μικρῶν παιδιῶν, πού τὰ σκοτώνουν τὴν ἡμέρα τοῦ Πάσχα, μὲ εἰδικὲς φονικὲς τελετουργίες.

Μὲ τὴν διάταξη τῆς «καθαρότητος τοῦ αἵματος», ὁ κόσμος ἀνακαλύπτει τὸν θρησκευτικὸ ρατσισμό πού θὰ ἐπανέλθῃ ἀργότερα στό πρωτόκολλο τῶν Σοφῶν τῆς Σιών καὶ στόν φυλετικὸ ἀντισημιτισμὸ τῶν Ναζι. Ἡ ἐμμονὴ αὐτὴ θὰ διαποτίσῃ ὅλες τίς νοοτροπίες στήν Ἰσπανία μέχρι τὰ μέσα τοῦ 17ου αἰώνα. Στίς ἀρχές τοῦ

8. Fernando del Pulgar (Τολέδο, περ. 1430 - περ. 1493): Ἰσπανὸς ἱστορικὸς, γιὸς Ἑβραίων conversos. Χρημάτισε γραμματεὺς τῶν Ἰσπανῶν βασιλέων καὶ πρεσβευτὴς τους στὴ Γαλλία. Ἡ Ἰσαβέλλα τὸν κάλεσε τὸ 1482 νὰ ἀναλάβῃ ὡς χρονικογράφος τῆς Αὐλῆς.

επόμενου αιώνα, μπορούμε ακόμα νά βροῦμε ἐδάφια νόμων πού ἀναφέρονται στους Ἑβραίους, ἐνῶ δέν ὑπάρχει πιά οὔτε ἕνας. Τούς ἐξόριστους Ἰσπανοεβραίους θά τούς βροῦμε στό Ἀμστερνταμ ἢ στήν Κωνσταντινούπολη, ὅπου ἀποτελοῦν μέρος τῆς ἀφρόκρεμας τῶν γιατρῶν, τῶν διανοητῶν, τῶν ποιητῶν καί τῶν ἐμπόρων. Γιά πολύ καιρό ὅμως ακόμα θά ἀντηχεῖ ὁ

σπαραγμός τοῦ Ζοζέφ Χα-Κοέν στήν Κοιλάδα τῶν Δακρύων: «Θεέ μου, δέν σέ λησμονήσαμε, οὔτε προδώσαμε τή διαθήκη σου. Ἀλλά στόν παρόντα τοῦτο χρόνο, ἔλα πρὸς βοήθειά μας, γιατί γιά σένα μᾶς σφαγιάζουν κάθε μέρα καί μᾶς θεωροῦν ὡς πρόβατα πού ὀδηγοῦνται στή σφαγή. Σώσε μας, Θεέ Σωτήρα μας, στό ὄνομα τῆς ἀγάπης τοῦ ὀνόματός σου!»

ΤΙ ΑΠΕΓΙΝΑΝ ΟΙ ΕΒΡΑΙΟΙ ΤΗΣ ΙΣΠΑΝΙΑΣ

Συνέντευξη στον **Henri Tincq** τοῦ **Henry Méchoulan**, ἱστορικοῦ, ἐπίτιμου διευθυντή ἐρευνῶν στό Ἐθνικό Κέντρο Ἐπιστημονικῶν Ἐρευνῶν τῆς Γαλλίας (C.N.R.S.)

Τί ἀπέγιναν οἱ Ἑβραῖοι τῆς Ἰσπανίας μετά τόν διωγμό τοῦ 1492 ἀπό τήν Ἰσπανία;

Πολλοί κατέφυγαν στήν Πορτογαλία, καθώς εἶχαν δώσει πίστη στά λόγια τοῦ βασιλιᾶ τῆς Πορτογαλίας Ἰωάννη Β', ὁ ὁποῖος, μέ ἀντάλλαγμα χρηματική ἀμοιβή, τούς εἶχε ὑποσχεθεῖ ὅτι θά τούς προσφέρει καταφύγιο γιά ὀκτώ μῆνες καί ὅτι κατόπιν θά τούς ἐβρῖσκε καράβια ὥστε νά μετακινηθοῦν πρὸς ἄλλες χῶρες. Οἱ συνθήκες ὅμως τίς ὁποῖες βρῆκαν οἱ Ἑβραῖοι στήν Πορτογαλία ἦταν ἄθλιες: ἄλλοι πουλήθηκαν σκλάβοι, ἄλλοι σφαγιασθηκαν, ἄλλοι ἀναγκάστηκαν διά τῆς βίας νά ἀλλαξοπιστήσουν, ἀφοῦ τούς ἔδωσαν τό βάπτισμα μέ σκοῦπες πού εἶχαν ἐμποτίσει μέ ἀγίασμα. Τά παιδιά, τά πῆραν ἀπό τίς οἰκογένειές τους καί τά ἔδωσαν σέ χριστιανικές οἰκογένειες.

Βαπτισμένοι κατ' αὐτόν τόν τρόπο, συνέχιζαν νά τελοῦν μυστικά τίς τελετές τῆς ἰουδαϊκῆς λατρείας καί ἄρα μπορούσαν νά κατηγορηθοῦν ἀπό τήν Ἱερά Ἐξέταση, πού στήν Πορτογαλία δημιουργήθηκε πολύ ἀργότερα (τό 1536) ἀπό ὅ,τι στήν Ἰσπανία. Ὄταν ἡ Πορτογαλία προσαρτήθηκε στήν Ἰσπανία τό 1580, ἡ ἰσπανική Ἱερά Ἐξέταση κυνήγησε τούς ἰουδαϊζόντες τῆς Πορτογαλίας. Παρόλα αὐτά, οἱ conversos κρυπτοεβραῖοι, καταφέρνουν, μέ κίνδυνο τῆς ζωῆς τους, νά μεταδώσουν τή θρησκεία τους ἀπό γενιά σέ γενιά.

Καί ἐκεῖνοι πού διάλεξαν τήν Ὀθωμανική Αὐτοκρατορία ἢ τήν Βόρεια Εὐρώπη;

Οἱ Ἑβραῖοι εἶχαν ἐγκατασταθεῖ στά ἐδάφη τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας πρὶν ἀπό τήν ἀφιξη τῶν Ἰσπανοεβραίων. Ἐνας ἀπό τούς πιό διάσημους ραβί-

νους εἰσηγήθηκε στόν σουλτάνο νά δοθεῖ καταφύγιο στους Ἰσπανοεβραίους καί ἔτσι μπόρεσαν νά ἐγκατασταθοῦν στίς σπουδαιότερες πόλεις τῆς αὐτοκρατορίας: στήν Κωνσταντινούπολη, τήν Ἀδριανούπολη, τή Σμύρνη, στή Θεσσαλονίκη στήν Ἑλλάδα, στό Σαφένδ στήν Παλαιστίνη. Ὁργανώθηκαν σέ κοινότητες ἀνάλογα μέ τίς κοινότητες στίς ὁποῖες ἀνήκαν στήν ἰβηρική χερσόνησο, καί διατήρησαν τή γλώσσα καί τά ἥθη καί τά ἔθμά τους. Ὁ σουλτάνος τούς συμπεριφέρθηκε καλά καί μάλιστα πῆρε καί κάποιους στήν Αὐλή ὡς συμβούλους. Ἡ ὀθωμανική ἐρμηνεία τοῦ Κορανίου τούς ἐπέτρεψε νά ζήσουν στήν Ὀθωμανική Αὐτοκρατορία πολύ καλύτερα ἀπό ὅ,τι σέ ἄλλες μουσουλμανικές χῶρες.

Ἀντίθετα, ἡ κοινότητα τῆς Βόρειας Εὐρώπης συγκροτήθηκε ἐκ τοῦ μηδενός. Τό 1492 δέν ὑπῆρχαν Ἑβραῖοι στό Ἀμστερνταμ. Μερικές οἰκογένειες «κρυπτοεβραίων» ἔφτασαν ἐκεῖ ἕναν αἰῶνα ἀργότερα. Ἡ πρώτη λοιπόν κοινότητα δέν αὐξάνεται μέ γρήγορους ρυθμούς. Οἱ Ἑβραῖοι γίνονται ἐδῶ ἀποδεκτοί διότι εἶχαν διωχθεῖ ἀπό τήν Ἱερά Ἐξέταση, ὅπως εἶχαν ὑποστεῖ διώξεις καί οἱ ἰδρυτές τῆς Δημοκρατίας τῶν Ἐνωμένων Ἐπαρχιῶν⁹, πού συστάθηκε κατά τή Μεταρρύθμιση καί πού βρισκόταν πάντα σέ πόλεμο μέ τήν καθολική Ἰσπανία.

Τό 1616, ἡ κωμόπολη τοῦ Ἀμστερνταμ παρέχει

9. Ἐνωμένες Ἐπαρχίες εἶναι τό ὄνομα πού πῆραν τό 1581 οἱ ἐπτὰ βόρειες ἐπαρχίες ἀπό τίς Δεκαεπτὰ Ἐπαρχίες ἢ Ἰσπανικές Κάτω Χῶρες. Στίς 2 Ἰουλίου 1581, οἱ ἐπτὰ αὐτές ἐπαρχίες ἀνακήρυσαν τήν ἀνεξαρτησία τους ἀπό τόν ἰσπανικό θρόνο καί δημιούργησαν μία ὁμοσπονδία, πού μὴν ἔχοντας ἡγεμόνα, πολύ σύντομα πῆρε τή μορφή Δημοκρατίας. Τό μεγαλύτερο ποσοστό τῶν κατοίκων ἦταν διαμαρτυρόμενοι, ὀπαδοί τῆς Μεταρρύθμισης.

Menasseh Ben Israel

στούς Ἑβραίους ἓνα καθεστῶς διαβίωσης πού ὀρίζει καί τίς προϋποθέσεις ἐγκατάστασης. Ἀπαγορεύεται κάθε εἶδους προσηλυτισμός ἐκ μέρους τους, καθῶς καί κάθε εἶδους σχέση μέ γυναῖκες χριστιανές ἢ μέ τό λιανικό ἐμπόριο. Τούς διατάζουν νά ἀσκοῦν τήν ὀρθόδοξη ἰουδαϊκή λατρεία ὥστε νά μὴν δημιουργηθοῦν καί ἄλλα σχισματικά ρεύματα στή νεοσύστατη Δημοκρατία. Ἡ κοινότητα αὐτή πού ποτέ δέν ξεπέρασε τά 2.000 ἄτομα, θά γνωρίσει μεγάλη ἀνθηση καί θά γίνει ἡ διτρίνα τοῦ παγκόσμιου ἰουδαϊσμοῦ τόν 17ο αἰῶνα. Θά ἀναδειχθοῦν ἐδῶ μεγάλες φυσιογνωμίες. Ὁ Ρέμπραντ κατοικεῖ στήν ἑβραϊκή γειτονιά. Ἀποτυπώνει σέ χαρακτηριστικά καί ζωγραφικούς πίνακες τούς κατοίκους της. Αὐτό πού τούς ἐνώνει εἶναι ἡ παγκοσμιότητα: ὁ Ρέμπραντ θά χαράξει τέσσερα χαρακτηριστικά πού θά εἰκονογραφήσουν τό ἔργο *La Piedra Gloriosa* τοῦ φίλου του ραβίνου Μενασσέχ μπέν Ἰσραέλ¹⁰.

Ἡ διάταξη τῆς καθαρότητος τοῦ αἵματος δέν εἶναι μία ἀπό τίς αἰτίες τῆς ἐξασθένησης τῆς Ἰσπανίας;

Ναί. Τήν οικονομική διαχείριση τοῦ Στέμματος τήν εἶχαν στά χέρια τους οἱ Ἑβραῖοι. Ὄταν αὐτοί ἐξορίστηκαν ἀπό τήν Ἰσπανία, τήν ἀνέλαβαν ξένοι, καί κυρίως οἱ Γενουάτες, πού κατέστρεψαν τήν Ἰσπανία. Καί αὐτή ἡ διάταξη μπλόκαρε κάθε ἐπιχειρηματική δρα-

στηριότητα. Ἡ ἰσπανική κοινωνία τά περιμένε ὅλα ἀπό τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ πού ἀρχικά ἐκδηλώνεται μέ τήν ἀφίξη τῶν ἐμπορικῶν πλοίων (πού τά ἔλεγαν γαλόνια) πού καταφθάνουν φορτωμένα μέ τά πλούτη τῆς Ἀμερικής. Τά μέλη τῆς ἑβραϊκῆς ἐλίτ πού ἔχουν μεταστραφεῖ στόν χριστιανισμό δέν θέλουν νά ἀναλάβουν πρωτοβουλίες ἀπό φόβο μήπως χαρακτηριστοῦν «κρυπτοεβραῖοι». Στήν πραγματικότητα, κάθε εἶδους προσπάθεια, κάθε ἔργο πού προδίδει τήν ἐπιθυμία ἐπιτυχίας, σηματοδοτεῖ ἐνταξή στόν ἰουδαϊσμό. Ὁ ἐπιτήδειος ἄνθρωπος δέν μπορεῖ παρά νά εἶναι *converso*, ἄρα δυνάμει «κρυπτοεβραῖος».

Ἐσεῖς συνδέετε τή διάταξη τῆς καθαρότητος τοῦ αἵματος μέ τόν ναζιστικό ἀντισημιτισμό;

Καί στίς δύο περιπτώσεις πρόκειται γιά ἓναν φυλετικό ἀντισημιτισμό, ἂν καί τά γεωπολιτικά καί ἱστορικά συμφραζόμενα εἶναι φυσικά ἐντελῶς διαφορετικά. Πάντως, καί στίς δύο περιπτώσεις ὁ Ἑβραῖος γίνεται τό ἐξιλαστήριο θύμα. Ἐχουμε τήν ἴδια ἐμμονή στήν καθαρότητα, τοῦ αἵματος στήν περίπτωση τῆς Ἰσπανίας, τῆς φυλῆς στήν περίπτωση τῶν Ναζί. Τό καθαρό γερμανικό αἷμα εἶναι τό καθαρὸ ἰσπανικό αἷμα! Ἀλλά βεβαίως, οἱ Γερμανοὶ δέν μπορεῖ νά ἔχουν διαβάσει τή σχετική ἰσπανική φιλολογία πού γράφτηκε γιά τό καθεστῶς τῆς *limprienza de sangre*. Ὁ ναζιστικός ἀντισημιτισμός ἐμπνέεται μᾶλλον ἀπό τό μεγάλο ρεῦμα τῆς γερμανικῆς φιλοσοφίας πού ἀνάγεται στόν Λουθηρο, καί περνάει ἀπό τόν Κάντ, τόν Χέγκελ, τόν Φίχτε καί τούς ἰδεολόγους παγγερμανιστές.

*Ὁ Henri Tincq εἶναι δημοσιογράφος καί θρησκευτολόγος.

Το παρόν κείμενο δημοσιεύτηκε στήν ἐφημερίδα *Le Monde* στίς 3 Αὐγούστου 2007

Μετάφραση - σημειώσεις: Ἀναστασία Μυλωνοπούλου

10. Manoel Dias Soeiro, γνωστός ὡς Menasseh Ben Israel (Λισαβόνα, 1604 - Middelburg, Ὁλλανδία, 1657): Ἀπό τίς μεγάλες φυσιογνωμίες τοῦ ἑβραϊσμοῦ, ραβίνος, συγγραφέας, διπλωμάτης καί πολιτικός ἡγέτης, φιλόλογος, τυπογράφος καί ἐκδότης, ἵδρυσε τό πρῶτο ἑβραϊκὸ τυπογραφεῖο τό 1626 στό Ἀμστερνταμ.

ΚΩΣΤΑ ΒΑΡΝΑΛΗ

Φείγ Βολάν τῆς Κατοχῆς

(προδημοσίευση)

Δημοσιεύουμε πιά κάτω ὀρισμένα χρονογραφήματα τοῦ Κώστα Βάρναλη γραμμένα στά σκληρά χρόνια τῆς Κατοχῆς, τά χρόνια 1942-43. Ὅλα τά χρονογραφήματα, ἐπιλογή - ἐπιμέλεια Γιώργου Ζεβελάκη, θά κυκλοφορήσουν προσεχῶς ἀπό τίς ἐκδόσεις «Καστανιώτη». Εὐχαριστοῦμε κι ἀπό τή θέση αὐτή τόν ἐπιμελητή Γ. Ζεβελάκη καί τίς ἐκδόσεις Καστανιώτη πού μᾶς ἐπέτρεψαν τήν παρούσα προδημοσίευση.

Ἄπό τήν «Εἰσαγωγή»
τοῦ Γιώργου Ζεβελάκη

ΚΟΙΝΟΣ ΠΑΡΟΝΟΜΑΣΤΗΣ στίς περισσότερες ἀπό τίς ὀδόντα μία συνολικά ἱστορίες εἶναι ἡ διαρκῆς φροντίδα γιά τήν ἐξεύρεση τροφῆς. Ἕνας ἀπελπισμένος ἀγώνας τῶν κατοίκων τῆς Ἀθήνας πού, μερικές φορές, φθάνει σέ κωμικοτραγικές καταστάσεις.

Παρελαύνουν κλέφτες γαϊδάρων, ψευτοζητιάνοι, λαχανοκουρσάροι, τρακαδόροι, λωποδύτες σταυρῶν τάφων, περιστεροθήρες μέ σφεντόνα καί ἄλλοι.

Ἡ πείνα πολλαπλασιάζει τοὺς ἰδιότυπους μικροαπατεῶνες μέ τίς κομπίνες τους: ἡ ξίικη ξυγαριά, ὁ αὐτόκλητος κοσμοδιορθωτής, χρυσοθήρες ὀδοντοστοιχιῶν, τραμποῦκοι παλικαράδες καί κλέφτρες παραδουλεῦτρες.

Τά πιά αὐτοβιογραφικά ἀλλά καί χαριτωμένα ἀφηγήματα περιστρέφονται γύρω ἀπό τό κρασί καί τίς τσέρνες: τύποι βαρελοφρόνων καί κρασοπουλιῶ πού φαντάζονται σάν γῆ τῆς ἐπαγγελίας.

Σ' ὄλα σχεδόν τά χρονογραφήματα ἔχει περάσει τό κλίμα τῆς Κατοχῆς, τότε πού «ἡ σκοτεινιά τῶν ἡμερῶν μαύριζε τήν ψυχῆ», ἀλλά δέν ἀπουσιάζουν ἡ παιγνιώδης διάθεση καί τό κέφι. Γράφονται ἀπό λόγιο προερχόμενο ἐκ τῆς ποιήσεως, σπάνια ἂν καί ὄχι μοναδική μετακίνηση σ' αὐτό τό εἶδος τοῦ λόγου, στό ὀποῖο διέπρεπαν κυρίως πεζογράφοι. Τά κείμενα εἶναι ἱμπεριονιστικά, συγκατοῦν στιγμές ὀμαδικῆς ζωῆς ἢ

μεμονωμένες συμπεριφορές προσώπων καί συγκροτοῦν μιά μικρή ἱστορία. Ἡ ἀφήγηση, εὐθύγραμμη καί παραθετική, κυλάει αὐθόρμητα παρά τά ἐνδιάμεσα ἀποσπάσματα καί τίς ἀπότομες ἀλλαγές: σάν νά ἀκολουθεῖ τήν αὐτόματη γραφή. Ὁ χρονογράφος βλέπει, ἀκούει, μαθαίνει καί καταθέτει τίς σκέψεις του, σέ τόνους ἠπιούς καί φιλικούς χωρίς ἐπεξεργασίες ἢ σκοπιμότητες. Ὁ γραπτός του λόγος ἔχει τή χαλαρότητα τοῦ

προφορικοῦ. Βρισκόμαστε χρονικά σέ μιὰ ἐνδιάμεση περίοδο κλειστοῦ κοινωνικοῦ ὀρίζοντα δίχως ὄρατότητα μέλλοντος. Οἱ κομματικοί δεσμοί ἔχουν ἀτονήσει καί οἱ ἰδεολογίες ἔχουν παραμεριστεῖ. Ὁ Βάρναλης ἔχει συγκλονιστεῖ ἀπό ὅσα συμβαίνουν γύρω του καί ξαναπαίρνει τό νῆμα τῶν «Μοιραίων» γιά νά ἐκφραστεῖ. Μέσα ἀπό τίς στήλες του στήν Πρωΐα, προσπαθεῖ νά ἐρθεῖ σ' ἐπαφή μέ τά προβλήματα, νά συμπαρασταθεῖ στόν κόσμο πού δεινοπαθεῖ. Ἐχει ἕναν τρόπο νά ἀποφορτίζει τήν ἀτμόσφαιρα καί στίς πύο δραματικές ὥρες. Διαθέτει σατιρική φλέβα, ὥστε καί στά τραγικότερα γεγονότα νά διακρίνει καί νά ἀναδεικνύει τό ἐνυπάρχον κωμικό στοιχεῖο. Ἐξάλλου ἀποδεχόταν τή διαπίστωση τοῦ Κονδυλάκη στό χρονογράφημά του γιά τίς πλημμύρες: «...οἱ ἀληθέστεροι τῶν δραματικῶν ποιητῶν εἶναι ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι εἰς τάς τραγωδίας τῶν παρεισάγον καί ἕν κωμικόν πρόσωπον, τό ὅποιον ἐνῶ μετριάζει τήν στυγνήν μονοτονίαν τῆς τραγωδίας, ἐξαίρει ἀφ' ἐτέρου διά τῆς ἀντιθέσεως τούς τραγικούς χαρακτήρας καί δίδει ἄριον χρωματισμόν τῆς ἀληθείας εἰς τό ἔργον».

Γιά νά μεταφερθοῦμε στίς συνθήκες στίς ὁποῖες γινόταν ἡ πρόσληψη τῆς καθημερινῆς συνεργασίας τοῦ Βάρναλη, θά παραθέσουμε τίς ἐπικεφαλίδες τῶν ἄλλων θεμάτων μιὰ συγκεκριμένη μέρα. Διαλέξαμε τό φύλλο τῆς 12ης Ἰανουαρίου τοῦ 1943, ὅπου δημοσιεύονταν τό χρονογράφημά του «Τό ψώνιο» [Ἐφημερίς «Πρωΐα», Διευθυντής: Γεώργιος Δ. Καραντζᾶς, Γραφεῖα: Στοά Πεσμαζόγλου, τιμή φύλλου δρχ. 100]:

- Ἀπόθησις τῶν Ρώσων ἐκ πολλῶν κατακνημένων μερῶν. Νέαι σοβαραί Σοβιετικάί ἀπώλειαι εἰς ἄνδρας καί τάνκς. Δεκατρία δεξαμενόπλοια πλήρη ὑγρᾶς καυσίμου ὕλης κατεβυθίσθησαν προχθές ὑπό γερμανικῶν ὑποβρυχίων
- Κατηγορηματική διάψευσις τῶν φημῶν περί δήθεν πολιτικῆς ἐπιστρατεύσεως
- Φιλολογικά συζητήσεις: Ἡ κριτική τῆς κωμωδίας καί ἡ κωμωδία τῆς κριτικῆς, τοῦ κ. Ἄγγελου Τερζάκη
- Ἡ ἐξέλιξις τῶν ἐπιχειρήσεων εἰς τήν Ρωσίαν καί Ἀφρικήν
- Εἰς τό περιθώριον τῶν γεγονότων
- Ἐνα βιβλίον μυστηρίων καί θαυμάτων: Ἀνάμεσα στούς μάγους τοῦ Θιβέτ, τῆς κ. Ἀλεξάνδρας Ντελαβινέντ (115ον)
- Αἱ ἐπιφυλλίδες τῆς «Πρωΐας»: Τοπία καί ἄνθρωποι, τοῦ κ. Πέτρου Χάρη
- Ἡ ὁδός τοῦ Μαρτυρίου ἐνός λαοῦ: Ἡ Γαλλία καί «ἡ ἰδέα τῆς ἐκδικήσεως», ὑπό τοῦ κ. Καμίλλου Μωκλαίω
- Ἡ Μ. Βρετανία ἀδυνατεῖ νά ἐνεργήσῃ μεγάλης ἐκτάσεως ἐναερίου ἐπιθέσεις
- Οἱ Ἰάπωνες ἐτοιμάζουν δράσιν εἰς Αὐστραλίαν
- Ἡ τιμή τῶν σιγαρέττων - Νέα προθεσμία γιά τά δελτία

- Δρυμάτατον ψύχος εἰς τήν Μακεδονίαν
- Ὁ στρατηγός Πάγκαλος διά τά σχέδια τοῦ Στάλιν
- Τά γενέθλια τοῦ στρατάρχου Γκαίρινγκ
- Εἰς τήν Τουρκίαν θά διεξαχθοῦν ἐκλογαί
- Ἡ Α.Ε. ὁ πρεσβευτής κ. Νουμπάχερ ἐδέχθη Ἑλληνας ἐργάτας
- Πῶς βλέπουν εἰς τήν Μ. Βρετανίαν τόν πόλεμον
- Οἱ περιορισμοί τῆς καταναλώσεως ρεύματος
- Ἀπό πρωΐας εἰς πρωΐαν: Τό θῦμα (Γ. Ἄννινος)
- Ραδιόφωνον: πρόγραμμα
- Θεάματα, Κοινωνικά, Πένθη, Διαφημίσεις

Στό συγκεκριμένο φύλλο ἀπουσιάζουν φωτογραφίες καί γελοιογραφίες, ἐλλείψεις πού παρατηροῦνται σέ ὅλον τόν ἐλεγχόμενο Τύπο ἐκείνων τῶν χρόνων. Στίς φωτογραφίες θά μπορούσαν νά παρεισφρήσουν ἀνεπιθύμητες γιά τούς κρατοῦντες σκηνές φρίκης, ἐνῶ οἱ γελοιογραφίες ἤ θά προκαλοῦσαν τόν βασανισμένο κόσμο μέ τήν ἀμέριμνη εὐθυμία τους ἢ τίς Ἀρχές μέ τήν τυχόν δεικτική τους σάτιρα. Τίς ἐλλείψεις κάλυπταν τά παιγνιώδη καί εὐέλκτα χρονογραφήματα, οἱ μόνες αἱθρίες περιοχές τῆς ἐφημερίδας στή γενική κατήφεια τῶν σελίδων. Ἦταν ἡ τελευταία περίοδος πού ἡ εἰκόνα δρέθηκε σέ μειονεκτική θέση ἔναντι τοῦ λόγου.

Ἄν τό χρονογραφεῖν εἶναι δύσκολη δουλειά σέ καιρό εἰρήνης, τήν Κατοχή ἦταν λίαν ἐπικίνδυνη ἀπασχόληση. Μιά λέξη κοινωνικῆς κριτικῆς παραπάνω, μπορούσε νά σέ ὀδηγήσει στό Χαϊδάρι, ἐνῶ μιὰ ἐκφραση ἐπαινετική νά σοῦ ἀποδώσει πρόθεση συνεργασίας Ὁ Βάρναλης κατόρθωσε νά ξεφύγει τίς κακοτοπιές ἰσορροπώντας σάν ἀκροβάτης. Ἡ Ἀπελευθέρωση τόν βρῆκε ἀκμαῖο καί ἀγωνιστή καί σιγά σιγά ἐπανῆλθε στή θέση τοῦ βάρδου τοῦ λαοῦ καί τῆς ἐπανάστασης.

Τά χαμηλόφωνα γραπτά του, τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, γρήγορα λησμονήθηκαν. «Ἄλλο ἀέρα θέλουν γιά ν' ἀρέσουν, ἄλλη “μετουσίωση”».* Ἐνας λόγος προσωπικός, ἄδολος, στοχαστικός, δέν μπορούσε ν' ἀκουστεῖ μέσα στόν ὀρυμαγδό τῶν μεταπολεμικῶν συγκρούσεων.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΖΕΒΕΛΑΚΗΣ

* Στίχος τοῦ Μανόλη Ἀναγνωστάκη.

Λάχανα και παλτά

ΟΙ ΔΥΟ ΑΥΤΟΙ, ἄσχετοι ὡς τώρα κόσμοι, τὰ λάχανα καί τὰ παλτά, βρεθήκανε ξαφνικά «σύντροφοι ἐν ὄπλοις». Τούς πλησίασε καί τούς συνέδεσε ἡ ἴδια μοίρα: ὁ κίνδυνος τῆς κλοπῆς. Γιατί μέ τήν ἔλλειψη ἀφ' ἑνός καί μέ τήν ἀνατίμηση ἀφ' ἑτέρου ὄλων τῶν εἰδῶν, τὰ λάχανα καί τὰ παλτά πήρανε μεγάλη ἀξία καί γίνανε ὁ στόχος τῶν λωποδυτῶν.

Τὰ λάχανα βρισκονται στά περιβόλια, τὰ παλτά στίς κρεμάστρες. Τεραστία τοπική ἀπόσταση χωρίζει αὐτούς τούς δύο θησαυρούς. Τά λάχανα κλέβονται τή νύχτα, τὰ παλτά βουτιοῦνται τήν ἡμέρα. Τεραστία λοιπόν καί ἡ χρονική ἀπόσταση πού χωρίζει τά δύο πολεμικά πεδία. Κι ὅμως, ὅπως εἶπαμε, ὁ κίνδυνος τά συνδέει σ' ἕνα ἐνιαῖο μέτωπο.

Οἱ κουρσάροι τῶν περιβολιῶν στίς ἐξοχικές συνοικίες καί στά προάστια δουλεύουνε τή νύχτα. Καί ἡ δουλειά γίνεται ὄχι καί πολύ ἀργά. Ἀπάνου στόν πρῶτον ὕπνο τῶν νοικοκυραίων. Γιατί μέ τήν ἀφωτισία τῶν δρόμων «κουρνιαζοῦνε» ὄλοι οἱ ξωτάρηδες νωρίς, ἐνῶ οἱ λωποδύτες «ἀγγραυλοῦν». Πηδοῦνε τίς μάντρες (φυσικά, ὅταν δέν ὑπάρχει σκυλί) καί λεηλατοῦν τά κουνουπίδια, τίς μάπες, τά πράσα, τά μανταρίνια, τά λεμόνια. Τά τσουβαλιάζουν ὄλ' αὐτά, τά φορτώνονται στήν πλάτη καί τήν ἄλλη μέρα τά μοσκοποῦλανε στήν ἄλλη ἀκρη τῆς γῆς – κ' ἐπιμένουν στίς «μαῦρες» τιμές, γιατί «δέν τούς συμφέρει παρακάτου».

Οἱ ἐπιχειρήσεις ἐναντίον τῶν παλτῶν γίνονται τήν ἡμέρα. Ὅσο χρειάζεται τό σκοτάδι στούς λαχανοκουρσάρους γιά νά μή φαίνονται, τόσο χρειάζεται τό φῶς στούς παλτοθήρες γιά νά φαίνονται. Αὐτοί οἱ τελευταῖοι παρασταίνουνε τό ζητιάνο. Καί φυσικά, μονάχα τήν ἡμέρα μποροῦνε νά μπαίνουνε «μέ τό λεύτερο» στίς αὐλές τῶν σπιτιῶν, ν' ἀνεβαίνουνε τίς σκάλες τῆς ὑπηρεσίας ἢ νά χτυπᾶνε τό κουδούνι τῆς κυρίας εἰσόδου. Ἄν εἶναι λίγοι ὅσοι ἔχουνε περιβόλι, εἶναι πολλοί ὅσοι ἔχουνε παλτά. Ἐπομένως, αὐτοί οἱ ψευτοζητιάνοι εἶναι πραγματικός δημόσιος κίνδυνος. Κι ὄλοι πρέπει νά ἔχουνε τό νοῦ τους ὅταν ἀκοῦνε βήματα στήν αὐλή καί στήν ἀνεμόσκαλα ἢ ἀκούσουν τό κουδούνι τῆς πόρτας.

Ἄσα παραδείγματα ἀναφέρω εἶναι γεγονότα. Φυσικά, ὑπάρχουνε πλήθος ἄλλα πού τά ξέρονε μονάχα οἱ παθοί.

Χτυπᾶνε τό κουδούνι στίς δύο τό ἀπόγευμα. Ἐνόχληση, θά πεῖτε. Μακάρι νά ἦτανε μονάχα ἡ ἐνόχληση. Ἡ νοικοκυρά ἀνοίγει τήν πόρτα. Καί ἰδού παρουσιάζεται ἡ ἐλεεινή φάτσα τοῦ ψευτοζητιάνου ἀξούριστη καί ἀπλυτή. Ὁ κουρελής προβάλλει τό τενεκεδάκι του καί ζητεῖ λίγο φαγάκι.

– Περιμένε μιά στιγμή, τοῦ λέει ἡ νοικοκυρά.

Καί μπαίνει μέσα νά τοῦ βάλει μερικά ρεβίθια στό τενεκεδάκι. Ὅταν ὅμως γύρισε πίσω, ὁ «δυστυχής» ἄνθρωπος εἶχε γίνει ἀφαντος. Εἶχε ἀρπάξει τό παλτό τοῦ κυρίου ἀπό τήν κρεμάστρα κι ἄφησε στήν πονετική κυρία τό τενεκεδάκι του γιά ξεπληρωμή. Ὁ ἄνθρωπος δέν ἤθελε νά ἔχει ὑποχρεώσεις. *Do ut des.*

Μιά ἄλλη νοικοκυρά εἶχε ἀνεβεί στήν ταράτσα νά κατεβάσει κάρβουνα γιά τό τζάκι. Ἄφησε ὅμως τήν πόρτα τῆς κουζίνας ἀνοιχτή. Ἐνα λεπτό θά ἔλειπε. Ὅμως ὄλα τά δυστυχήματα γίνονται σέ διάστημα μικρότερο ἀπό ἕνα δευτερόλεπτο. Ὁ «ζητιάνος» ἀνέβηκε σιγά σιγά στήν ἀνεμόσκαλα, εἶδε τήν πόρτα ἀνοιχτή, βούτηξε ἀπό τό τζάκι τόν τέντζερη μέ τό φαγί, τράβηξε καί μιά κουβέρτα ἀπό τόν καναπέ γιά νά τυλίξει τόν τέντζερη (τί, νά κάψει τά χέρια του ὁ χριστιανός;), πήρε κ' ἕνα τσουβάλι νά κρύψει τήν κουβέρτα – κ' ἔγινε ἀφαντος.

Βλέπετε πῶς οἱ γυναῖκες εἶναι τά κύρια θύματα τῶν ψευτοζητιάνων καί πῶς ἂν οἱ ψευτοζητιάνοι αὐτοί δέν βροῦνε παλτά (πού εἶναι ὀλάκερη περιουσία), βουτᾶνε ὅ,τι ἄλλοι τύχει μπροστά τους. Τό ἴδιο καί οἱ κουρσάροι τῶν περιβολιῶν δέν παίρνουνε μονάχα τά λάχανα, παρά καί τίς ὄρνιθες, ἂν ὑπάρχει κοτέτσι κι ἂν ἡ νύχτα εἶναι θεελλώδης καί τό νερό πέφτει ἀνελέητο.

Ἐπάρχουν ὅμως καί περιπτώσεις πού τήν παθαίνουνε κ' οἱ ἄντρες καί μάλιστα οἱ ἔξυπνοι. Στό χῶλ κάποιος ἐφημερίδας μπῆκε μέ τό σουρούπο ὁ ἐπιχειρηματίας τῶν παλτῶν. Τά ἠλεκτρικά φῶτα δέν εἶχαν ἀνάψει ἀκόμα καί σκότος «ψηλαφητόν» ἐπικρατοῦσε καί στά γραφεῖα καί στό διάδρομο. Ὅλοι οἱ συνάδελφοι ἦσαν μαζεμένοι σ' ἕνα γραφεῖο καί κουβεντιάζανε, χωρίς νά βλέπονται. Ὁ «ψηλαφητής τοῦ σκότους» προχώρησε στό διάδρομο (φυσικά, δέν τόν εἶδε κανένας) κι ἀπό τό πρῶτο γραφεῖο πού βρέθηκε μπροστά του ἄρπαξε τό καλύτερο παλτό τοῦ πιό θερμοῦ νέου. Κ' ἔφυγε, ὅπως ἦρθε.

Συμπέρασμα: Δυσπιστεῖτε στούς ζητιάνους τῆς ἡμέρας καί στούς ἐπισκέπτες τοῦ δειλινοῦ. Κι ὅσοι ἔχετε περιβόλια καί κήπους καί δέν ἔχετε σκύλο, νά φᾶτε τά λαχανικά σας ἄγουρα, πρὶν τά φᾶν οἱ ἄλλοι ὠριμα.

Ὁ ἄφρων μαυραγορίτης

«ΕΙΠΕΝ ΑΦΡΩΝ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ: Ψυχὴ ἔχεις πολ-
λά ἀγαθὰ. Φάγε, πίε, εὐφραίνου». Ἀλλὰ τὴν ἴδια νύ-
χτα ὁ ἄγγελος τὸν ἐκάλεσε νὰ τὰ μαζέψει γιὰ τὸ αἰώ-
νιο ταξίδι.

Ὁ ἄφρων τοῦ Εὐαγγελίου εἶναι ὁ ἔξυπνος τῆς ζωῆς.
Ὁ μαυραγορίτης. Μὲ τὴ διαφορὰ πῶς δὲ βάζει λόγο
στὴν «ψυχὴ» του. Δὲν ἔχει τέτοιο πράμα. Ἔχει κοιλιὰ.
Ὅταν, λοιπόν, στρώνεται στὸ τραπέζι καὶ στρογγυλο-
κάθεται, χαϊδολογᾷ τὴν κοιλιὰ του, πού τοῦ κρέμεται
ὡς τὰ γόνατα, καὶ τῆς λέγει: «Ψυχὴ μου (=πολυαγα-
πημένη μου!) ἔχεις ὅλα τὰ καλὰ. Φάγε, πιές καὶ γλέ-
ντησε... Αὐριο θὰ πεθάνουμε... Κόσμε ψεύτη. Χάρο κλέ-
φτη...»

Καὶ πραγματικά, ἓνα «αὐριο» πέθανε ξαφνικά κι
αὐτὸς καὶ ἡ κοιλιὰ του γεμάτοι ὡς τὰ μπούνια.

Καὶ νὰ πῶς ἔγινε αὐτὸ τὸ πράμα: Ὁ μαυραγορίτης,
ἓνας περιβολάρης, εἶχε ἀγοράσει τὴν προηγούμενη μέ-
ρα τὴν πρώτη του πολυκατοικία στὴν Ἀθήνα. Ἀπὸ τὸ
χωριὸ στὴν πρωτεύουσα, ἀπὸ τὴν καλύβα στὸν ἔβδο-
μο οὐρανὸ! Εἶχε ὑπογράψει τὰ συμβόλαια, εἶχε πλη-
ρώσει ἓνα τσουβάλι ἑκατομμύρια καὶ τὴν ἄλλη μέρα
θὰ ἔμπαινε στὸ παλάτι του ἐν χορδαῖς καὶ ὄργανοις
νὰ ἐνθρονισθεῖ ὡς ἄρχων τοῦ κόσμου. Μπροστὰ θὰ
πήγαινε ἡ Ἀφθονία μὲ τὸ κέρασ τῆς Ἀμαλθείας γεμά-
το μπάμπιες, κολοκυθάκια, ντομάτες. Ἀπὸ τὸ δεξι-
μπράτσο θὰ τὸν κρατοῦσε ἡ θεὰ Τύχη κι ἀπὸ τὸ ξερ-
δί ὁ θεὸς Πλούτος. Καὶ θ' ἀφηνότανε νὰ τὸν σέρνονε
οἱ θεοὶ μεθυσμένον ἀπὸ τὴν εὐτυχία, ὅπως οἱ Βακχι-
δες σέρνονε τὸ μεθυσμένο ἀπὸ τὰ κρασιά Σιληνὸ στά-
ταμπλό τοῦ Ροῦμπενς. Καὶ κοιτάζοντας γύρω τὰ κο-
ροῖδα, πού θὰ τὸν θαυμάζανε, θὰ τοὺς μουρμούριζε:

– Ἐν ἰδρῶτι τοῦ προσώπου σας φαγεῖν τὸν ἄρτον
μου!...

Γιὰ νὰ γιορτάσει λοιπόν αὐτὸ τὸ κοσμοϊστορικό γε-
γονός παρέθεσε δεῖπνο στὸν πρώην ἰδιοκτήτη, στὸ δι-
κηγόρο, στὸ μεσάζοντα καὶ στοὺς φίλους. Δεῖπνο πού
θὰ τὸ ζήλευε κι ὁ Λούκουλλος: μιά φοβερὴ ἀπλάδα
μακαρόνια μὲ μπόλικη σάλτσα καὶ τυρί, ὀλάκερο ἄρνι

μέ πατάτες στὴ λαμαρίνα, κρασί ἀπὸ τὸ βαρέλι (Ἄ!
ὄλα κι ὄλα! τὸ κρασί πρέπει νὰ πίνεται μὲ τὴ φυσικὴ
του δροσιά, μόλις τραβιέται ἀπὸ τὴν κάνουλα! Ὅχι
πάγο!...) καὶ στὸ τέλος τὰ ἐντόσθια καὶ τὸ κεφαλάκι
λαδορίγανη γιὰ μπεκρὴ μεζέ. Κι ἄφησε πιά τὶς σαλά-
τες, τὰ φρούτα, τὰ τυριά, καθὼς καὶ τὰ ὄρεχτικά, ἀ-
πὸ τὴ μυρωδάτη σαρδέλα (σαρδέλα – μία μπέλα!), ἴ-
σαμε τὴν «ταραμοσαλάτα» ἀπὸ αὐγὰ ρέγκας! Τὸ δεῖ-
πνο ἔπρεπε νὰ μείνει ἱστορικό. Ὁ ἄνθρωπος τοῦ ἀγροῦ
ἔκαμνε τὴν πρώτη του εἴσοδο στὴ μεγάλη ζωὴ τῶν πό-
λεων. Δυστυχῶς ἡ ζωὴ ἦτανε πολὺ μικρὴ γιὰ ἓναν τό-
σο μεγάλον ἄνθρωπο.

Φάγανε ὅλοι κ' ἤπιανε μέχρι διαρρηξέως.

– Μὴ σταματᾶτε, φώναζε ὁ Ἀμφιτρώων στοὺς κα-
λεσμένους του. Ἔχουμε κι ἄλλους μεζέδες: μαρίδες τῆς
ῶρας κι αὐγὰ τηγανητὰ μὲ λουκάνικο. Θὰ δοκιμάσου-
με καὶ τὸ τέταρτο βαρέλι. Ἔστειλα νὰ τὸ ἀνοίξουμε...

Ἔστειλε μαζί καὶ κάλεσε τὰ «κλαλήματα»: λαγούτο,
κανόνι καὶ κλαρίνο!

– Καὶ τώρα θὰ χορέψουμε:

*Τὴν πί – μωρέ – τὴν πίτα
πό φάγε ὁ σπανός, ἀμάν!*

Καὶ ἡ κοιλιὰ τοῦ κύρ Χαράλαμπος «ἠγεῖτο τοῦ...
στομαχίμου ἐκείνου χοροῦ».

– Νὰ μᾶς ζήσεις, ἀφέντη! Τέτοιοι ἄνθρωποι πρέπει
νὰ ἔχουνε τὰ λεφτά...

– Ἄιντε καὶ μὲ καλὸ γιὰ τὴ δεύτερη πολυκατοικία...

– Σέ ἀνά-δυὸ μῆνες, ἀπάντησε ὁ κύρ Χαράλαμπος
κλείνοντας τὸ μάτι.

Ὅλη τὴ νύχτα εἶχε ἀναστατωθεῖ τὸ χωριό. Ἀλλ' ὁ
κύρ Χαράλαμπος δὲ θ' ἀναστηθεῖ πιά. Γιατί, ὅταν κα-
τὰ τὴ χαραυγὴ τελείωσε τὸ γλέντι κι ὁ «ἀφέντης» ἔ-
πεσε νὰ κοιμηθεῖ, δὲν ξύπνησε πιά. Ἀντὶ ν' ἀνεβεῖ, ὅ-
πως σχεδίαζε, στὸν ἕβδομο οὐρανὸ τῆς πολυκατοικίας,
κατέδηκε στὰ ἄπατα τοῦ Ἄδη.

Ἄς ἔτρωγε λιγότερο...

Ἡ ἀλληλεγγύη τῶν ζώων

ΔΥΟ ΣΚΥΛΙΑ, ἓνα μεγάλο κ' ἓνα μικρό (ὄχι στήν ηλικία, παρά στό μπόι), στήν ὁδὸ Πατριάρχου Ἰωακείμ λύσανε τὸ ἐπαιτιστικὸ τους πρόβλημα μέ τόν πιό ἐξυπνο τρόπο. Γιατί τὰ ζῶα, ἀντίθετα μέ τή γνώμη τῶν ἀρχαίων καί τῶν σχολαστικῶν φιλοσόφων τοῦ Μεσαίωνα, δέν ἔχουνε μονάχα «αὐξητική ψυχή», ἔχουνε καί «λογική». Κ' ἡ λογική τους εἶναι πιό στέρεη ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων γιατί λειτουργεῖ καί βρίσκει λύσεις ἀπάνω στήν πράξη καί γιά σκοποὺς πραχτικούς.

Τὰ δύο λοιπὸν αὐτὰ σκυλιὰ κάνανε ἑταιρεία. Πηγαίνουνε στά σπίτια καί ξύνουνε τίς πόρτες μέ τὰ μπροστινά τους πόδια. Κι ὅταν ἀνοίξει ὁ νοικοκύρης, τοῦ ... φιλοῦνε τὸ χέρι. Κανένας δέ βαστάει νά τοὺς ἀρνηθεῖ ἓνα κόκαλο (ἂν ἔχει) ἢ μιὰ μπουκιά ψωμί. Ὅπως ὁ λύκος τοῦ Ἀγγοῦμπιο, πού τόν ἔφερε σέ θεογνωσία ὁ Ἅγιος Φραγκίσκος τῆς Ἀσίζης μέ τὸ κήρυγμά του καί τόν ἔκανε νά μὴν τρώγει κρέας, πήγαινε ἀπὸ πόρτα σέ πόρτα τοῦ χωριοῦ καί ζητοῦσε τὸ φαγί του, ἔτσι, μέ «τοῦ κύκλου τὰ γυρίσματα», καί τὰ δύο σκυλιὰ τοῦ Κολωνακιοῦ πηγαίνουν ἀπὸ πόρτα σέ πόρτα καί τρέφονται, χωρὶς νά τοὺς ἔχει ἀνοίξει τὰ μάτια τὸ θεῖον κήρυγμα, παρά μονάχα ἡ ἐξυπνάδα τους.

Ἄλλὰ στήν περίπτωση αὐτὴν τῶν δύο τετραπόδων πρέπει νά θαυμάσει κανεὶς ὄχι τόσο τὴν ἐξυπνάδα τους, παρά τὸ συναίσθημα τῆς ἀλληλεγγύης. Τὸ ἓνα ὑποστηρίζει τὸ ἄλλο καί μοιράζονται τὰ κέρδη μέ ὅλη τὴ δυνατότητα δικαιοσύνης – χωρὶς συμβόλαια, χωρὶς τεφτέρια, χωρὶς ἀριθμητική.

Αὐτὸ τὸ συναίσθημα τῆς ἀλληλεγγύης δέν εἶναι μονάχα προνόμιο τοῦ ἀνθρώπου, πού λέγεται «ζῶον λογικὸν ἄπτερον»! Τὸ ἔχουνε καί τὰ ζῶα. Μιὰ φορὰ πεζοποροῦσα (εἶχα μουλάρι, ἀλλὰ μόλις τὸ καβαλίκευα, σηκωνότανε ὀρθιο ὅσο νά μέ ρίξει χάμου) ἀπὸ τὸ Κράσι τῆς Κρήτης στό Ἡράκλειο. Ἐντεκα ὥρες δρόμος! Στά μισὰ τοῦ δρόμου συνάντησα κ' ἓναν ἄλλον πεζοπόρο, ἓναν ἀγωγιάτη, πού πήγαινε μέ τὸ μουλάρι του κ' εἶχε μαζί του καί δύο σκυλιὰ, ἓνα μεγάλο κ' ἓνα μικρό, δεμένα ἀναμεταξύ τους μ' ἓνα μακρὺ σκοινί! Τὸ μεγάλο ἀντεχε στήν πεζοπορία. Τὸ μικρὸ ὅμως εἶχε ἀποστάσει. Προχωροῦσε λίγο κ' ὕστερα καθότανε λαχανιασμένο, μέ τὴ γλώσσα ἔξω, καί τὰ παγίδια του ἀνοιγοκλειούσανε σά φυσαρμόνικα. Ὅταν τὸ μικρὸ καθότανε σκοτωμένο ἀπὸ τὴν κούραση, τὸ μεγάλο σταματοῦσε, μισόκλεινε τὰ μάτια του μέ συμπόνια καί τὸ περίμενε νά συνέλθει. Ὁ ἀγωγιάτης μέ τὸ μουλάρι του τραβοῦσε τὸ δρόμο του χωρὶς νά προσέχει τί γινότανε πίσω του. Κι ὅταν ἀπομακρυνότανε πολὺ, τὸ μεγάλο σκυλί τέντωνε σιγὰ τὸ σκοινὶ μιὰ-δύο φορές,

σά νά χτυποῦσε κουδούνι, γιά νά εἰδοποιήσει τὸ σύντροφό του πὼς μείνανε πολὺ πίσω κ' ἔπρεπε νά φτάσουνε τὸ ἀφεντικό τους.

Μιὰν ἄλλη φορὰ, μπαίνοντας νύχτα στό σπίτι μου, βρῆκα δύο γάτες μέσα στήν κουζίνα. Εἶχανε μπεῖ ἀπὸ τὴν ταράτσα τῆς αὐλῆς, πού ἔφτανε ὡς τὴ στέγη τοῦ ἀντικρινοῦ σπιτιοῦ κ' ἡ πόρτα τῆς ἔμενε ἀνοιχτὴ τὸ καλοκαίρι. Ἡ πρώτη, ἅμα μέ εἶδε, πήδηξε κατὰ τὴν ταράτσα. Ἡ ἄλλη ὅμως ἦτανε χωμένη μέσα στὸν τενεκέ τῶν σκουπιδιῶν καί μονάχα τὰ καπούλια τῆς κ' ἡ οὐρά τῆς μένανε ἔξω. Αὐτὴ δέ μέ πήρε χαμπάρι. Ἡ πρώτη ὅμως, καθὼς περνοῦσε ἀπὸ δίπλα τῆς σά σαγίτα, τὴν ἐχτύπησε στά καπούλια μέ τὸ ἓνα τῆς πόδι, γιά νά τὴν εἰδοποιήσει γιά τὸν κίνδυνο. Ὅσο νά φτάσω, εἶχε τιναχτεῖ κι αὐτὴ ἔξω. Νά λοιπὸν κ' ἓνα ἄλλο παράδειγμα ἀλληλεγγύης τῶν ζώων. Φυσικὰ οἱ ζωολόγοι ἀναφέρουν ἄπειρα τέτοια παραδείγματα· αὐτὰ ὅμως πού σοῦ λέω ἐγώ, τὰ εἶδα μέ τὰ μάτια μου.

Ἄλλὰ μιὰ καί τὸ φερε ἡ κουβέντα, θά σοῦ διηγηθῶ κ' ἓνα ἄλλο περιστατικό, ὅπου ἀποδείχεται ἡ ἀφάνταστη ἐξυπνάδα μερικῶν ζώων. Στὸ Παρίσι ἔμενα σέ μιὰν οἰκογενειακὴ πανσιόν. Ὁ γιός τῆς νοικοκυρᾶς, πού ἔλειπε στό Ἀλγέριο, ἦρθε τὴν Πρωτοχρονιά γιά νά περάσει τίς γιορτές στό σπίτι του. Ἄλλὰ δέν ἦρθε μοναχός. Ἐφερε καί μιὰ μαϊμού. Αὐτὴ ἡ μαϊμού ἦτανε μεγάλο βάσανο γιά ὄλους. Παρ' ὅλη τὴν ἀλυσίδα τῆς, κατόρθωνε νά ξεφεύγει καί νά τὰ κάνει θάλασσα. Τὴ νύχτα τῆς Πρωτοχρονιάς περίσσεψε ἓνα πόδι ἀπὸ τὴ γαλοπούλα, καί τὸ βάλανε μέσα στό «φανάρι», πού ἦτανε κρεμασμένο ἀπὸ τὸ ταβάνι. Ἡ μαϊμού ὅμως τὸ μυρίστηκε. Σκαρφάλωσε στό φανάρι, ἔφαγε τὸ πόδι τῆς γαλοπούλας καί γιά νά μὴν τὴν καταλάβουν ἔβαλε στὴ θέση του ἓνα... σπαρματσέτο. Ἡ μαϊμού βλέπεις εἶναι μισός ἀνθρώπος. Καί γι' αὐτὸ ὄχι μονάχα ξέρει νά κλέψει, ἀλλὰ καί φροντίζει νά μὴν πιαστεῖ.

Ἡ ἀγάπη τῆς πόλεως

ΑΘΗΝΑ, πόλις τοῦ φωτός! «ὦ ται λιπαραὶ καὶ ἰσοτέφανοι καὶ αἰοίδμοι – ... κλειναὶ Ἀθηναί, δαιμόνιον πτολίεθρον!» Ἀπ' ὅλ' αὐτὰ τὰ ἐξαίσια χαρίσματα πού ἔψαλε ὁ Πίνδαρος, ἡ σημερινὴ Ἀθήνα διετήρησε μονάχα τῆς «λιπαρότητος». Ὅσο καὶ νὰ φροντίζουνε τὰ καμιόνια τῆς δημαρχίας νὰ μαζεῦνουνε τ' ἀπορρίμματα πού κατεβάξουν ἀπὸ τὸ σπίτι οἱ νοικοκυράδες μὲ τὸν τενεκέ, ὅταν ἀκοῦνε τὸ κουδούνι νὰ χτυπᾶ τὴν ὀρισμένη του ὥρα, οἱ περισσότεροὶ τὰ πετᾶνε στὸ δρόμο ἢ στὴν πλαγιὴ μάντρα καὶ ἡσυχάζουν.

Ἡσυχάζουν! Γιατί ὁ παλιὸς ἀτομικισμὸς, πού εἶχε ὡς τυπικότερη ἐκδήλωσή του τὴ θρυλικὴ «μονοκατοικία», συνεχίζεται μὲ τὴν περιφρόνηση ὅλου τοῦ κόσμου πού βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὴν πόρτα τοῦ καθενός. Ὁ δρόμος, καὶ μάλιστα τὸ πεζοδρόμιο, θεωροῦνται ὄχι ἀπλῶς ξένος κόσμος, ἀλλὰ κ' ἐχθρικός. Κανεὶς δὲν ἔχει τὸ αἶσθημα πὼς ἡ πόλις εἶναι δική του κ' ἐπομένως πὼς ἔχει τὴν ὑποχρέωση νὰ τὴν ἀγαπᾶ καὶ νὰ τὴ φροντίζει. Ρίχνουν λοιπὸν τὰ σκουπίδια ἔξω κὶ ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα δὲν τοὺς νοιάζει ἂν θρωμᾶ ἢ συνοικία κὶ ἂν ἡ ὑγεία, ὄχι μονάχα τῶν ἄλλωνῶν, πάρα καὶ ἡ δική τους πρῶτα-πρῶτα κινδυνεύει.

Τί κέφι νὰ σοῦ δώσει μιά πολιτεία μὲ τέτοια ἐμφά-

νιση! Ὅταν βγαίνει κανεὶς ἀπὸ τὸ σπίτι του μὲ τὸ κεφάλι γεμάτο σκοτοῦρες ἀντὶς νὰ ἰδεῖ λουλούδια στοὺς φράχτες καὶ στὰ μπαλκόνια, ἀντὶς ν' ἀνασάνει τὸν καθαρόν ἀέρα γεμάτον ἀπὸ τὴν ἀνοιξιὰτικὴ μοσκοβολία κὶ ἀντὶς ν' ἀκούσει τὰ πουλιά νὰ τιτιβίζουνε στὰ κλώνια (μιλῶ γιὰ κείνους πού κατοικοῦνε στὶς ἐξωτερικὲς συνοικίες), βλέπει στοὺς δρόμους καὶ στὰ πεζοδρόμια σκόρπια σκουπίδια.

Ἡ εὐθύνη δὲν εἶναι τοῦ δήμου, ἀλλὰ τῶν ἰδιωτῶν. Ὁ δήμος κάνει ὅ,τι εἶναι δυνατό, μὰ οἱ ἰδιῶτες δὲν βοηθᾶνε. Πολὺ ὀλίγοι σκουπίζουνε τὰ πεζοδρόμια τῶν σπιτιῶν τους ἢ τῶν καταστημάτων τους. Τὸ θεωροῦν ἀγγαρεία πρὸς ξένους!

Τὸ καλοκαίρι ὁ κίνδυνος τῆς δημοσίας ὑγείας θὰ μεταθεῖ ἀπὸ τοὺς δρόμους στὰ λαϊκὰ μαγέρικα, ζαχαροπλαστεῖα, καφενεῖα καὶ προπάντων στοὺς ταβάδες καὶ στὰ κασελάκια τῶν ὑπαιθρίων πωλητῶν τοῦ παστελιοῦ, τῶν σκαλτσουνιῶν, τῆς μομπότας, τῆς σταφίδας κλπ. Δὲν ὑπάρχει ἄλλος τρόπος νὰ σωθοῦμε ἀπὸ τὸν κίνδυνο ὄχι νὰ μᾶς τρῶνε οἱ μύγες, ἀλλὰ νὰ τίς τρῶμε ἑμεῖς, παρὰ νὰ προσέχουν οἱ πελάτες καὶ οἱ ἀγοραστὲς, ἀφοῦ οἱ μαγαζάτορες κ' οἱ μικροπωλητᾶδες ἀδιαφοροῦν.

Τά αγαθά ζῶα

ΠΡΩΙ-ΠΡΩΙ, μέ τή θαμπή συννεφιά καί τήν ψιχάλα, περνούσανε τή Λεωφόρο Κηφισιάς τρία χαριτωμένα γαϊδουράκια. Ἐρχόντανε ἀπό τά Μεσόγεια. Θά κινήσανε πρὶν φέξει. Κ' ἦτανε ζωηρά-ζωηρά, ὅπως κάθε ὀδοιπόρος ὅταν πλησιάζει στό τέρμα. Παίζανε τά λιγνά τους ποδαράκια τόσο γρήγορα πάνω στή νοτισμένη ἄσφαλτο, ὅπως παίζει μιά διρτουόζα τά μασουρωτά της δάχτυλα πάνω στά κόκαλα τοῦ πιάνου. Κ' ἡ μουσική τῶν πετάλων ἐσκόρπιζε γύρω στήν κουρασμένη πολιτεία τή χαρά καί τό θάλπος τῆς ἀγροτικῆς ζωῆς.

Τά δυό ἀπό τά γαϊδουράκια πηγαίνανε πλάι-πλάι, φορτωμένα μέ σακιά γεμάτα ἀγρια χόρτα. Τό τρίτο ἔρχότανε ἀπό πίσω σέρονοντας ἕνα δίτροχο καροτσάκι γεμάτο λαχανικά. Ἀλλά μαζί μέ τά λάχανα καί τά χόρτα φέρνανε ἀπάνω τους ὅλο τό ὑπαιθρο: τά γαλάζια βουνά, τά πράσινα λιβάδια, τά εὐωδερὰ πεῦκα, τίς γκριζες ἐλιές, τά μαῦρα ἀμπέλια – κι ὁ ἥλιος πού δέν ἔφεγγε στόν οὐρανό, ἔλαμπε πάνω στή ράχη τους.

Ὁ γαῖδαρος εἶναι τό σύμβολο τῆς ἀγροτικῆς ζωῆς, τῆς ἀγαθότητος καί συγγνώμης. Ὅμως οἱ ἄνθρωποι τόσο περισσότερο στόν βασανίζουν, ὅσο λιγότερο ἀντιστέκεται στό κακό. Πολλοί, γιά νά τόν κάνουνε νά τρέχει, δέν τόν χτυπάνε μοναχά· τόν μαχαιρώνουνε κιόλας. Βαστοῦνε στό χέρι ἕνα σουγιά ἀνοιχτό καί τόν τρυπάνε κάθε τόσο στά καπούλια. Τό αἷμα τρέχει, ἀλλά τρέχει κι αὐτός. Δέ βαριέσαι. Γαῖδαρος εἶναι. Δέν πονεῖ. Πῶς λοιπόν νά μήν εἶναι ὁ ἅγιος τῶν τετραπόδων καί πῶς ὁ Φρανσις Ζάμ νά μήν τόν θέλει μαζί του στόν Παράδεισο; Εἶναι ὁ μόνος ἅγιος γιά τή βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Ἀπό τήν τρύπα τῆς βελόνας δέν μπορεῖ νά περάσει γκαμήλα κι ἀπό τήν πόρτα τοῦ Παραδείσου νά περάσει πλούσιος, λέγει ἡ Γραφή. Περνά ὅμως γαῖδαρος!

«Ὅταν θά σημάν' ἡ ὥρα νά ἔρθω σέ σένα, Θεέ μου... ἐπιθυμῶ νά κάνω τό δρόμο πού φέρνει στόν Παράδει-

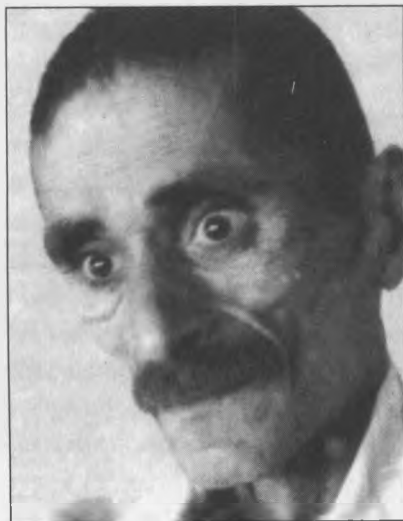
σο ὅπως μοῦ ἀρέσει. Θά πάρω τό μαστούνη μου καί στή δημοσιά θά πῶ στους γαϊδάρους: "Εἶμαι ὁ Φρανσις Ζάμ καί πάω στόν Παράδεισο... Ἐλάτε, γλυκοί μου φίλοι, στό γαλάζιον οὐρανό"... Στείλε, Θεέ μου, τούς ἀγγέλους νά μᾶς ὀδηγήσουν "ἐν εἰρήνῃ" σέ ρυάκια πυκνόφυτα, ὅπου τρεμίζουν τά κεράσια, λεία σάν τή σάρκα τῶν νεαρῶν κοριτσιῶν. Καί κάνε με νά μοιάσω μέ τά γαϊδούρια αὐτά, πού σκυμμένα θά καθρεφτίζονε τήν ταπεινοσύνη τους καί τή φτώχεια τους μέσα στά κρουσταλλένια νερά τῆς αἰώνιας ἀγάπης».

Ἀλλά βέβαια οἱ γαϊδουρολάτες δέν εἶναι οὔτε ποιητές, οὔτε ἀγγελοι. Τά δέρνουνε τά φτωχά ζῶα, τά σκοτώνουνε στή δουλειά, τά τρέφουν ἄσκημα. Κι ἂν ἦτανε μόνο αὐτό! Τώρα τελευταῖα στους κακούς δαίμονας τῶν ἀγαθῶν τετραπόδων ἔχουν προστεθεῖ κ' ἐκεῖνοι πού τά σφάζουν: οἱ... ὄνοκλέπται. Προχτές στήν Πεντέλη ἕνας περιβολάρης μου παραπονιότανε πῶς τοῦ κλέψανε τό γαῖδουρι του.

– Καί δέ βρήκες τόν κλέφτη;

– Βρήκα καί τόν κλέφτη σέ κάποια μακρινή παράγκα καί τό γαῖδουρι μέσα στό... φορτσέρι. Τό εἶχε σφάξει, τό εἶχε γδάρει, τό εἶχε κομματιάσει κ' ἔβγαζε κάθε μέρα ἕνα μεγάλο κομμάτι καί τό μαγείρευε. Τόν ἔπιασε ἡ Ἀστυνομία, τοῦ πέρασε στό λαιμό τό τομάρι καί δεμένον τόν κατέδασε στήν Ἀθήνα, ἀνάμεσα στά χουγιαχτά τοῦ κόσμου...

Ἄλλ' ὁ περιβολάρης ἄκουσε τά χουγιαχτά, δέν ἄκουσε ὅμως τήν προσευχή τοῦ γαϊδάρου: «Τώρα πού ἡσύχασα, Θεέ μου, ἀπό τά βάσανα τῆς ζωῆς, δέν ἔχω καμιά κακία ἐναντίον ἐκείνων πού μέ δέρνανε κ' ἐκείνου πού μ' ἔφαγε. Δέ θυμᾶμαι τίποτα. Εἶναι τόσο ὠραία ἡ ἀνυπαρξία! Μονάχα δῶσε στους ἀνθρώπους λίγη... γαῖδουριά γιά νά γίνονε καλύτεροι στήν ψεύτικη ζωῆ, ὅπου καθρεφτίζουν αἰώνια τή μορφή τους μέσα στά ἄθολά νερά τῆς κακίας...»

Τό μειδιάμα

– ΔΕ ΜΟΥ ΚΑΘΕΤΑΙ στό στομάχι οὔτε τό ὠμό λάδι, οὔτε τό χταπόδι, οὔτε ὁ παστουρμάς. Μοῦ κάθεται τό μειδιάμα τῶν ἄλλων. Περιπατῶ στό δρόμο καί δέ γυρίζω νά ἰδῶ ἄνθρωπο στό μούτρα μήπως καί συναντήσω αὐτήν τήν ἀπαίσια γκριμάτσα, τή χιλιотραγουδήμένη ἀπό τούς ποιητές, τό μειδιάμα. Δέν πάω στό σπίτια, γιατί ἐκεῖ θά πνιγῶ μέσα στή θάλασσα αὐτουνοῦ τοῦ κατά συνθήκην ψεύδους. Κι ὅταν ἀκούω κανταδόρους νά κλαυθμυρίζουν, κλειῶ τ' αὐτιά μου, γιατί εἶναι ἀδύνατο νά μὴν ἀκούσω τόν αἶνο τοῦ μειδιάματος «ἐκεῖνης».

*Σύ στολίζεις τήν ἄχαρη φύση
μ' ἔν σου μειδιάμα, μέ μία ματιά σου...*

ἦ

*Θά ζήσω πιά τρελή ζωή
μέ τό χαμόγελό σου...*

ἦ

*Γελᾶς, γελοῦν τά ρόδα κι ἀνθίζουν
τᾶ κλαδιά...*

– Πῶς σοῦ κατέβηκε αὐτή ἡ πετριά;
– Νομίζουμε πῶς τό μειδιάμα εἶναι ἐκδήλωση καλῶν διαθέσεων καί πῶς ὁμορφαίνει τό πρόσωπο. Πλάνη φοβερή. Τό μειδιάμα καμουφλάρει τίς κακές διαθέσεις κι ἀσχημίζει τό πρόσωπο. Εἶναι ἡ πιό «τρέχουσα» μάσκα τῆς κοινωνικῆς ὑποκρισίας. Μᾶς χαμογελάει συνήθως ὁ ἐχθρός μας ἢ ὁ ἐντελῶς ἀδιάφορος. Ἐκεῖνος πού μᾶς ἀγαπᾶ πραγματικά δέν ἔχει ἀνάγκη νά μᾶς χαμογελάσει. Τά καλά του αἰσθήματα φαίνονται ἀπό τόν τρόπο πού θά μᾶς κοιτάξει, ἀπό τά λόγια πού θά μᾶς πεῖ, ἀπό τό ζεστό σφίξιμο τοῦ χεριοῦ. Γιατί ἡ ἀγάπη εἶναι ζέστα κι αὐτή ἀναδίνεται ἀπ' ὅλο τό εἶναι. Ἐνῶ τό μειδιάμα ἐντοπίζει στό χεῖλη τήν ψεύτικη καλοσύνη κι ὁ ἄλλος αἰσθάνεται τήν κρυάδα τῆς ἀπό ἓνα μίλι μακριά. Μειδιά σέ ὅλους ὁ πολιτευόμενος, ἡ οἰκοδέσποινα, ὁ ζητιάνος κι αὐτός πού φωτογραφίζεται. Ὅλοι αὐτοί φωτογραφίζονται. Θέλουν νά φανοῦν εὐχάριστοι καί σέ βρίζουν! Τό μειδιάμα εἶναι βρισιά «μέ τρόπο»! Μερικοί μάλιστα μεταχειρίζονται τόσο συχνά αὐτό τό μέσο, ὥστε βαριοῦνται καί οἱ ἴδιοι καί γιά νά ἐξοικονομήσουνε κόπο μειδιοῦν μέ τό μισό τους στόμα. Ἀνασέρονουν τή μιά γωνιά τῶν χειλιῶν, ἐνῶ ἡ ἄλλη μένει ἀκίνητη καί στεφυρή. Αὐτούς πρέπει νά τούς καπελώνει κανεῖς ἢ νά τούς μειδιά κι αὐτός (δηλαδή

νά τούς βρίζει) μέ τόν ἴδιο τρόπο.

» Ἀλλά ἡ μεγαλύτερη πλάνη εἶναι πῶς τό μειδιάμα ὁμορφαίνει τό πρόσωπο. Ἡ ὁμορφιά καί τῶν ὠραίων καί τῶν ἀσχημῶν προσώπων εἶναι ἡ φυσική τους ἔκφραση, πού δείχνει τό χαρακτήρα τοῦ ἀνθρώπου, εἴτε εἶναι καλός, εἴτε εἶναι κακός. Αὐτό το ξέρουν οἱ τεχνίτες κι ὅταν ζητοῦνε νά δώσουνε τήν ψυχή μέ χρώματα ἢ μέ ὄγκους, ἀποφεύγουνε τό μειδιάμα, γιατί αὐτό κρύβει τήν ψυχή. Πιστεύεται γενικά πῶς ἡ Τζοκόντα τοῦ Ντά Βίτσι μειδιά. Μόναχα «τυφλοί» ἢ ἄνθρωποι πού θέλουνε νά ὑποβάλουνε στό μεγάλα ἔργα τή δική τους μικρότητα, βλέπουνε τήν Τζοκόντα νά μειδιά. Ἐνῶ τό περίφημο αὐτό πορτραῖο δέ μειδιά: δείχνει ἀπλῶς μέ τήν ξαστεριά τῆς ἔκφρασης τήν ξαστεριά καί τή σοφία μιᾶς ψυχῆς...

» Ὁ ἄνθρωπος πού μειδιά –καί προπάντων ἡ γυναίκα– θέλει δέ θέλει θά μεγαλώσει τό στόμα του καί θά δείξει τά δόντια του. Αὐτό εἶναι μια ἀσχημία. Ὅσο ὠραῖα κι ἂν εἶναι τά δόντια, δέν μποροῦνε νά σκεπᾶσουνε τό μέγαλωμα τοῦ στόματος. Ἀφήνω πῶς τό νά βλέπει κανεῖς τά δόντια τ' ἄλλουνοῦ δέν εἶναι καθόλου ὠραῖο πράμα. Φαντάσου τώρα νά εἶναι τά δόντια ἀσχημα: μεγάλα ἢ κακοβαλμένα. Ἄν οἱ γυναῖκες ξέρανε αὐτόν τόν κίνδυνο, θ' ἀποφεύγανε τό μειδιάμα, ὅπως ὁ διάβολος τό θυμίαμα.

– Ὑπάρχουν ὡστόσο καί μειδιάματα ὠραῖα.

– Μόναχα τό πονηρό μειδιάμα, πού καταφάσκει στό σεξουαλικόν πόθο τοῦ ἄλλου, καί μονάχα τό μειδιάμα τῶν τρελῶν, γιατί εἶναι εἰλικρινή καί τά δυό. Ἀλλά κ' ἓνα ἀκόμα μειδιάμα εἶναι ὑποφερτό, ἂν καί πολύ τριμμένο, τό μεταφορικό: «μειδιά ἡ φύση», «μειδιά ὁ ἥλιος» καί κάτι τέτοια... Συνήθως ὅμως οἱ ποιητές «μειδιοῦν» φιλολογικά καί τότε ἀκριβῶς τό μειδιάμα τους εἶναι ἐντελῶς ψεύτικο. Ὁ Κανάρης τοῦ Παλαμᾶ χαμογελά «μέ τῆς λεβεντιᾶς τό χαμόγελο». Πράμα ἀψυχολόγητο καί συμβατικό. Ἐνας ἥρωας πού ξεκινᾶ γιά μιά μεγάλη πράξη δέν μπορεῖ νά χαμογελά, ἐκτός ἂν κοροῖδεύει τούς ἄλλους πού μένουν. Ἐπίσης χαμογελοῦν οἱ «Ἐλεύθεροι πολιορκημένοι» τοῦ Σολωμοῦ στήν πιό ἀκατάλληλη στιγμή: ὅταν ξεψυχοῦν ἀπό τήν πείνα:

Κ' ὑψῶναν μέ χαμόγελο τήν ὄψη τήν φθαρμένη.

» Τό καλύτερο λοιπόν εἶναι νά μή χαμογελά κανεῖς οὔτε στή ζωή, οὔτε στήν τέχνη. Θά βγεί κι αὐτός κερδισμένος κ' ἡ τέχνη.

Βολέματα

ΟΛΟΙ ΓΕΝΗΚΑΜΕ ΡΟΒΙΝΣΩΝΕΣ. Είμαστε ναυαγοί της πολεμικής τρικυμίας. Κι ό καθένας απομονωμένος στο νησί του κοιτάει νά ξαναφτιάξει τή ζωή του από τήν αρχή. Κι όλοι δείχνουμε μιά πρωτοφανή δραστηριότητα στόν αγώνα του ψωμιού. Ό παλιός τύπος τής καρέκλας αναγκάστηκε νά σηκωθεί και ν' αναπτύξει ικανότητες πού δέν τίσ υποψιάστηκε ως τώρα και νά κάνει δουλειές πού δέν τίσ έβαλε ποτές στό μυαλό του. Γιατί, καθώς σταματήσανε οι περισσότερες δουλειές, οι περισσότεροι Έλληνες (έκτός από τούς παραγωγούς), αλλάξαν επαγγελματιή. Κι όλοι κάνουν οτιδήποτε για νά βγάλουν τό ψωμί τους. Είναι συνήθως άνθρωποι φαμελίτες, πού δέν έχουνε νά θρέψουν μονάχα τόν έαυτό τους, παρά και πολλούς άλλους: παιδιά, γονιούς, γυναίκα. Γι' αυτούς ισχύει τό γνωμικό του αρχαίου ποιητού: «έργον δ' ούδέν όνειδος, άεργίη δέ τ' όνειδος».

Ό κακόμοιρος ό Σωκράτης, πού δίδασκε στους νέους αυτό τό γνωμικό, έφαγε τό κεφάλι του. Γιατί οι κατήγοροί του τόν μνηύσανε πώς διαφθείρει τούς νέους, άφοϋ τούς διδάσκει πώς «καμιά δουλειά δέν είναι ντροπή», άρα και ή... κλεψιά.

Φυσικά, ύπάρχουνε και πολλοί σήμερα πού βρήκανε για δουλειά τήν κλεψιά. Άλλ' αυτοί δέν τή βρήκανε τώρα, τήν είχαν από πριν. Μονάχα πού τώρα τούς δόθηκε «εϋρύ πεδίο δράσεως» και τούτο χάρις στην άφωτισιά των δρόμων.

Οί άνθρωποι όμως πού είχανε μιάν όρισμένη δουλειά και τώρα δέν τήν έχουν, δέν ντρέπονται νά κάνουν μιάν άλλη καλύτερη στην ιεραρχία των επαγγελματιών, πάντως όμως τίμια δουλειά. Βλέπεις π.χ. πρώην σωφέρ νά πουλάνε τώρα πορτοκάλια με τό καλαθάκι· πρώην χασάπηδες νά πουλάνε καρότα και μαϊντανό· πρώην μπακάληδες νά πουλάνε πάστες από χαρουπάλευρο και παστέλια και μαντολάτο· πρώην γκαρσόνια πουλάνε κουβαρίστρες· πρώην ψαράδες νά πουλάνε φασκόμηλο και τσάι του βουνοϋ· πρώην παγοπώλες νά πουλάνε πεταλάκια για τά παπούτσια· πρώην ψιλικά-τζήδες νά πουλάνε μεταχειρισμένες άρθύλες και μανδύες, παλιά ρολόγια του τραπέζιου και θερμομετρα χαλασμένα.

Άλλά τό κυριότερο έμποριο τής ευκαιρίας είναι οι πάστες και τά γλυκά. Τά Χαυτεία, ή Άγορά, οι συνοικίες – όλη ή Άθήνα έγινε ένα άπέραντο ζαχαροπλαστείο. Παντού ταψιά με γλυκά και πάστες δίχως άλεύρι, δίχως βούτυρο, δίχως ζάχαρη και δίχως αυγό. Άκόμα και οι δρόμοι είναι γεμάτοι ταψιά, πού τά περιφέρουν συνήθως παιδάκια:

– Τέσσερα τάλιρα οι... κομματάρες! φωνάζει ό μικρός. Τρως μιά και χορταίνεις. Κι όποιος πάρει, ξαναπαίρνει!...

Πολλοί όμως από τούς άνέργους βρήκανε μιάν άλλη, βαρύτερη μέν, αλλά περισσότερο άποδοτική δουλειά. Πηγαίνουνε στα γύρω δάση και μαζεύουνε κουκουάρια και φρύγανα· βγάζουνε ρίζες από σκίνα· κόβουνε κλαριά – κι αν δέν κόβανε και τά δέντρα, θά ήσαν άπόλυτα συμπαθητικοί άνθρωποι. Όλ' αυτά τά φορτώνουνε στα καρτσάκια τους και τά κατεβάζουνε στην Άθήνα, όπου τά μοσκοπουλάνε.

Άλλοι βρήκανε πιά απλή τή λύση του προβλήματος. Πήρανε μιά κάσα, τή στήσανε άπάνου σε δύο μικρές σιδερένιες ρόδες, γράψανε στο πίσω μέρος ή στα πλάγια τής κάσας «ΕΚΤΕΛ. ΜΕΤΑΦΟΡΕ» και μ' αυτό τό... όχημα σταθμεϋουν στις πλατείες, στην Άγορά, έξω από τίσ αποθήκες των συνεταιρισμών και περιμένουνε άγωγή. Και πληρώνονται πολύ καλά, ανάλογα με τό βάρος πού θά μεταφέρουν και τό μέκος του δρόμου πού θά κάνουν.

Κι όπως ένα σωρό άνθρωποι κάνουν ό,τι δουλειά μπορούνε, χωρίς τάλαντο, έτσι ύπάρχουνε και μερικοί πού κάνουνε τόν «καλλιτέχνη» χωρίς τάλαντο. Είναι κάτι τρομεροί τρουγουδιστάδες – συνήθως χωριάτες. Ποιός «Άδης τούς εξήμεσεν»; Η ανάγκη. Φέρνουνε βόλτα τά καφενεία και τίσ ταβέρνες με μιά λύρα δικής τους κατασκευής, με κόρδα και δοξάρι από κλωστές πού δέ βγάζουν ήχο. Στέκονται σε μιά γωνά κι ανοίγουν τό στόμα. Ό Κέρβερος ύλακτούσε γλυκύτερα απ' αυτούς τούς τραγουδιστάδες. Ό κόσμος όλος γυρίζει και τούς βλέπει και σκάει στα γέλια. Αυτό θέλουνε κ' εκείνοι. Νά κάνουνε τόν κόσμο νά γελάσει. Κ' έτσι ό δίσκος τής έπαιτείας γεμίζει δίφραγκα εν όνόματι τής τέχνης.

Χρυσά δόντια

ΟΤΑΝ ΤΟΥ ΠΟΝΟΥΣΑΝΕ τὰ δόντια, λιγότερο τόν ἐτρέλαινε ὁ πόνος τους καί περισσότερο ὁ φόβος τοῦ γιατροῦ! Ὅταν συλλογιζότανε τίς μόστρες τοῦ θαλάμου τῶν βασανιστηρίων, μέ τίς φοβερές τανάλιες, τὰ ψαλιδια, τὰ σουβλιά καί τούς θερμοκαυτήρες· ὅταν συλλογιζότανε τὰ ντουλάπια μέ τό φαινικόν ὀξύ καί τ' ἄλλα δηλητήρια· ὅταν συλλογιζότανε ἐκεῖνον τόν ἀπαίσιον τροχό μέ τὰ διάφορα... γεωτρύπανά του –τόν τροχό τοῦ Ἰξίονος καί τόσων ἄλλων μαρτύρων τῆς πίστεως!– τόν ἐπιανε πανικός. Καί τόσο ζωηρά τὰ συλλογιζότανε ὄλ' αὐτά τὰ σύνεργα τῆς Κολάσεως, ὥστε τὰ ἔβλεπε μπροστά του ν' ἀστράφτουνε καί νά χορεύουν καί νά γελοῦνε σατανικά γιατί θά τόν βασανίζανε. Κι ὄχι μονάχα τὰ ἔβλεπε, παρά καί τὰ ἐνωθε νά τόν πετοσκοδούν, νά τόν τρυπανίζουν, νά τόν διαμελίζουν καί νά τόν ἐξαρθρώνουν! Κι ὅταν ἡ ἐσχάτη πιά ἀπόγνωση τόν ἔκαμνε νά παίρνει τήν ἐσχάτη ἀπόφαση νά ὀδεύσει στό ὀδοντιατρεῖο, ἅμα ἔφτανε στήν πόρτα, ἀπό τήν πολλή του τρομάρα τοῦ περνοῦσε ὁ πόνος καί τό 'βαζε στά πόδια, χωρίς ν' ἀνέβει εἰς τόν... Κρανίου Τόπον.

Ἄλλ' ὅταν τόν φοβερίσανε πῶς μποροῦσε νά σαπίσουν βαθιά οἱ ρίζες καί νά πάθει γάγγραινα καί νά πεθάνει ἄδικα τῶν ἀδικῶν, νέος ἄνθρωπος, ἔκλεισε τὰ μάτια του κ' εἶπε: «Ἀπάνω του! Καί καλό... βόλι!» Καί πῆγε στό γιατρό.

– Δέν ἐννοῶ νά μοῦ βγάλεις δόντι. Θά μοῦ τό γιατρέψεις, θά μοῦ τό βουλώσεις, θά μοῦ βάλεις χρυσές κορῶνες, ὅ,τι θέλεις, ὄχι ὅμως τανάλια!

– Μά θά κοστίσουνε πολλές χιλιάδες οἱ κορῶνες. Κ' ἔχεις τρία δόντια χαλασμένα.

– Ἄς κοστίσουν ὅσο θέλει. Τανάλια γιόκ!

Κ' ἔτσι ἔγινε. Κ' ὕστερα ἀπό μηνῶν θεραπεία εἶχε τήν εὐτυχία νά γελᾷ γέλιο χρυσό. Ἦτανε περήφανος πού γλύτωσε ἀπό τήν τανάλια.

Αὐτά ὅταν ἐξοῦσε. Γιατί, ὅταν τελευταῖα «μετήλλαξε βίον» κ' ἔκλεισε τό στόμα του γιά πάντα, δέν γλύτωσε ἀπό τήν τανάλια. Ἦτανε γραφτό του. Κι ὅπως λέγει ὁ λαός, ἂν ἡ μοίρα σου σέ κυνηγᾷ, καί στοῦ βοδιοῦ τό κέρατο νά κρυφτεῖς, θά σέ βρεῖ.

Ἐνῶ ὁ μακαρίτης κοιμότανε ἤσυχος τόν αἰώνιον ὕπνο του στήν κάμαρά του κ' οἱ συγγενεῖς τόν κλαίγανε, ἦρθε ἡ Νότα, ἐτῶν 40, νά πεῖ τό «ζωή σέ λόγου σας». Ἰερὸν καθῆκον! Ἀλλά σέ μιά στιγμή, πού ἡ κάμαρα ἔμεινε ἀδειανή καί μονάχα ἓνα σακάκι κρεμότανε ἀπό τήν κρεμάστρα, ἔβγαλε ἀπό τόν κόρφο τῆς τή μοιραία τανάλια καί ξερίζωσε τοῦ «κεκοιμημένου ἀδελφοῦ» τὰ τρία χρυσά του δόντια. Φυσι-

κά, ὁ «ὑποστάς τήν χειρουργικήν ἐπέμβασιν» δέν πόνεσε!

Ἄλλὰ ἡ Νότα δέν ἔκανε μισές δουλειές. Πέρασε κι ἀπό τό κρεμασμένο σακάκι καί πῆρε ἀπό τή μέσα τσέπη τό πορτοφόλι μέ 10.000 δραχμές: ἡ Νότα Καλυμνίου, ἐτῶν 40! Δυστυχῶς, τήν πιάσανε.

Φαίνεται πῶς τώρα τελευταῖα ἔχει δημιουργηθεῖ ἓνα νέο σινάφι: οἱ χρυσοθήραι τῶν μασελῶν. Ἄλλοι ἀπ' αὐτούς τίς ἀγοράζουν κι ἄλλοι τίς κλέβουν.

– Τί σοῦ χρειάζεται ὅλη αὐτή ἡ ματαιοδοξία; Πούλα τίς χρυσές σου μασέλες καί βάνεις ἄλλες ἀπό σμάλτο. Καλύτερα νά ἔχεις τί νά τρῶς, παρά χρυσά δόντια καί νά μὴν τρῶς. Ἐγώ σοῦ κάνω καλή τιμή...

Καί δέν εἶναι λίγοι οἱπραχτικοὶ ἄνθρωποι πού δέχονται τήν προσφορά. Δίνουν δόντια καί παίρνουν φασόλια!

Ἄλλ' ὑπάρχουν κι ἄλλοι χρυσοθήραι, πού κλέβουν τίς χρυσές μασέλες. Ἀλλά πῶς μπορεῖ κανεῖς ν' ἀνοίξει τό στόμα τοῦ ἄλλουνοῦ καί νά τίς πάρει; Μέ τόν ἴδιο τρόπο πού ἡ ἀλεπού πῆρε τό κρέας τοῦ κοράκου ἀπό τό στόμα του. Μέ τήν ἀγάπη.

Ἐνας τέτοιος ἀπατεώνας (γράφανε τίς προάλλες οἱ ἐφημερίδες) ἔκανε τόν ψευδοντογιατρό στή Θεσσαλονίκη. Δέν εἶχε δίπλωμα τῆς ἐπιστήμης, εἶχε ὅμως τῆς ἀπάτης. Καί δέν ἐξασκοῦσε τό ἐπάγγελμά του μέσα στήν πόλη παρά στήν ὕπαιθρο. Θύματά του ἦσαν οἱ ἀφελεῖς χωριάτες. Τούς θυμάστε τούς παλιούς ἐκείνους ὑπαιθρίους ὀδοντογιατρούς στήν Πλατεία τοῦ Ταχυδρομείου, ἀπάνω στ' ἀμάξια: «Ποῦνᾷ δόντι, βγάξει δόντι»; Κάτι τέτοιος θά ἦτανε στό παρουσιαστικό του κι ὁ συνάδελφός τους τῆς Θεσσαλονίκης. Θά ἔβαζε τή βελάδα του, τό ψηλό καπέλο, τὰ παράσημά του (ἦτανε γιατρός τοῦ... Κεδίδη!), ἔπαιρνε καί τή βαλίτσα του γεμάτην σύνεργα καί φάρμακα καί «διπλώματα» ὄλων τῶν πανεπιστημίων τῆς Εὐρώπης καί τῆς Ἀμερικῆς! κ' ἔφερνε βόλτα τὰ χωριά. Ποιὸς μποροῦσε νά μὴν ἔχει ἐμπιστοσύνη σ' ἓνα τέτοιο ἐπίσημο πρόσωπο;

«Πονοῦσε δόντι, ἔβγαζε δόντι». Ἄλλ' αὐτά ἦσαν στάχτη στά μάτια. Κυρίως «ἐθήρευε» τίς χρυσές μασέλες.

– Οἱ μασέλες σου χαλάσανε. Θέλουν διόρθωμα.

Οἱ χωριάτες τοῦ δίνανε τίς μασέλες τους κι αὐτοὺς τίς πήγαινε στή Θεσσαλονίκη καί τίς «διόρθωνε», ἦγουν τίς πουλοῦσε...

Λοιπόν, σφίγγετε καλά τὰ δόντια σας, ὅσοι ἔχετε χρυσά, ζωντανοὶ καί πεθαμένοι, μὴ σᾶς τὰ πάρουν, χωρίς νά τὰ καταλάβετε.

Έμπορινες κλπ.

ΜΙΑ ΦΟΡΑ, όταν νεαροί εγκληματίες, άρσενικοί και θηλυκοί, ετάραζαν τή δημοσία γνώμη με καμιάν απόπειρα φόνου ή εκδίασμού, τούς λέγαμε θύματα του κληματογράφου ή των αστυνομικών μυθιστορημάτων. Σήμερα δέν είναι ανάγκη νά πάρουν μαθήματα από τούς ίσκιους τής οθόνης ή από τούς ίσκιους των διδλίων νέοι και νέες, ακόμα και παιδάκια, γιά νά γίνουν έμποροι, δηλαδή έξήντα στά εκατό μαυραγορίτες. Η ζωή δίνει πρότυπα, τό μεγάλο αυτό διδλίο κ' ή μεγάλη αυτή οθόνη τής πραγματικότητας. "Όποιος θέλει νά βγάξει τό ψωμί του άνέτως κ' επαρκώς, ακόμη και νά γίνει εκατομμυριούχος μέσα σέ λίγον καιρό, δέν υπάρχει άλλο μέσο παρά τό «εύκολο» εμπόριο. Τά ζωτικότερα στοιχεία του τόπου κάθε φύλου και κάθε ηλικίας μάχονται στην πρώτη γραμμή του εμπορικού μετώπου.

Καλά οι άντρες. Άμ οι γυναίκες; Κάνει ξεχωριστή έντύπωση τό πλήθος των γυναικών πού μετέχουν στον άγώνα τής ζωής. Ό παλιός τύπος τής νοικοκυράς παραχώρησε τή θέση του στο νέο τύπο τής εμπορίνας ή τής μαυραγορίτισσας. Η Κεντρική Άγορά, καθώς κι όλες οι συνοικιακές, είναι γεμάτες από κοριτσάκια και γυναίκες έμπορινες. Η μιá πουλάει λεμόνια και σκόρδα, ή άλλη μαϊντανό και σέλινο, ή τρίτη μπαχάρια και σκονάκια κάθε λογής, ή τέταρτη τσιγάρα, ή πέμπτη βελόνες και κλωστές. Άλλες πουλάνε πάστες ή μαγειρεύουν νερόδραστα χόρτα ή τηγανίζουν χυλό. Όλες έχουν μεταφέρει στην πιάτσα τό δαιμόνιο του φύλου των: φωνή, γλώσσα, πονηριά και πείσμα. Ό άφελής άντρας προτιμά νά νταραβεριστεί με γυναίκες, γιατί έλπίζει πώς αυτός θά τις γελάσει. Μαύρο φίδι πού τον έφαγε! Μπλέκει με τήν Κίρκη και δέν τό υποψιάζεται. Πάει γιά έξυπνος και φεύγει κορόιδο. Πάει όρθιος και γυρίζει με τά τέσσερα!

Πώς έτσι, μέσα σέ λίγους μήνες, ή γυναίκα του χω-

ριού και τής πολιτείας, ή γυναίκα «περί τά οικιακά», ή μαζεμένη και χαμηλοβλεπούσα και βουδή («γυναίξι κόσμον ή σιγή φέρει», πού είπε κι ό Σοφοκλής) μεταμορφώθηκε σ' ένα επιθετικότατο και λαλίστατο θερίο στο στίβο του εμπορίου ως ανταγωνιστής, αλλά και ως συνεργάτης του άντρός; Οι νέοι όροι του βίου τήν κάνανε νά ξεπορτίσει, αλλά ήταν ήδη από τήν παλιά της κοινωνική άγωγή αρκετά όπλισμένη με συμφεροντολογικό πνεύμα γιά τή νέα της δράση. Μονάχα μέθοδο άλλαξε. Άπό αμυντική έγινε επιθετική.

Μιλούμε γιά τις έμπορινες, γι' αυτές πού δουλεύουν φανερά. Γιατί είναι και οι μαυραγορίτισσες, πού άποφύγουνε τον άνοιχτόν όρίζοντα και τό μικρεμπόριο. Αυτές κάνουνε μεγάλες «δουλειές». Με τά λόγια άκοϋν «έπεα πτερόντα» και παίρνουν εκατομμύρια. Κάνουνε κυρίως «κτηματικές συναλλαγές», δηλαδή μεσιτείες στο πούλημα άκινήτων. Έννοείται πώς κ' έδω δέν λείπουν όσες μεταπουλούν από χέρι σέ χέρι όσπρια, σιτάρι, λάδι, βούτυρο ή κονσέρβες. Μερικές φορτώνονται... πέταλα, καρφιά, παλιοπάπουτσα ή τράπουλες και τραβάνε κατά τή Ρούμελη ή τή Θεσσαλία ή τό Μωριά, γιά νά τ' άνταλλάξουν με τρόφιμα είτε γιά τις ανάγκες του σπιτιού των είτε γιά νά τά πουλήσουν έδω. Τολμηρές, άποφασιστικές, ριψοκίνδυνες, χωρίς κόκκον συναισθηματικής αδυναμίας και φαντασίας (όνείρου!), τά βγάζουνε πέρα με θαυμαστή αξιοσύνη.

Άλλά ή νέα γενιά των γυναικών, πού διαμορφώνουν οι περιστάσεις, θά είναι πολύ πιό φοβερή από τήν «καθεστηκυία» πού μπήκε μονομιās στή φωτιά. Τά μικρά κοριτσάκια των δώδεκα, των δέκα και των πέντε χρονών, πού πουλάνε τσιγάρα, σέλινο, δαδί κλπ., όταν ώριμάσουν θά γίνουν μάλιστα «έναντίον Κυρίου». Οι ένδεχόμενοι σύζυγοί των θά καταλάβουνε τί θά πεί νά διευθύνει τό σπίτι ή γυναίκα «πυγμή!» Ούτε ψύλλος στον κόρφο τους!

Τό μικρό ἐμπόριο

ΜΑΣ ΓΡΑΦΕΙ τακτικός ἀναγνώστης:

«Πρὶν ἀπὸ λίγες μέρες τὰ εἶχατε μὲ τὴν παλάντζα. Μὰ ἡ πολυσύνθετη ματσαράγκα τῆς δέν εἶναι τό μεγαλύτερο κακὸ τοῦ μικροεμπορίου μας. Εἶναι τόσο πολλά αὐτὰ τὰ κακὰ καὶ τόσο παλιά, καὶ σ' ὁμαλές καὶ σ' ἀνώμαλες περιστάσεις, πού πάει κανεὶς νὰ πιστέψει πὼς εἶναι ἀγιάτρευτα. Ἀποτελεῖ, θαρρεῖς, σεβαστὴ παράδοση ἢ προσπάθεια τοῦ μικροεμποροῦ νὰ γελάσει τὸν ἀγοραστὴ. Μὲ ὅποιον τρόπο. Δέ ζητάει νὰ τὸν καλοπιάνει μὲ τὴν ποιότητα καὶ τό σωστό ζύγισμα, γιὰ νὰ τὸν εὐχαριστήσῃ κι ἔτσι νὰ τὸν κάνει ταχτικό του πελάτη – καὶ κοντὰ σ' αὐτόν κι ἄλλους πολλούς. Δέ ζητάει νὰ κερδίσει μὲ τό μεγάλωμα τῆς δουλειᾶς του, παρὰ μὲ τό μεγάλωμα τῆς ματσαράγκας.

» Τούς μικροεμποροὺς τοὺς χωρίζει ἡ ἐπίσημη ὀρολογία σὲ μόνιμους, σὲ στάσιμους καὶ σὲ ὑπαίθριους. Μόνιμοι εἶναι ὅσοι ἔχουνε κάπου ἓνα μαγαζάκι· στάσιμοι ὅσοι ἔχουν πιάσει μιὰ ὀρισμένη γωνιά καὶ δέν τὴν ἀλλάζουν (ἐκεῖ ἔχουνε στήσει ἀπὸ καιρὸ τὴν παράγκα τους ἢ τό τραπέζι τους ἢ τό καρότσι τους κ' ἐκεῖ μένουν)· καὶ ὑπαίθριοι ὅσοι ἔχουν ἓνα καλάθι ἢ πανέρι ἢ καροτσάκι μὲ ψάρια ἢ λαχανικά ἢ ξύλα καὶ κάρβουνα καὶ φέρουνε βόλτα τίς γειτονιές. Στίς λαϊκὲς ἀγορὲς ἐπικρατοῦν οἱ δύο τελευταῖες κατηγορίες τοῦ μικροεμπορίου.

» Κι ὅσο γιὰ τὴν παλάντζα, ἐπιτέλους σὲ μερικές ἀγορὲς (ὅπως καὶ στὴν κεντρικὴ) ὑπάρχουν αὐτόματες ζυγαριές γιὰ νὰ ἐλέγχει ὁ ἀγοραστὴς τὴν εἰλικρίνεια τοῦ ζυγίσματος. Ἀλλὰ γιὰ τὴν ποιότητα δέν ὑπάρχει μέσον ἐλέγχου. Καὶ σ' αὐτό τό σημεῖο εἶναι ὁ μεγαλύτερος κίνδυνος τοῦ ἀγοραστῆ.

» Ἄς ὑποθέσουμε πὼς θέλετε ν' ἀγοράσετε λάχανο ἢ κουνουπίδι ἢ πράσα ἢ καρότα ἢ παντζάρια. Θὰ πληρώσετε διπλά τὴν τιμὴ τους. Γιατί τὰ λάχανα καὶ τὰ κουνουπίδια ἔχουνε τὰ κοτσάνια τους (ἐπιπλέον τὰ κουνουπίδια καὶ τὰ ἐξωτερικά τους χοντρόφυλλα), τὰ πράσα καὶ τὰ καρότα τίς φοβερὲς οὐρὲς τους καὶ τὰ παντζάρια τ' ἀτελείωτα φύλλα τους. Θὰ πετάξετε δηλαδή τό μισὸ ψώνιο, ἀφοῦ τό μοσχοπληρώσετε.

» Θέλετε ν' ἀγοράσετε κουνουνάρια, γιὰ προσάναμμα. Μαζί μ' αὐτὰ θὰ πάρετε πολὺ περισσότερα κλειστά πού δέν ἀνάβουν, ἢ πελεκούδια.

» – Ὅλα μαζί πᾶνε! σοῦ λέει ὁ Ἀλὴ πασάς.

» Καὶ πάλι καλά! Γιατί μπορεῖ καὶ νὰ σέ θρῖσει:

» – Ἄσ' τὰ χάμου! Δέν πουλάμε!

» Καὶ τότε θὰ γίνῃ καυγᾶς. Γιατί δέν εἶναι μονάχα ἡ ἀπάτη πού ἔχει κανεὶς ν' ἀντιμετωπίζει κάθε μέρα· εἶναι καὶ ἡ ἀνευλάβεια τοῦ μικροεμποροῦ, γιὰ νὰ μὴν ποῦμε ἢ μορτιά.

» Θέλετε ντομάτες, μῆλα, κάστανα. Ἀπαγορεύεται

τό διάλεγμα. Γιατί ὁ μικροεμπορὸς βάζει μερικές ντομάτες ἢ μῆλα ἢ κάστανα ἀπάνου-πάνου γιὰ μόστρα κ' ὕστερα σοῦ δίνει τ' ἀποκάτου, δηλαδή τὰ μικρὰ καὶ τὰ σάπια ἢ τὰ σκουληκιασμένα. Κι αὐτὰ: “Ὅλα μαζί πᾶνε!” Ἀφήνω πὼς μερικοὶ κι ὅταν σ' ἀφήνουνε νὰ πάρεις κι ἀπὸ τὴ μόστρα, μὲ τρόπο θγάζουν τὰ καλά καὶ ρίχνουν μέσα σάπια. Κι εἶναι πολὺ συχνό τό ἐξῆς πάθημα τοῦ ἀγοραστῆ, ὅταν νταραβερίζεται μὲ “ὑπαίθριους” πού ἔχουνε δύο μαζί ἓνα πανέρι: Τὸν ἀφήνουν νὰ γεμίσει τὴ σακούλα μὲ διαλεχτὸ πράμα, ἀλλ' ἀφοῦ τὴ ζυγιάσει ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς δύο, ὁ σύντροφός του τὴν ἀλλάζει καὶ δίνει μιὰν ἄλλη σακούλα γεμάτη τό πιὸ σκάρτο πράμα.

» Εἶναι ἐμπόριο αὐτό; Πότε θὰ πολιτισθοῦμε σὲ βαθμὸ πού νὰ σέβεται ὁ καθένας τὸν ἄλλον, δηλαδή τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του;

» Ἄλλ' ἄς πᾶμε καὶ παραπέρα. Ἄς ὑποθέσουμε πὼς ὁ ψωνιστὴς “ἀκούγεται” καὶ μπορεῖ ν' ἀγοράσει κρέας ἢ ψάρια. Τὰ καλύτερα μέρη τοῦ κρέατος πουλιοῦνται χωριστὰ σὲ μεγαλύτερη τιμὴ (φιλέτο, μυαλό). Ὅ,τι ἄλλο κι ἂν ἀγοράσεις, θὰ πάρεις μαζί καὶ μερικά πρόσθετα κόκαλα (πάνου ἀπὸ ἓκατό δράμια στὴν ὀκά). Τὰ κόκαλα δηλαδή δέν τὰ πουλᾶνε χωριστὰ καὶ σὲ μικρότερη τιμὴ! Κ' ἐδῶ ἀκούς τό “πᾶνε μαζί!” Κ' οἱ μοσχαρίσιες γλώσσες; Ἐχουν ὅλη τὴν κάτου σιαγόνα ὡς ἀναπόσπαστο μέλος: “Πάει μαζί!”

» Ὅσο γιὰ τὰ ψάρια, ἄλλα θὰ δλέπεις (τὴ μόστρα) κι ἄλλα θ' ἀγοράζεις.

» – Πόσο τὰ μπαρμπουνάρια; (Λέει ἓνα νοῦμερο ὁ ψαράς). Βάλε μισή.

» Μὰ ὁ ψαράς χώνει τό φκυαράκι του κάτου ἀπὸ τὰ μπαρμπουνάρια καὶ θγάζει ὅλο μουρντάρικο ψάρι (σπαράκια, λεθρινάρια, γοπίτσες). “Πᾶνε μαζί!”

» Καὶ γιατί παρακαλῶ, “πᾶνε μαζί”; Γιατί ὁ ἀγοραστὴς ἔχει ἀνάγκη τοῦ ἐμποροῦ. Λίγο πράμα, πολλή ζήτηση. Ἔτσι τό ρωμαϊκὸ ἐμπόριο (ὄχι, δυστυχῶς, μονάχα τό μικροεμπόριο) τυραννεῖ καὶ καταδυναστεύει τὸν κόσμο. Ὑπάρχει σωτηρία; Ἀμφιβάλλω!»

Καφενές

Ο ΗΛΙΟΣ ΕΙΝΑΙ ή «κιά τῷ θεοῦ» κι ὁ καφενές εἶναι ὁ ἥλιος τῶν Ἑλλήνων. Ἄν λείψουνε τὰ καφενεῖα, μονάχα τὰ μανιτάρια θά ἐπιζήσουν!

Μιά φορά τὰ καφενεῖα ἦσαν στρατόπεδα. Μιά ἔφοδος τῆς τότε Ἀστυφυλακῆς ἀπεκόμιζε πλούσια πολεμική λεία. Σήμερα τὰ ἦθη μας ἔχουν ἀλλάξει, ἀλλά τὰ καφενεῖα εἶναι περισσότερο γεμάτα ἀπό κάθε ἄλλη φορά. Σήμερα δέν μπορεῖ νά βρεῖ κανένας ζεστασιά, χουζούρι κι ἕνα πρόχειρο ζεστό, παρά μονάχα στό καφενεῖο.

Γιά τούς ἐργένηδες εἶναι αὐτοῦ ἡ οἰκογενειακή τους ἐστία καί γιά τούς παντρεμένους ἡ λήθη τοῦ σπιτιοῦ. Γιά τούς περισσότερους εἶναι ἡ ἀφετηρία ἢ τό τέρας τοῦ καθημερινοῦ καμάτου: ἂν δέν περάσουνε πολλά πρῶι ἀπό τό καφενεῖο νά πιοῦν ἕναν καφέ καί νά καπνίσουνε τό πρῶτο τσιγάρο, δέν μποροῦνε νά δουλέψουν κι ἂν δέν περάσουνε τό θράδν νά καθήσουνε λίγο καί νά ἰδοῦνε τούς γνωστούς των, δέν μποροῦνε νά πάνε σπίτι τους ξεκούραστα. Εἶναι ὅμως καί πολλοί πού διημερεῦνουν στό καφενεῖο ἀπό τό πρῶι ὡς τό θράδν—οἱ καφενόδοιοι— κι αὐτοί «δουλεύουν» καθισμένοι: ἐκεῖ πουλᾶνε «λόγια» κι «ἀέρα» κ' ἐκεῖ προσπαθοῦνε νά βελτιώσουν τὰ οικονομικά τους μέ τή χαρτοπαξία.

Ἄρα τὰ καφενεῖα εἶναι γεμάτα. Κι ὄχι μονάχα τώρα μέ τό κρύο. Εἶναι γεμάτα καί μέ τὰ κνινικά καύματα. Ὄταν εἶναι κρύο ἔξω, ὑπάρχει ζέστη μέσα κι ὅταν εἶναι ζέστη ἔξω, ὑπάρχει μέσα δροσιά. Ἀπό τήν ἀνοιξη ἢ «δράση» τοῦ καφενεῖου μεταφέρεται στό πεζοδρόμιο. Τά τραπεζάκια τοποθετοῦνται ἔξω ἢ στόν ἥλιο, ὅταν ὁ ἥλιος εἶναι εὐχάριστος νά ναρκώνει τό σῶμα καί τή σκέψη, ἢ στόν ἴσκιο, κάτου ἀπό τὰ δέντρα, ὅταν ὁ ἥλιος ἀρχίζει νά ἐνοχλεῖ. Πάντως τό καλοκαίρι ἢ ἐντονότερα «δράση» τῆς ὑπαίθριας καφενειακῆς περιόδου ἀρχίζει μετά τό ἡλιοβασίλεμα.

Ἐπάρχουνε πολλοί πού μονάχα στό καφενεῖο βρῖσκουνε τόν ἑαυτό τους. Ὄταν εἶναι ἔξω στή δουλειά τους ἢ κόβουνε δρόμους ἀπό τή μιάν ἄκρη τῆς πολιτείας ὡς τήν ἄλλη, εἶναι μηχανές κουρντισμένες πού λειτουργοῦν αὐτόματα. Ἡ σκέψη τους εἶναι κομματιασμένη σέ χίλια κομμάτια. Ὄλη ἡ πολιτεία γυρίζει σά σβούρα ὀλόγυρά τους κι ὅλα τὰ σπίτια τὰ σηκώνουν αὐτοί ἀπάνω στά στήθη τους. Ὄταν ὅμως μποῦνε στό καφενεῖο, ἡ πολιτεία παύει νά σβουρίζει, τὰ σπίτια ξαναγυρίζουνε στά θεμέλια τους καί τὰ χίλια κομμάτια τῆς ψυχῆς ξανακολλᾶνε, κι ὁ ἄνθρωπος ξαναβρίσκει τήν ταυτότητά του καί μπορεῖ ἀδίσταχτα νά ὑποστηρίξει πῶς ὁ Γιάννης Ντελβές εἶναι αὐτός ὁ ἴδιος κι ὄχι ἄλλος!

— Ἐπιτέλους! μοῦ ἔλεγε κάποιος ὑπάλληλος. Σ' ὄλη μου τή ζωὴ ἐκτελῶ διαταγές. Ἀκόμα καί στό σπίτι μου. Μονάχα στό καφενεῖο μπορῶ κ' ἐγώ νά διατάξω μέ τό ἕνα πόδι πάνου στό ἄλλο καί νά ρουφῶ τό ναρ-

γιλέ μου ὄχι πιά σάν ὑποταχτικός, παρά σάν ἀφέντης.

Ἄλλά εἶναι κι ἄλλοι πού μονάχα στό καφενεῖο μποροῦνε νά δουλέψουν πνευματικά: νά διαβάσουν ἢ νά γράψουν. Κι αὐτοί δέν εἶναι ὀλίγοι. Εἶναι συνήθως φταχολόγοι. Καί φυσικά, τό ἄθλιο δωμάτιό τους, «μετά ἢ ἄνευ ἐπίπλων», δέν τούς κρατάει, ἀφοῦ εἶναι καί ἄβολο κι ἀντιπαθητικό. Παίρνουνε τό λοιπόν ὑπό μάλης τὰ «χαρτιά» τους καί πάνε στό καφενεῖο τους. Καί δέν εἶναι λίγα καί τὰ κακά ἔργα καί τὰ ἀριστουργήματα πού ἔχουνε γραφεῖ στό μάρμαρο τοῦ τραπεζιοῦ τοῦ καφενεῖου. Ὁ Στέφανος Μαρτζώκης μονάχα στό καφενεῖο μποροῦσε νά σκεφθεῖ καί νά γράψει. Κι ἀπό τό παλιό καφενεῖο τῆς Δεξαμενῆς ξεπεταχτήκανε στά κλαδιά τῶν φιλολογικῶν ἡλυσίων τόσα παραδείσια πτηνά!

Ἄλλ' εἶναι καί μερικοί γέροι πού ἔρχονται στό καφενεῖο νά κοιμηθοῦν:

*Στοῦ καφενεῖου τοῦ βοερωῦ τό μέσα μέρος
σκυμένος στό τραπέζι κάθετ' ἕνας γέρος
μέ μιάν ἐφημερίδα μπρός του, δίχως συντροφιά.
Καί μέσ στῶν ἄθλιων γηρατειῶν τήν καταφρόνια
σκέπτεται πόσο λίγο χάρηκε τὰ χρόνια
πού εἶχε καί δύναμη καί λόγο κ' ἐμορφιά...
Μ' ἀπ' τό πολύ νά σκέπτεται καί νά θυμάται
ὁ γέρος ἐξάλιστηκε. Κι ἀποκοιμᾶται...*

Ὁ μήνας τοῦ μέλιτος

Οἱ ΚΡΑΣΟΠΑΤΕΡΕΣ περνοῦνε τό «μήνα τοῦ μέλιτος»! Ἐγινε τό θάμα. Οἱ ταβέρνες «παρουσιάσανε» τά κρυμμένα τους κρασιά. Καί τί κρασιά! (Φτάνει νά ξέρεις μόλις καθήσεις, νά φωνάξεις τό ἀφεντικό ἢ τόν ψυχολόγο του καί νά τοῦ πεις ψί-ψί-ψί σ' αὐτί!)

Ἐγινε τό θάμα, γιατί ὁ Αὐγουστος εἶναι ὁ τελευταῖος μήνας τοῦ κοίλιακοῦ ἔτους». Αὐτό τό ἔτος εἶναι πού εἶναι μεθυσμένο ἀπό φυσικοῦ του, ἀλλ' ἐπιπλέον εἶναι καί κουτσό. Γι' αὐτό τρεκλίζει καί τό ἴδιο καί ὅσοι τό ἀκολουθοῦν. Μετράει ὄλο-ὄλο δέκα μῆνες ἢ μᾶλλον μέσα σέ δέκα μῆνες κλείνει τόν κύκλο τῶν δώδεκα μηνῶν τῆς τροχιάς τοῦ ἡλίου. Ἀρχίζει ἀπό τά τέλη τοῦ Ὀχτώβρη καί τελειώνει στήν ἀρχή τοῦ Σεπτέμβρη. Οἱ διάμεσοι δύο μῆνες εἶναι οἱ μῆνες τῆς προπαρασκευῆς καί τοῦ κλωσήματος. Τό Σεπτέμβρη ἀσπρίζεται ἡ ταβέρνα, πλένονται τά βαρέλια καί γεμίζονται καί τόν Ὀχτώβρη ψήνεται ὁ μούστος ὅπως-ὅπως, γιά ν' ἀνοίξει ἡ κάνουλα (ἡ φλέβα τοῦ Διονύσου) τοῦ Ἁγίου Δημητρίου.

Ἐπομένως, μέσα στόν Αὐγουστο πρέπει ν' ἀδειάσουμε τά βαρέλια. Καί γι' αὐτό οἱ ταβερνιαραῖοι «παρουσιάσανε» τά κρασιά τους, πού τά φυλάξανε ὅσο μπόρεσανε γιά νά τά πουλήσουν ὅταν ἡ τιμή θά ἔφτανε στό ἔσχατο ὄριο.

Πέσανε λοιπόν μέ τά μούτρα οἱ κρασοπατέρες τώρα πού τό βρήκανε. Γιατί τό Σεπτέμβρη πάλι θά σημειωθεί ἔλλειψη κρασιοῦ. Τό πίνουνε λοιπόν τώρα γιά ν' ἀναπληρώσουν τά κενά τῶν περασμένων μηνῶν καί γιά ν' ἀποθηκέψουν μέσα τους ἀρκετή δύναμη, ὥστε νά μπορέσουν νά κάνουνε παλικαρία τό πῆδημα πάνω ἀπό τήν ἄβυσσο πού χωρίζει τόν Αὐγουστο ἀπό τόν Ὀχτώβρη.

Παίρνουνε λοιπόν τό βραδάκι, ἅμα τελειώσουνε τίς δουλειές τους, λίγες ντομάτες στό χέρι καί καμιά φέτα ψωμί καί τραβᾶνε γιά τή Γῆ τῆς Ἐπαγγελίας. Μέσα σκοτάδι, ἔξω στό πεζοδρόμο ἀπάνου στό ρέμα, πού κατεβαίνει ἀπό τό δουνό, κάθονται στό τραπέζι

καί... λειτουργοῦνται.

Σέ λίγο ἔρχεται ὁ κουμπάρος μ' ἓνα καταρολάκι πατάτες γιαχνί. Ἄι, νά φύγεις νωρίς, ἄν σοῦ βαστᾶ! Συνεχίζεται ἡ κρασοκατάνυξη, ὁ κόσμος γίνεται καλύτερος ἀπ' ὅ,τι τόν ἐφκίασε ὁ ἄνθρωπος, καί τ' ἄστρα ἀπάνου στόν οὐρανό λαμπρότερα ἀπ' ὅσο τά ἡμῆσανε οἱ ποιητές.

Ἄργά στό δρόμο περνοῦνε ἀνθρώπινοι ἴσκιοι. Ἴσκιοι ὄλοι ὅσοι δέν ἤπιανε κρασί ὅπως οἱ ἴσκιοι τοῦ Ἄδη, πού δέν μποροῦσανε νά θυμηθοῦνε καί νά μιλήσουν, ἄν δέν τοῦς ἔδινε ὁ Ὀδυσσεύς νά πιοῦνε αἷμα.

Μετά τίς δέκα ὁ παντρεμένος ἀρχίζει νά φουσομανά:

– Θ' ἀνησυχεῖ πάλι ἡ γυναίκα μου.

– Στάσου πρώτα νά βγεῖ τό φεγγάρι. Νά βλέπεις πού πατάς...

– Τό δρόμο τόν ξέρουνε τά πόδια μου, μά ἡ γλώσσα μου δέν ἔμαθε ἀκόμα νά... περπατάει σάν τῆς γυναίκας μου.

– Πιές ἓνα ἑκατοσταράκι ἀκόμα καί δέ θά φοβᾶσαι οὔτε τή Λερναία Ὑδρα.

Κ' ἔτσι ἔγινε.

Ὅταν κατά τίς ἐντεκάμισι τοῦς ἔδιωξε ὁ ταβερνιαρῆς, ὁ τρομοκρατημένος τῆς συζυγικῆς γλώσσας πήγαινε μέσα στή νύχτα μονολογώντας:

– Θά μέ περιμένει στό σκαλοκέφαλο μέ τίς γροθιές σφιγμένες στούς γοφούς:

» – Ποῦ ἦσουνε τέτοια ὦρα;

» – Τί ὦρα! Εἶναι ἐννιάμισι... Νά καί τ' ὠρολόγι! (Τ' ὠρολόγι τό εἶχε βάλει νά δείχνει ἐννιάμισι.)

» Μ' αὐτό τό ψέμα θά τή σκάσω. Οἱ γυναῖκες πού νικάνε πάντα τους μέ τό ψέμα, μέ τό ψέμα νικιοῦνται...

Ἄλλά ἡ γυναίκα του δέν τόν περίμενε. Εἶχε κοιμηθεῖ. Κι ἀντίς νά τή σκάσει, ἔσκασε ὁ ἴδιος ἀπό τό κακό του...

– Μιά φορά εἶπα κ' ἐγώ νά πῶ ἓνα ψέμα κ' ἔτυχε Σαββάτο! Ἄλλά πού θά μοῦ πάει... Αὐριο...

Νερόοο!...

ΘΥΜΑΣΑΙ τὰ παλιά καλοκαίρια τῆς Ἀθήνας, τὰ πρό τῆς ἐν Μαραθῶνι... λίμνης; Ἄν τὰ ξέχασες ἢ δέν τὰ γνώρισες, μπορεῖς νά τὰ θυμηθεῖς καί νά τὰ ζήσεις σ' ὄλη τους τήν τραγικότητα μέ τόν ἀπλούστερον τρόπο. Φάγε τό βράδυ σαρδέλες κ' ἐλιές καί πήγαινε κατόπι στόν ὑπαίθριο κινηματογράφο νά... δροσιστεῖς!

Τό ἔπαθα προχτές τήν Κυριακή. Ἐκανε μιά ζέστα φοβερή. Ἄν καί εἶχε δύσει ὁ ἥλιος, οἱ πέτρες, οἱ τοῖχοι, τὰ χῶμα θγάζανε φλόγες. Ὅ,τι νά ἐγγίξεις σοῦ ζεματοῦσε τὰ χέρια. Καί δέ φυσοῦσε καθόλου. Εἶχα φάγει σαρδέλες κ' ἐλιές, ἦπια δυό-τρία ποτήρια νερό καί πήγα κατόπι στόν κινηματογράφο νά ξεσκάσω. Κ' ἔσκασα...

Δέν πέρασε πολλή ὥρα κι ἀρχίσανε τὰ σωθικά μου νά βράζουν. Τό λαρύγγι μου ξεράθηκε· τὰ μάτια μου πεταχτήκανε ὄξω. Ἐνα ποτήρι νερό! Τά γκαρσόνια μέ τούς δίσκους περνοῦνε, ξαναπερνοῦνε:

– Μιά γκαζόζα.

ἦπια ἕνα ποτήρι νερό μονορούφι κ' ἔφτυσα τήν γκαζόζα. Φαρμάκι. Ἄλλά πού νά μέ πιάσει ἕνα ποτήρι νερό!

– Μοῦ φέρνεις ἕνα ἄλλο ποτήρι; Θά σοῦ τό πληρώσω.

– Ἀδύνατο! Ὁ μπουφές μᾶς τὰ δίνει μετρημένα. Γλυκό καί ποτήρι...

Μεγάλη ὑπόθεση ἀπό χρηματική ἀποψη. Εἶπα νά κάνω ὑπομονή. Ἡ ταινία τραγουδοῦσε. Πού νά προσέξω! Ὅλα γύρω μου εἶχαν θολώσει. Κ' οἱ διπλανοί μου, γιά νά μεγαλώσουνε τό μαρτύριό μου, μασουλούσανε ἐργολάβους, παστέλια, «τριώροφα» καί ἀρμυρό πασατέμπο. Ἐκλεισα τὰ μάτια μου νά μή βλέπω καθόλου...

Καί τότες ἀναστήθηκε μπροστά μου ἡ συνοικία τῆς παλιάς Ἀθήνας. Κατά τίς δύο ἔρχεται τό νερό. Στή βρύση περιμένουν στή σειρά ἕκατό τενεκέδες καί λαγίγια. Οἱ γειτόνισσες φωνάζουνε, σπρώχνονται, τσακώνονται ἀπό τὰ μαλλιά· Πρέπει νά προλάβουν πρὶν σταματήσει τό νερό. Καί τό νερό τρέχει λίγο-λίγο!... Σ' ἕναν θάλαμο τοῦ «Εὐαγγελισμοῦ» κείτομαι ἀναίσθητος ἀπό τόν τύφο. Καίγομαι ἀπό τόν πυρετό. Νερό δέ μοῦ δίνουν. Κάθε μιά ὥρα ἔρχεται ἡ νοσοκόμα καί μοῦ βάζει στό στόμα ἕνα κομματάκι πάγο ἴσαμε φουντούκι.

– Νά μήν τό καταπιεῖς. Νά τό λειώσεις σιγά-σιγά στό στόμα...

Ἄξημέρωτα, δίπλα στό θάλαμο, πλένουνε τὰ πιάτα καί τὰ δοχεῖα οἱ νοσοκόμες. Ἀκούω τό νερό νά τρέχει καί νά φουρφουλιζει μέ δύναμη καί χωρίς σταματημό. Ἄχ! νά μπορούσα νά ἔβαζα τό στόμα μου ἀπό κάτω νά τό πιῶ ὅλο!... Τό Κεφαλάρι τῆς Κηφισοῦς ἦτανε τότες ἀληθινή βρυσσομάνα κλεισμένη μέσα στό σιδερένιο κλουβί της... Τό νερό ἀνάβρυζε κ' ἔκαμνε προ-

στά μιά λιμνούλα καί παρακάτου ἕνα γάργαρο ρυάκι... Οἱ ἄσπρες πάπιες κολυμπούσανε καμαρωμένες κ' «ιερές» ὅπως οἱ χῆνες τοῦ Καπιτωλίου. Ἐκεῖ μέσα νά χωθῶ ὡς τό λαμό καί νά πιῶ, νά πιῶ ὅσο νά ξεράνω τήν πηγὴ, ὅπως ὁ ἀμέτρητος στρατός τοῦ Ξέρξη, μιά φορά κ' ἕναν καιρό, ἐξέριανε ὅλα τὰ ποτάμια τῆς Ἑλλάδος ἀπ' ὅπου περνοῦσε...

Ἔστερα ὑψωθήκανε... μέσα μου οἱ θεόρατες Ἄλπεις μέ τίς χιονισμένες κορφές, μέ τὰ περήφανα ἔλατα στίς πλαγιές, μέ τίς «πράσινες λίμνες», μέ τούς ἀτέλειωτους καταρράχτες καί μέ τὰ ποτάμια τῶν λειωμένων πάγων, πού κυλᾶνε ὀρητικά, θολά καί βαθιά, γεμάτα πέστροφες καί караβίδες... Οἱ καταρράχτες μέ τὰ ὠραῖα ποιητικά ὀνόματα πέφτουν ἀπό μεγάλα ὕψη, χτυπᾶνε στά βράχια, ἀφροκοποῦν, σκορποῦν ἀτέλειωτη βροχὴ ἀπό χιονόνερο καί πλάγι τους οἱ γαλάζιες καμπανοῦλες, οἱ ἀγριε φράουλες, οἱ μαῦροι μυρτίλοι, τὰ πράσινα πολυτρίχια τρέμουνε καί χτυπᾶνε τὰ φτερά τους ἀπελπισμένα, ὅπως τὰ δέρνει ἡ βροχὴ κι ὁ ἀέρας πού κάνει τό πέσιμο τοῦ νεροῦ. Ἐκεῖ νά σκύψω σέ μιά γούβα καί νά σβήσω τὰ σπλάχνα μου καί νά τὰ νιώθω νά τσιτσιρίζουν, ὅπως τό κορωμένο σίδερο ὅταν τό βουτάει ὁ γύφτος μέσα στό μαστέλο. Νά πιῶ ἀλογάριαστα, κι ἄς ὑπάρχει ὁ κίνδυνος νά πιῶ μαζί κι ἀβδέλλες!

Κι ἦρθε ὁ Τάνταλος καί μέ πήρε ἀπό τό μπράτσο:

– Ἐγὼ τουλάχιστο πληρώνω τίς ἀμαρτίες μου. Εἶμαι βυθισμένος ὡς τήν ἀμασκάλη μέσα στήν κρύα λίμνη καί μόλις σκύψω νά πιῶ, φεύγει τό νερό... Ἐσένα δέ σέ τιμώρησε κανεῖς. Τί κάθεσαι λοιπόν; Σήκω νά πᾶς σπίτι σου, νά πιεῖς νερό ὅσο θέλεις ἀπό τήν παγωνιέρα... Καί τίναξέ μου κ' ἐμένα μιά σταλιά στά καμένα μου χεῖλη...

Κι αὐτό ἔκανα. Ἄλλά ἦπια τόσο, πού μ' ἔπιασε... πυρετός!

Μετά ἀπό τή ζωή

ΕΙΠΕΣ: «Τώρα θά κοιμηθῶ ἐν εἰρήνῃ» κ' οἱ ἄλλοι μουρμούρισαν λυπητερά: «Πάει, γλύτωσε ἀπό τὰ βάσανα» ὁ παπᾶς σου ἔψαλε: «Αἰωνία ἡ μνήμη» καί κάποιος φύτευε ἀπάνω στό κεφάλι σου ἕνα σταυρό μέ τ' ὄνομά σου καί μέ τή χρονολογία τοῦ ἱστορικοῦ συμβάντος: «Γιάννης Μαγκούφης, 1884-1943».

Κι ὅμως οὔτε νά κοιμηθεῖς σέ ἀφήνουν, οὔτε τή μνήμη σου νά διαγωνισθεῖ, οὔτε τ' ὄνομά σου νά ἀντιμετωπίζει τό χρόνο καί τή φθορά, ὅπως ἡ κορυφή τοῦ Ὀλύμπου, μά οὔτε τήν προσωπικότητά σου νά διασώσει στόν ἀπάνου καί στόν κάτω κόσμο! Νύχτα μέ βροχή ἢ μέ ἄστρα ἕνας ἴσκιος, ἕνα κομμάτι σκοτάδι, ξεκόβει ἀπό τή μάζα τῆς πίσσας καί γλιστράει μέσα στό κοιμητήρι. Εἶναι ὁ... συλλέκτης.

Πατάει ἀπάνου στό σῶμα σου. Ἀνοίγεις τὰ μάτια σου καί πατᾶς τίς φωνές. Μά τὰ μάτια κ' οἱ φωνές τοῦ κάτω κόσμου δέ βλέπουν καί δέν ἀκούνε στόν ἀπάνου. Ὁ συλλέκτης εἶναι λωποδύτης. Ξεριζώνει ἕναν-ἕναν τούς σταυρούς ἀπό τούς τάφους, ὅσους μπορεῖ νά κουβαλήσει σέ μιά διαδρομή, καί φεύγει. Αὔριο θά τούς κάψει στό τζάκι νά βράσει τὰ φασόλια του ἢ θά τούς πουλήσει γιά καυσόξυλα.

Σημεῖο τῶν καιρῶν. Ἀφοῦ κόψανε τὰ πεῦκα ἀπό τὰ δάση κ' ἐρημώσανε τήν Ἀττική ἀφοῦ ξεσηκώσανε τούς φράχτες τῶν κήπων καί τούς πάγκους ἀφοῦ ξεκολλήσανε ἀπό τὰ γασιά τίς ξυλωσιές, ἦρθε καί ἡ σειρά τῶν τάφων.

Ἀλλά δέν εἶναι μονάχα αὐτό. Ὅπου ὑπῆρχε στό δημόσιο μέρος σιδερένιο κάγκελο ἢ συρματόπλεγμα ἔκανε φτερά. Ἀκόμα καί τὰ ξύλινα γεφυράκια στήν περιφερειακή τάφρο τοῦ Λυκαθητοῦ τά πήραν στόν ὦμο καί «πᾶν, πᾶν...»

Ἄντ' αὐτά θά ξαναγίνουने μιά μέρα. Ὅ,τι δέν ξαναβρίσκεται εἶναι ἡ προσωπικότητα πού χάνεται. Γιατί τό ὄνομα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὅλη του ἡ προσωπικότητα. Κι ὅποιος χάνει τ' ὄνομά του, δέν ξέρει οὔτε ὁ ἴδιος οὔτε οἱ ἄλλοι ποιός εἶναι. Αὐτό πάθανε οἱ πεθαμένοι πού τούς πήρανε τό ὄνομα μαζί μέ τό σταυρό.

Φαντάζεστε τί μπέρδεμα θά γίνεται στόν ἄλλο κόσμο μεταξύ τῶν κατοίκων του:

- Αὐτό τό σπίτι εἶναι δικό μου.
- Ὅχι. Εἶναι δικό μου.
- Καί ποιός εἶσαι ἐσύ;
- Μιλιά Δέν ξέρει.
- Ἐσύ ποιός εἶσαι;

Μιλιά κι ὁ ἄλλος. Δέν ξέρει κι αὐτός. Ψάχνουने νά βροῦνε τήν «ταυτότητά» τους. Μά ἡ ταυτότητα (ὁ σταυρός) δέν ὑπάρχει. Ἡ αἰωνία μνήμη ἔγινε αἰωνία ἀμνησία.

Ἀλλά καί στούς ζωντανούς συγγενεῖς καί φίλους δέ

θά ὑπάρχει λιγότερο μπέρδεμα. Θά πηγαίνει ἡ Μαρία καί θά τραβάει τὰ μαλλιά της στόν τάφο τοῦ Πίτη, ἀντίς τοῦ Κώστα· θά πηγαίνει κι ὁ Τάκης νά κλαίει στόν τάφο τῆς Εὐτέρπης ἀντίς τῆς Λόλας. Καί δέν εἶναι ἀπίθανο ὁ Πίτης νά εἶναι ἡ αἰτία πού πέθανε ὁ Κώστας· κ' ἡ Λόλα ἡ αἰτία πού πέθανε ἡ Εὐτέρπη. Ἀπό κάτω θ' ἀκούνε ἄγνωστες φωνές νά τούς μοιρολογᾶνε καί μέ τόν καιρό θά πειθοῦν ὁ καθένας πώς εἶναι ὁ ... ἄλλος!

Νά τί κακό κάνουνε οἱ λωποδύτες τῶν σταυρῶν. Αὐτοί θά καῖνε τὰ καυσόξυλά τους, θά μαγειρεύουν καί θά ζεσταίνονται μέ τὰ «ὀνόματα» τῶν ἄλλων κ' οἱ πεθαμένοι θά γυρίζουν ἀνάμεσα στούς ἴσκιους τοῦ αἰωνίου ἐρέβους ἰνκόγκνιτο, χωρίς προσωπικότητα, χωρίς νά εἶναι «αὐτοί».

Ἔτσι μονολογοῦσε ἄνθρωπος πεισιθάνατος, πού περιμένει ὦρα τήν ὦρα τό τελευταῖο προσκλητήριο γιά νά ἡσυχάσει. Καί τώρα φοβᾶται... Φοβᾶται μήν τοῦ κλέψουν τό «ἐγώ» του.

André Malraux
το φανταστικό μουσεῖο

Στο Φανταστικό Μουσείο, ὁ Αντρέ Μαλρώ καταφέρνει νά ανασυντάξει μέσα ἀπό ἕνα καστικό σύμπαν καί μια αδυσώπητη εποχή τήν τελευταία ἰσως μεγάλη ἐπική ἀφήγηση τῆς τέχνης στη Δύση καί νά δώσει συνοπτικά τή ζωντανή σχέση ἀνάμεσα στο παρελθόν, το παρόν καί το μέλλον τῆς.

πρόλογος: Ντένης Ζαχαρόπουλος
μετάφραση: Νίκος Ηλιάδης

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΛΕΘΡΟΝ

Μα εἶναι αὐτό τέχνη;

Γραμμένο με ἀπλότητα καί διαύγεια, καταφέρνει νά συναγωνιστεῖ το *Η εικόνα καί το βλέμμα* του J. Berger, ως μία ανασκόπηση τῶν κυριότερων θεωριῶν πού συνθέτουν τήν κριτική τῆς σύγχρονης τέχνης. Ἐνα πολύτιμο βιβλίο γιά ὅσους νιώθουν ἀμηχανία μπροστά στην ἐρμητική στο ευρύ κοινό θεωρία τῆς σύγχρονης τέχνης.

μετάφραση: Μάντυ Αλμπάνη
ἐπίμετρο: Θανάσης Μουτσόπουλος